

**T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**FÜSUN AKATLI'NIN ELEŞTİRİLERİ ÜZERİNE BİR
İNCELEME**

Çisem ELİBOL

Zonguldak 2024

**T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**FÜSUN AKATLI'NIN ELEŞTİRİLERİ ÜZERİNE BİR
İNCELEME**

**Hazırlayan
Çisem ELİBOL**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Betül MUTLU**

Zonguldak 2024

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda ve basımda enstitü tez yazım ve basım yönergesine uygun davranıldığını taahhüt ederim.

Çisem ELİBOL

25.04.2024

T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında 206282121002 numaralı Çisem Elibol'un hazırladığı “**Fusun Akatlı'nın Eleştirileri Üzerine Bir İnceleme**” başlıklı YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 22/04/2024 günü saat 16.30'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezinin onayına OY ÇOKLUĞUYLA / OY BİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Doç. Dr. Musa DEMİR
Başkan

Prof. Dr. Betül MUTLU
(Tez Danışmanı)
Üye

Doç. Dr. Muhittin TURAN
Üye

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../ 2024

Doç. Dr. Yücel NAMAL
Enstitü Müdürü

ÖZET

Kurum : ZBEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı
Anabilim Dalı

Tez Başlığı : Füsun Akatlı'nın Eleştirileri Üzerine Bir İnceleme

Tez Yazarı : Çisem ELİBOL

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Betül MUTLU

Türü, Yılı : Yüksek Lisans, 2024

Sayfa Adedi : 112

Türk edebiyatının dikkat çeken eleştirmenlerinden Füsun Akatlı, 1970li yıllardan itibaren vefatına kadar (2010) eleştiri yazıları kaleme almaya devam etmiştir. Eleştirmenliğinin yanı sıra denemeci ve akademisyen olan Füsun Akatlı, çeşitli derlemeler, editoryal çalışmalar ve çeviriler de yapmıştır.

Bu çalışmada, edebiyat sahasına eleştirileriyle etki etmiş ve yetkinliği edebiyat çevrelerince kabul edilerek pek çok edebiyat yarışmasında jürilik yapmış ve ödül kazanmış Füsun Akatlı'nın eleştirel denemeleri üzerine bir inceleme yapılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda eleştirmenin yazdığı kitapların yanı sıra söyleşi, röportaj vb. yazıları da araştırmaya dahil edilerek inceleme kapsamına alınmıştır.

Tezin giriş bölümünde eleştiri, eleştiri ve deneme, eleştiri ve felsefe ilişkilerinden bahsedilmiş ve bu geçişken ilişkiselliğin Füsun Akatlı'nın eleştiri anlayışı üzerindeki etkisi irdelenmiştir. Birinci bölümde Türk edebiyat tarihinde edebî eleştirinin serüveni ve Füsun Akatlı'nın eleştiri tarihindeki yeri üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde Füsun Akatlı'nın yaşam öyküsü, eserleri, eleştiri ve eleştirmen hakkında görüşleri incelenmiştir.

Çalışmanın ana gövdesini oluşturan üçüncü bölümde Akatlı'nın eleştirileri öykü, roman ve şiir olmak üzere üç türe göre sınıflandırılarak çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla önce Akatlı'nın türler ve türlerin eleştirisine yönelik görüşleri ardından da bu görüşler çerçevesinde kaleme aldığı eleştiri yazıları incelenmiştir. Tezin sonuç bölümünde ise araştırmanın ortaya koyduğu verilerle eleştirmenin eleştirel denemeleri ile ilgili tespitlere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Edebî Eleştiri, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebî Eleştirisi, Eleştirel Deneme, Füsun Akatlı

ABSTRACT

Institution : ZBEU, Institute of Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature

Thesis Title : A review on Füsün Akatlı's criticism

Thesis Author : Çisem ELİBOL

Thesis Adviser : Prof. Dr. Betül MUTLU

Type, Year : MSc Thesis, 2024

Number of Pages : 112

Füsün Akatlı, one of the most prominent critics of modern Turkish literature, continued to write criticism from the 1970s until her death (2010). In addition to her books of critical writings, Füsün Akatlı was also an essayist and academic. She also produced various compilations, editorial works and translations.

In this study, it is aimed to examine the criticism of Füsün Akatlı, who has influenced the field of literature with her criticism and whose competence is accepted by the literary circles and who has served as a jury in many literary competitions and won awards, in detail and to reveal her place in Turkish literature and her contributions to literature. In this direction, in addition to the books written by the author, her interviews, interviews, etc. will also be included in the scope of the study.

In the introduction part of the study, the relationship between the concepts of literary criticism, literary criticism and essay, literary criticism and philosophy is mentioned and the relationship between Füsün Akatlı's criticism is examined. In the first chapter, the adventure of literary criticism in the history of Turkish literature and the place of Füsün Akatlı are emphasized. In the second chapter, Füsün Akatlı's biography, her works, and her views on criticism and critics are discussed. In the third section, which constitutes the main body of the study, his criticisms are analyzed on the basis of genre as "story-novel-poem" and criticism and critical reviews respectively. In the conclusion section, the findings of the whole study and the determinations about the author's criticism are given.

Keywords: Literary Criticism, Turkish Literary Criticism in the Republican Era, Critical Essay, Füsün Akatlı

ÖN SÖZ

Bu çalışmada Türk eleştiri sahasının önemli eleştirmenlerinden Füsun Akatlı'nın eleştirileri üzerine bir inceleme yapılması amaçlanmıştır. Füsun Akatlı, modern Türk edebiyatının altın çağı olarak nitelendirdiği 1970'li yıllardan itibaren bir eleştirmen olarak döneme tanıklık etmiş ve eleştirel denemeleriyle katkı sağlamıştır. En çok öykü eleştirileriyle öne çıkan eleştirmen pek çok edebiyat yarışmasında jüri olarak bir edebiyat otoritesi olarak kabul edilmiş ve eleştirmenliği ile de ödül kazanmıştır.

Edebiyat sahasında nitelikli eserler ortaya koyan ve eleştirileriyle dikkat çeken Füsun Akatlı'nın eleştirilerini esas alan akademik bir çalışma yapılmamıştır.

Akatlı'nın eleştirileri üzerine yapılan bu çalışmada onun hayatı ve eleştiri hakkındaki görüşlerine dair edinilen bilgiler doğrultusunda eleştiri yazıları tür bazında sınıflandırılmış ardından bu yazılar hakkında metin odaklı kapsamlı bir araştırma yapılmış, bu doğrultuda eleştirmene ve eleştirel denemelerine dair bilimsel bir çalışma ortaya konmaya çalışılmıştır.

Tezin giriş bölümünde “edebî eleştiri, edebî eleştiri ve deneme, edebî eleştiri ve felsefe” kavramlarının ilişkisi incelenip Füsun Akatlı'nın eleştirmenliğinin düşünsel boyutu ele alınmıştır. Birinci Bölümde Türk eleştirisinin tarihsel serüveni verilmiş ve Füsun Akatlı'nın yeri saptanmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde Füsun Akatlı'nın yaşam öyküsü, eserleri, eleştiri ve eleştirmen hakkındaki görüşleri ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise “öykü-roman-şiir” eleştirileri tür bazında, eleştirisi ve eleştiri incelemeleriyle birlikte incelenmiştir. Sonuçta ise araştırmanın ortaya koyduğu verilerle eleştirel denemeleri ile ilgili bulgulara yer verilmiştir.

İlk olarak bana tez konumu öneren ve tezin her aşamasında zarafetiyle, bilgisiyle, anlayışıyla, dikkati ve özeniyle kısacası duruşuyla destek olup yol gösteren, kendime örnek aldığım ve öğrencisi olmaktan onur duyduğum danışman hocam Prof. Dr. Betül MUTLU'ya teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Daha sonra jürilik yapan kıymetli hocalarım Doç. Dr. Musa DEMİR ve Doç. Dr. Muhittin TURAN'a teşekkür ederim. Son olarak eğitimime öncelik veren ve seçimlerime saygı gösteren, her zaman maddi ve manevi olarak destekleriyle yanımda olan annem Emine ELİBOL'a ve babam Aydın ELİBOL'a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ	1
1. TÜRK EDEBİYATINDA ELEŞTİRİNİN SERÜVENİ.....	11
2. FÜSUN AKATLI'NIN YAŞAM ÖYKÜSÜ, ESERLERİ VE ELEŞTİRİ HAKKINDA GÖRÜŞLERİ.....	24
2.1. Yaşam öyküsü.....	24
2.2 .Eserleri	26
2.3. Eleştiri ve Eleştirmen Konusundaki Görüşleri	32
2.3.1. Eleştiri.....	32
2.3.2. Eleştirmen	36
3. FÜSUN AKATLI'NIN ELEŞTİRİLERİ	41
3.1. Öykü	41
3.1.1. Öykü Eleştirisi	45
3.1.2. Öykü Eleştirileri.....	47
3.2. Roman.....	55
3.2.1. Roman Eleştirisi.....	62
3.2.2. Roman Eleştirileri	68
3.3.1. Şiir Eleştirisi.....	86
3.3.2. Şiir Eleştirileri.....	89
SONUÇ	98
KAYNAKÇA.....	108
ÖZ GEÇMİŞ	112

GİRİŞ

Türk edebiyatında edebî eleştirinin serüvenine bakıldığında eleştirel tutumun her daim varlık gösterdiği ve döneme göre değişim ve gelişim gösterdiği görülmektedir. Eleştirmenlerin tutumuna ve dönemin koşullarına göre de eleştiride çeşitli eğilimler ortaya çıkar.

Eleştirinin tanımı, görevi ve işlevi ile ilgili çeşitli görüşler bulunmaktadır. Tarihsel süreçte “Edebî eleştiri, türünün özelliklerine sahip bir disiplin olmanın yanı sıra bir sanat türü müdür?”, “Edebî eleştiri, ne ölçüde bilimsel bir faaliyettir?”, “Edebî eleştiri nesnel mi olmalıdır, yoksa öznel mi olmalıdır?”, “Edebî eleştiri ne ölçüde nesnel kalabilir?” gibi sorular çerçevesinde “öznel-izlenimci” ve “nesnel-bilimsel” çizgide cevaplar aranmıştır. “Öznel-izlenimci” çizgide cevap arayan eleştirmenler deneme türünün biçim ve içerik açısından imkânlarından faydalanmışlardır. Eleştirmenlerimizin çoğu hem düşünce dünyalarını açıklamak hem de eleştirilerini yapmak için hem deneme yazmış hem de eleştiri yazmışlardır. Hatta Memet Fuat, Füsun Akatlı gibi isimler iki türü harmanlayıp eleştirel denemeler de yazmışlardır. Baycanlar bu durumu şöyle değerlendirir:

“Cumhuriyet sonrası Türk edebiyatında özellikle 1950’li yıllardan sonra eleştirinin ikiz kardeşi denemeyle birlikte anılması, ne okur ne yazar ne de araştırmacı için yadırganacak bir durumdur. Bir tür olarak denemenin eleştiri türünden çok daha sonra ortaya çıkması, türün sınırlarının çok geniş bir alanda karşılık bulması ve en önemlisi edebiyatımızda nesnel eleştirinin geç yaygınlık kazanması, bu iki türün ayrımını güçleştirmiştir” (Baycanlar, 2007, s.50).

Eleştiri ve deneme birbirlerinden istifade eden edebî türler olarak biçim ve içerikleri bakımından etkileşim gösterir ve sıklıkla kesişime uğrarlar. Deneme türünün sınırlarının bazı zamanlarda içerik olarak eleştiri içermesi eleştirinin de biçim olarak denemenin serbestliğinden faydalanması iki tür arasındaki yakınlaşmayı gösterir. “Bir Tür Olarak Deneme ve Türk Edebiyatındaki Yeri” adlı makalesinde bu alışverişi dikkat çeken Nesrin Mengi, eleştirmenlerin eleştirel denemelerde bir konunun iyi ya da kötü yanlarını ele alırken kişisel bir tutum sergilediğine, bu nevi eleştirel denemeleri eleştiri türüne yaklaştıran yönün yazarın hüküm vermesi, bazen da konuyu araştırmacı bir tavırla hatta bilimsel bir perpektifle işlemesi olduğuna dikkat çeker. Kimi eleştirel denemelerin yazarları da eserin alımlanışına yönelirler ve eserin kendisinden çok bir okur olarak üzerlerinde oluşturdukları etki çerçevesinde yorumlarlar (Mengi, 2005, s.253-268).

Yazarlar edebî eleştiri ve deneme türlerinde eserler kaleme alırken kendi şahsiyetlerine, sanat anlayışlarına, edebî zevk ve tercihlerine eserlerinde çok fazla yer verirler bu sebeple de bu türler bazı noktalarda kesişirler. Suut Kemal Yetkin’e göre deneme, makale gibi belli kesin bir sonuca bağlanmaz; bir felsefe incelemesi gibi didaktik olmaz. Denemenin işte bu özelliği onu eleştiriden ayırır. Eleştirici, verdiği yargılarda yanılmamaya çalışır; denemecinin böyle bir çabası yoktur, çünkü denemeci yüzde yüz yaratıcıdır. Fakat denemecinin doğrulara arka döndüğü de sanılmamalıdır (Yetkin, 2003, s.41). Vedat Günyol’a göre deneme, bir eleştirel çabadır. İnsanın, her şeyden önce kendinin ne olduğu bilincine varması ve kendi kendini tanımasıdır (Günyol, 1982, s.9). Enis Batur da deneme ile eleştiri arasındaki ilişkiye şöyle değerlendirir: “Batı yazınlarında eleştiri ile denemenin yolları hem ayrıldı hem de zenginleştirici bir bitişikliği korumaya çalıştı ama insanın tam ortasına sözü kazmaya çabalarken, bizde başat kılınan senli-benliğe ödün verilmedi pek” (Batur, 1980, s. 59). Adnan Binyazar’a göre, denemeyi eleştiriden, eleştiriye incelemeden, incelemeyi araştırmadan kesinlikle ayırma olanağı yoktur. Özellikle de deneme ile eleştiri arasında keskin sınırlar koymak olanaksızdır. Her denemede biraz da eleştiri tutumu vardır. Bu doğrultuda öznel yargıları açıklayan, eserin etkisini sürdüren eleştiri yazılarının denemeden ayrılması güçlüğüne dikkat çeker. (Binyazar, 1973, s.133). Özcan eleştirel denemenin tanımıyla ilgili şunları söyler:

“Daha çok edebiyat ağırlıklı olan eleştirel deneme anlayışında, bilginin denenmesi ve eleştirilmesi göz önünde tutulur. Bu nedenle zaman zaman eleştiriyle karıştırılmıştır. Bu tür denemede, merkeze konulan edebî eser ve şaire farklı açılardan bakılarak zengin bir perspektif kazandırılır. Deneme yazarı, eseri çıkış noktası yaparak konuyla ilgili düşüncelerini sınar.” (Özcan, 2006: 524)

Düşünce dünyasını açıklamanın yanı sıra eleştirilerini yapmak için de her iki türe de kimi zaman ayrı ayrı kimi zaman da kesişimli olarak yer veren eleştirmenlerimizin ilki Nurullah Ataç’tır. Nurullah Ataç yazdıklarının “critique” değil “essai” olduğunu belirtir (Bezirci, 1983, s.81). Asım Bezirci, Nurullah Ataç’ı gerçek bir denemeci olarak nitelendirir. Bezirci’ye göre Nurullah Ataç eleştirilerinde öznel kalsa da eleştiri kuramı yazmasa da Türk edebiyatında eleştirinin önünü açmıştır ve nesnel eleştiriye yönelmeye başlamıştır (Bezirci,1983, s.114). Adnan Binyazar’a göre Cumhuriyet eleştirisinin Ataç’la başladığını savunmak uygun olacaktır. Binyazar, Ataç’ta gerçek anlamda bir değişimin, oluşumun izleri olduğuna dikkat çeker. Ona göre Ataç’ın eleştiri alanına getirdiği canlılığın yanında, alışılmış kavramlar karşısındaki direnişi onu Cumhuriyet

döneminin simgesi yapmıştır. (Binyazar, 1973, s.140). Kaya Akyıldız'a göre Nurullah Ataç'ın Türkiye Türkçesinde edebiyat eleştirisini sistemli ve Batılı örneklerine benzer biçimde yaptığı söylenebilir. Eleştirmen dendiğinde ilk akla gelen isimlerden biri, belki de birincisi olması bu yüzdendir. Ona göre Nurullah Ataç'ın bir eleştirmen olarak sanatın ve sanatsal özerkliğine inandığı, eleştiri yazısını sanat eseri saydığı da söylenebilir. Atilla Özkırımlı'ya göre Ataç yeni Türk edebiyatının oluşumunda, dilin özleşmesinde, çağcıl beğenin yerleşmesinde etkili olmuş ve Cumhuriyet dönemi edebiyatına damgasını vurmuştur (Yağcı, 2002, s.16). Ahmet Hamdi Tanpınar ise eleştiri türünde yerine dikkat çekerken, bilgisi ve kanaatleriyle yaşadığı müddetçe edebiyatın en canlı gazetesi olduğunu söyler (Tanpınar, 2020, s.434-440).

Öznel-izlenimci tutumu benimseyen eleştirmenler daha sonraki süreçte eleştiri tarihimizin en önemli eleştirmenlerinden Nurullah Ataç'ın tesirinde kalmış, denemenin rahatlığından geniş ölçüde yararlanmışlardır. Öznel tavırla toplumcu gerçekçi görüşü harmanlayan Memet Fuat ve Fethi Naci gibi eleştirmenler tavırları ve eleştirileriyle Nurullah Ataç gibi, dönemin yazarlarını etkilemişlerdir. Eleştiride özgür bir söylemi tercih eden Memet Fuat, sanatçıya yol göstermeyi ve eseri anlaşılır kılmayı eleştirmenin başlıca amacı olarak görür ve yazılarını da “eleştirel deneme” olarak tanımlar (Mutlu, 2021, s. 313). Eleştiri ve denemeyi harmanlayıp özgün bir biçim temelinde eleştiriler kaleme alan Füsun Akatlı ise bilimsel kıyafetli” olarak nitelendirdiği makaleleri sevmediğini belirtir ve edebiyata daha yakın bulduğu denemeyi “yazdıklarımın hepsi deneme” diyecek kadar önemser (Andaç, 2002, s. 376).

Eleştiri yazıları ele alının meseleye, kullanılan yöntem ve tekniğe, eleştirmenin yaklaşımına, biçim ve üsluba göre kendi içinde pek çok çeşide ayrılmaktadır. Eleştirmenlerin yaklaşımları da geçmişten günümüze eleştirinin amacı ve işlevine göre çeşitlilik gösterir. Edebî eserlerin eleştirisini yaparken çoğu zaman eleştirmenler edebiyat tarihinden ve edebî teorilerden faydalanırlar. Eleştiri yaparken kullanılan yöntem ve kuram, öznellik ve nesnellik, estetik felsefesi gibi konular üzerine çeşitli fikirler ortaya atılmıştır. Eleştirmen tercihlerine ve düşünsel arka planına göre belli bir ölçüde öznel ya da nesnel yaklaşım sergileyebilir. Buna bağlı olarak eleştirmen prensipler ve ölçütler belirler.

Rene Wellek ve Austin Warren' göre bir sanat eserinin farklı tabakalarının tahlilini yapabilmek için sorulan epistemolojik, ontolojik ve estetik sorular felsefe ile doğrudan ilişkilidir. Eleştiri yapılırken türün tanımı ve sınırlandırılması, içeriği, biçimi, yapısı, alımlanışı, dünya görüşü vs. pek çok faktör eleştiriye etki edebilir. Eleştirmen seçimlerine göre çeşitli kuramlardan ya da kuramdan beslenir (Wellek & Warren, 2019).

Rene Wellek ve Austin Warren'e göre edebiyat teorisi, eleştiri ve edebiyat tarihi birbiriyle sürekli ilişki halinde olan disiplinlerdir. Edebiyat teorisi, edebiyat prensiplerinin incelenmesidir; edebiyat prensipleri ise edebiyatın kategorileri, kriterleri ve diğer unsurları demektir. Edebî yapıtların incelenmesiyle ise edebî eleştiri ve edebiyat tarihi uğraşır. Edebî eleştiri ise edebiyatı önce durağan bir değerlendirir ve çoğunlukla edebî teoriyi de kapsayacak şekilde kullanır. Wellek ve Warren için bir eserin çözümlenmesi, tanımlanması, değerlendirilmesi için kati eleştirel prensiplere başvurmak zorunludur. Bir edebiyat tarihçisinin yalnızca tarihçi olmak için bile eleştirmen olması gerekir. Aynı şekilde edebiyat tarihi de edebiyat eleştirisi için etkilidir. Tarihsel ilişkiler hakkında bilgisi zayıf eleştirmenin eleştirilerinde yanılmasını kaçınılmazdır. Edebiyat eleştirisi ve edebiyat tarihi birbiriyle etkileşim halinde kalarak karşılıklı fayda sağlar (Wellek&Warren, 2019).

İnsanlar tarih boyunca edebiyat ve felsefe üzerine fikir yürütmüşlerdir. Eleştirel yapısıyla felsefî akımlar ve gerçeklik kavramının ele alınışı edebiyata tesir etmiştir. Bu sebeple de estetik ve sanat felsefesi hakkında görüşler ortaya atılmıştır. Edebî eleştirinin bir tür haline gelmesiyle eserler hakkında inceleme ve eleştiri yapmak felsefe ile edebiyatın kesişime uğramasına sebep olur.

Himmet Uç'a göre eleştiri, Batıda siyasi, sosyal, tarihi, edebî eleştiriye de içine alan geniş anlamda değişik kaynaklardan doğmuştur. Eleştiri üç farklı noktadan güç alır oradan da diğer dünyalara yansır. Eleştiriye etkileyenler, filozoflar veya yarı filozof-yarı edebiyatçılar, eleştirmenler, roman ve tiyatro yazarlarıdır (Uç, 2003, s.185).

Hakan Sazyek'e göre edebiyat kuramı adı altında belirtilen fikirlerin, ortaya çıkan ekollerin önemli bir kısmının çıkış noktasın felsefi bir düzlemde oluşur. Felsefi oluşumun kaynağında felsefecilerin ana sorunsalı olan gerçek kavramı yer

alır ve edebiyatı genel ve soyut bir bağlamda ele alan, onu kendi dışındaki bir “başka şey” ile ilişkilendirerek tanımlamaya çalışan bütün görüşleri de kapsar. Bir sanat dalı olarak edebiyatın kapsamında yazarlar ve/ya filozoflar tarafından üretilen kuramsal görüşler ile bunların ayrışması ve öbekleşmesi sonucunda ortaya çıkan ekoller ‘edebiyat kuramı’ başlığı altında toplanır. Edebiyatın niteliği, işlevi, kapsamı üzerine geçmişten günümüze gelen süreçte birbirini takip eden, öncülüne eklentiler yapan, bir önceki görüşe tepki durumunda pek çok görüş ortaya atılır (Sazyek, 2003, s.414).

Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri* adlı kitabında bir sanat vakasında rolü olan unsurların sanatçı, eser, okur ve bunların içinde bulunduğu dış dünya(toplum) olabileceği görüşünü savunur. Bu eksenle edebî eleştiri yöntemlerini de dış dünyaya, sanatçıya, okura ve esere dönük yöntemler olarak değerlendirir. Edebî eleştiri yöntemlerini değerlendirirken her yöntemin eseri belli bir bakış açısına göre eleştirdiğini ve belli başlı bazı yönlerine yönelik ele aldığını vurgular. Çoğunlukla eleştirmenin kültür düzeyine, kabiliyetlerine ve sanat prensiplerine göre bir yöntem belirlediği diğer yöntemlerden ise faydalandığını belirtir. Hangi yöntemi kullanırsa kullansın betimleyici; açıklayıcı(yorumlayıcı) ve değerlendirci olduğunu belirtir. Bu doğrultuda edebiyatın tanımı, işlevi, değer ölçütleri, estetik yargılar konusunda görüşler ortaya çıkmaktadır (Moran, 2018).

Roland Barthes, her zaman günün ülkülerine göre belli başlı eleştiri ilkeleri konuşulabileceğini söyler. Barthes için kuramsal örnekler eleştirmende hem bir savaşa hem bir tarihe hem de bir bütüne katıldığı güveni uyandırır. Fransa’da Fransız edebî eleştirisi dört büyük felsefe içinde gelişir: Varoluşçuluk, Marksçılık, psikanalizcilik ve yapısalcılık (Barthes, 2003, s.740).

Türk kültür ve düşünce dünyasında ve edebiyatında da çeşitli teori ve kuram etkilerini görmek mümkündür. Talat Sait Halman, Türk eleştirisinin iki büyük işlevi yerine getirmesini bekler: Türk kültürünü ve edebiyatını değerlendirmek için özgün kuramlar geliştirmek ve evrensel uygulamaya elverişli kuramlar yaratmak (Salman, 2003, s.454).

Edebiyatçıların ve felsefecilerin ise eleştiri ve eleştirel düşünce üzerine çok çeşitli fikirler yürüttüğü, bu konu üzerine çeşitli kuram ve teoriler ortaya attığı,

edebiyatın ve sanatın, doğası, işlevi, tanımı üzerine çeşitli görüşler öne sürdükleri görülmektedir. Bunlar sanat felsefesi, estetik, edebiyat teori ve kuramları gibi kavramlar ışığında incelenmeye çalışılmıştır. Ortaya çıkan yaklaşımlar eleştiriyi ayrı bir tür haline getirme ve edebî eseri sanatkardan ayrı ele alma ve kendi içinde bir bütün olarak değerlendirme açısından dikkat çeker. Edebî eleştiri hakkında görüşlerin ortaya çıkması ve gelişmesinde felsefi akımlardan, dönemin bakış açısından ve kuramsal yaklaşımlardan etkilenildiği görülür. Görüşler geliştirilmiş ya da bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Felsefe ve eleştiri arasındaki ilişki kültür ve düşünce tarihinde ilişkisini sürdürmüş ve sürdürmektedir.

Felsefe ve eleştiri ilişkileri bağlamında diyalektik materyalizm de düşünsel olarak Marksist eleştirinin beslendiği kaynakların başında yer alır. Henri Lefebvre diyalektik materyalizmi Marksizm içinde ve dışında bir dogmatizm eleştirisi olarak konumlandırır. Düşüncenin hareketine dair bir bilince bağlanan diyalektik bir teknik, bir sanat, bir bilim haline gelir. Diyalektik evrenseli üretir ve evrenselin içinde özgülü bulur. Devinimli bir eylem sergileyen diyalektik akıl kategorilerini aşar ve nihayet bilgide cisimleşir. Diyalektik mantık aynı zamanda bir analiz yöntemidir; yaratıcı oluşumu bütün o salınımlarıyla, sapmalarıyla ve iç yapısıyla birlikte inceleyebilen bir düşünce hareketi tarafından gerçeğin hareketinin yeniden canlandırılmasıdır ve her meşru analizin ulaştığı “öge” bütünün bir uğrağıdır. Analiz diyalektiktir, çünkü çelişkili uğraklara varır. Dolayısıyla, hareket, her seferinde ortaya çıkarılması ve analiz edilmesi gereken sürekliliğin ve süreksizliğin birliğidir (Lefebvre, 2017).

Ramazan Gülendam’a göre Türk edebiyatında eleştiri anlayışında dikkat çeken unsurlardan biri de toplumsallık ve toplumsal problemlere duyarlılıktır. Bu duyarlılık Türk edebiyatında özellikle 1960’lı yıllardan sonra sağlam bir kuramsal zemine oturmaya başlayan Marksist (Toplumcu) eğilimler göstermektedir. Marksist eleştirmenlerin çoğu toplumculuğu gerekli bir şart olarak görürken, eserin değerinin belirlenmesinde yeterli olamayacağını ve “estetik” yönün eleştiride unutulmaması gereken bir unsur olduğuna dikkat çeker. Sanatsal anlatım ile yazarın zihniyeti arasında bağ kurabilme gereği önemlidir. Sanatın doğuşu, sosyal sınıflarla sanat eserleri arasındaki ilişki, estetik zevk ve fayda, gerçekçilik gibi konular

Marksist edebiyat teorisinde önemli yer oluşturur ve içerik önemli bir kıstastır (Gülendam, 2003, s.252-260).

Türk edebiyatında pek çok yazar Füsun Akatlı'nın eleştirmenliğine ve etkisine, yazınsal olarak “eleştirel denemelerine”, açık ve mizahi üslubuna, Türk edebiyatındaki yerine, muhakemesine, türlere yönelik yaklaşımına, öznel-nesnel tutumu ele alışına dikkat çeker.

Yıldız Ecevit'e göre edebiyat eleştirisi yazarın kişisel eğilimlerine koşut olarak nesnellik ya da öznellik arasında geçişkenlik sağlar. Türk edebî eleştirisinin ana kaynağında, deneme ve eleştirinin harmanlandığı, “eleştirel deneme” adı altında izlenimci bir yaklaşım vardır ve Nurullah Ataç Türk edebî eleştirisinde baştan beri olan ana eğilimleri kurumsallaştırmıştır. Altmışlı yıllarda yaşanan nesnellik arayışı, seksenli yıllara gelindiğinde göze çarpan yapıta dönük biçimci eğilimler ve doksanlı yıllarda etkili olan postmodernist yön değişikliği izlenimci eleştirinin yerini değiştiremez. Eleştirel deneme yapısı gereği yazılar üreten bir türdür ve sanatsal olma savındadır. Ecevit, Ataç'ın en güçlü ardılları olarak eleştirel denemeler kaleme alan ve edebiyat dünyasını etkileyen eleştirmenler arasında Vedat Günyol, Doğan Hızlan, Memet Fuat, Füsun Akatlı ve Fethi Naci'yi sayar (Ecevit; 2001, s.56-60).

Ecevit için Türk edebî eleştirisinde ana belirleyiciliklerden biri de toplumsallıktır. Ecevit'e göre toplumcu olmakla birlikte eleştirel denemelerinde vurguyu ana ilke olarak toplumsallığın üzerine yönlendirmeyen Füsun Akatlı, eleştirisini bir deneme yazarının özellikleriyle bütünleştirerek yapmış, metni güçlü bir estetik duyarlılığın süzgecinden geçirip, yargılarını açık bir dille belirtmiştir. Ona göre Akatlı genellikle birkaç sayfalık kısa bir yazı içerisinde, ayrıntıya girmeden, çoğunlukla motif, kimi zamanda biçim düzleminde yapıtı ana bileşenlere ayırmış ve kendi ölçütlerine göre sistematize etmiştir. Akatlı tüm bunları felsefeci kimliğiyle ve bazen de şaşırtıcı ölçüde sanatsallık içeren yaratıcı imgeler, güçlü bir dil ve ironide damıtılmış polemikçi bir tonlama eşliğinde yapmıştır (Ecevit; 2001, s.56-60).

Ecevit'e göre Akatlı eleştiriye sanatla koşutlar ve içerik düzleminde alabildiğince derinlere eğilir. Ecevit, Akatlı'nın izlenimci eleştiri eğilimine uygun

olarak avangardist özellikler taşıyan metinleri çözümlerken geleneksel ölçütler kullandığına fakat ekolün diğer üyeleriyle kıyaslandığında modernist/postmodernist estetiğin ürünlerine en az ön yargıyla yaklaşan ve biçim özelliklerine en önem veren eleştirmenler arasında yer aldığına dikkat çeker (Ecevit, 2001, s.56-60).

Nurullah Çetin'e göre Füsun Akatlı benimsediği öznel eleştiri anlayışıyla bir yazın etkinliği olan eleştirinin kurumsal olmamasından yanadır çünkü Akatlı kurumlaşmanın klikleşme ve hizipleşmeyi doğuracağını düşünür. Çetin, Akatlı'nın yazın anlayışının doğasında yazın anlayışına yakın yazarlara yakınlık duyması ve olumlu ya da olumsuz eleştirilerini bu doğrultuda yapması olduğuna dikkat çeker. Akatlı'ya göre eleştirmen her çıkan kitap hakkında yazmak zorunda değildir. Akatlı, beğendiği eserleri okura ulaşması için, beğenmediklerini de bir bakış açısı katmak için ele alır. Ayrıca yazınsal açıdan tehlikeli gördüğü yapıtlar için yazarken bir anlamda uyarmak için yazar. Akatlı, okumadığı yazarları önyargıyla değil onlardan ümit kestiği için okumaz (Çetin, 2003, s.167-172).

Oğuz Demiralp, Füsun Akatlı'nın ilk göze çarpan özelliğinin deneme biçimiyle eleştiri yazması olduğunu söyler. Demiralp'e göre Akatlı'nın 1960- 1980 yılları Türk öykücülüğüyle ilgili çalışması zaman içinde temel bir kaynakçaya dönüşmüş ve yazar öykü uzmanı olarak bilinmiştir. Ona göre Akatlı romanlar, şiirler, deneme kitapları üzerinde de yazdıklarıyla da dikkat çeker (Demiralp, 2020).

Doğan Hızlan'a göre eleştiri ile denemenin arasındaki farkı, zaman zaman da birleştiği alanın sınırlarını çizmek, kurallarını saptamak için Füsun Akatlı'nın yazıları okunmalıdır. Hızlan, Akatlı'nın öykücülerin yapıtlarını değerlendirirken, Türk edebiyatında yerlerini de belirlediğine dikkat çeker (Hızlan, 2003, s.9-13). Selim İleri, Akatlı'yı 1970 sonrası Türk edebiyatının en değerli eleştirmenlerinden kabul eder. Ayrıca Akatlı'nın denemeci, felsefeci, gizli bir öykü yazarı olduğunu belirtir. Ona göre Akatlı'nın eleştirisi bildik, beylik eleştirinin ötesindedir. İleri, Akatlı'nın şiire, öyküye romana, sanat eserine ilişkin yazılarında yorumlayışın değil gerçek bir özdeşliğin başı çektiğini düşünür. Ona göre Akatlı, ele aldığı eserin sanki kendisi olup çıkmıştır (İleri, 2018. s.9-13). Memet Fuat, Akatlı'nın kısa bir eleştiri yazısında bile dikkat çeken değerlendirmeler yaptığını ve değerlendirmelerini titizlikle yaptığını söyler (İleri, 2018, s.12-13).

Nusret Hızır'a göre Akatlı'nın felsefeciliği dikkat çekerken dil üstüne çabaları onu gerçek bir yazar kılar. Ona göre Akatlı yazılarıyla kendine özgü açık, yalın, gereksiz laflardan kaçınan biçime sahiptir ve güler yüzlü hafif bir alaycılık ile atmosfer sağlar (Hızır, 1982, s.7). Bilgin Adalı için Akatlı'nın dili kullanımında açık bir anlatım ile sıcaklık dikkat çeker. Adalı, Akatlı'nın ince bir alaycılık ile eleştirel tutum sergilemesini kendine has olumlu bir özellik olarak değerlendirir (Adalı, 1982, s.7). Nedim Gürsel'e göre Akatlı'nın çağdaş Türk edebiyatı ile ilgi yazılarında belli bir öznellik öne çıkar; bu öznellik Akatlı'ya çoğu felsefeci ve bilim insanlarında olmayan bir esneklik, sanat eseri karşısında bir beğeni üstünlüğü kazandırır. Gürsel yazarın edebiyatla kurduğu organik ilişkinin felsefeye bakışını da etkilediğini söyler (Gürsel, 1982, s.7). Yaşar İlksavaş ise Akatlı'nın isterse Türk yazınına yepyeni boyutlar getirebilecek bir “sanatçı-eleştirmen” olduğunu, öznel olurken nasıl nesnel kalınacağını kanıtladığını söyler (İlksavaş, 1982, s.7).

1970'li yıllardan itibaren öykü türü başta olmak üzere “eleştirel denemeleri” ile Türk edebiyatında yer eden ve edebiyat dünyasının etkili eleştirmenlerden biri olarak kabul edilen Füsun Akatlı, yazınsal tercih olarak eleştiriye bir sanat olarak ele almış ve dönemin toplumcu eğilimleri çerçevesinde düşünsel arka plan olarak diyalektik materyalizmden etkilenmiştir. Eleştirmen, deneme yazarı ve akademisyen olarak kırk yılı aşan verimli yazarlığında pek çok kitap, dergilerde ve gazetelerde “eleştirel denemeler” yazan, söyleşi ve röportajlar yapan ayrıca akademik çalışmalarını yürüten Füsun Akatlı'nın eleştirileri üzerine bir çalışma yapılmamıştır.

Bu çalışmada Füsun Akatlı'nın eleştiri anlayışının, görüşlerinin, görüşleri ve uygulamaları arasındaki bağlantının ve türler bazındaki yaklaşımının ortaya konulması yani eleştirileri üzerine sistematik bir inceleme yapılması amaçlanmıştır.

Bu amaçla Giriş bölümünde Füsun Akatlı'nın “eleştirel deneme” biçiminde ele aldığı eleştirilerine dair değerlendirmelere yönelik “eleştiri-deneme-eleştirel deneme” kavramları arasındaki ilişki, eleştirinin felsefi boyutu ve düşünsel arka planı üzerinde durulacaktır. Birinci Bölümde Türk edebiyatında eleştirinin serüveni tarihsel süreç çerçevesinde ele alınacaktır. İkinci Bölümde Füsun Akatlı'nın hayatı, eserleri, eleştiri ve eleştirmen hakkındaki görüşleri yazdığı yazı ve kitaplar ana kaynak olmak üzere, söyleşileri, röportajlarından derlenecektir. Üçüncü Bölümde

Akatlı'nın "öykü-roman-şiiir" türleriyle bu türlerin eleştirisi üzerine düşünceleri ve uygulama pratiğı, kaleme aldığı eleştirel denemeler temelinde bütünsel bir şekilde incelenecektir. Tezin sonuç bölümünde ise Füsun Akatlı'nın eleştirileri incelemenin bulguları kapsamında değeriendirilecektir.

1. TÜRK EDEBİYATINDA ELEŞTİRİNİN SERÜVENİ

Yaşanılan zaman, estetik algılar, düşünce yöntemleri, bireysel ya da toplumsal bakış açıları gibi çeşitli etmenler ile edebî eleştiri dünyada olduğu gibi Türk edebiyatında da zengin bir varlık göstermiştir.

Eleştirmek (to ciritize) etimolojik olarak ‘çözümleme’(analiz) ve ‘yargılama’ demektir. Batı dillerindeki *kritik* (Fr. Critique; İng. Criticism; Alm. Kritik) kelimesinin Türkçe karşılığı olarak ise “*tenkit*” kelimesi kullanılmıştır. Tenkit tabiri için eskiden “ilm-i nakd” tabiri de kullanılmıştır. Edebiyat-ı Cedide zamanında ise “kritik” kavramı için “nakd” kökünden türemiş olan “tenkad, tanakkud, intikad, tenkit” kelimeleri de kullanılmıştır (Ercilasun, 2018, s.11).

Türk edebiyatında edebî eleştirinin serüvenine bakıldığında araştırmacılar, divan edebiyatında dönemin koşulları ve algılayışına göre bir edebiyat araştırması ve incelemesi bulunduğunu saptamışlardır. Divan edebiyatı yazarlarının kendine has bir üslup ve estetik zevk geliştirdikleri görülmektedir. Onlara göre divan edebiyatında Batılı anlamda bir eleştiri anlayışı olmamasına rağmen klasisizmin kuralları etkisinde öznel beğenilerine dayanan bir alımlama ve eleştiri anlayışı bulunmaktadır. Divan edebiyatında eleştiri anlayışının bulunabileceği kaynaklar olarak tezkireler, dibaceler, belagat kitapları, nazire mecmuaları, şairlerin kendi eserleri gösterilir (Akt. Tolasa,2002; Kılıç,1998, s.351; Tuğcu,2018).

Divan edebiyatı araştırmacıları, eleştiri terminolojisi olarak söz konusu edilen tezkirelerdeki eleştiri kıstaslarının verilen örnekler üzerinde yoğunlaşarak öncelikle tanımlamak, ardından da modern eleştiri kavramlarıyla ilişkilerini ortaya koymak doğrultusunda hareket etmeye çalışırlar. Divan edebiyatı araştırmacıları çalışmalarlarıyla dönemin edebiyat araştırması ve eleştirisinin belli bir düşünce ve değer sistemine dayandığını, üslup ve metot olarak benzerlikler gösterdiklerini ve estetik beğenilerin kronolojik gelişimlerini ortaya koymuşlardır. Divan edebiyatında edebiyat araştırma ve eleştirisi konusunda tezkirecilerin kendilerine has bir dil, terminoloji ve gelenek oluşturdıkları konusunda hemfikirdirler (Akt. Tolasa,2002; Kılıç,1998, s.351; Tuğcu,2018).

Edebiyat araştırma ve eleştirisinin olayın kendisi kadar eski olduğunu belirten Harun Tolasa, divan edebiyatı döneminin insanının kendi şartları, anlayışları,

imkân ve gelenekleri dahilinde düşünmüş, çalışmış, araştırmış ve eleştiride bulunmuş olduklarını söyler. Modern anlamdaki gibi evrensel ölçütler yerine eski ölçütler mutlak olanı yansıtır ve klasisizmin mutlak doğrularını esas alırlar (Tolasa,2002).

Filiz Kılıç, eser verenlerin ulaşmayı hedefledikleri kitle ile aralarında bir iletişim birliği sağlandığına, ifadelere devrin insanın hâkim olduğuna dikkat çeker. Kılıç eski Türk edebiyatında tenkidin divan edebiyatına vücut veren duyuş tarzı ve düşüncesi ile aynı yerden kaynaklandığının bir ifadesi olduğunu düşünür (Kılıç,1998, s.351).

Emine Tuğcu, eleştirinin modern sanat düşüncesinden doğan bir tür kabul edildiğinden modern sanat düşüncesinden önce edebî bir tür olarak edebî eleştiriden bahsedilmediği ancak bir eleştiri yaklaşımı olduğunu savunur. Tuğcu, Osmanlı'nın edebiyat ürünlerinde şairi merkeze alan bir eleştirel yaklaşım olduğunu ve şiir yaklaşımında değinilen edebîlik ölçütünün belagat ilminin sınırları dahilinde şekillendiğini söyler. Sınırlar dahilinde estetik algı ve prensipler şekillenir ve eleştiriler yapılır. Tuğcu Tanzimat dönemine gelindiğinde Arapça dil sistemine bağlı belagatin yerine, Osmanlı Türkçesi diline uygun ve yeni edebiyatın beklentisini karşılayacak yeni bir belagat sistemi oluşturmak istediklerini fakat eleştiri geleneğinin değişmediğini ancak edebî eleştiriye dahil kavramların farklı anlamlar kazandığını belirtir (Tuğcu,2018).

Tanzimat Döneminde yeni türler tanıtılırken edebî eleştiri de modern bir tür şeklinde Türk edebiyat sahasında tanıtılır. Ercilasun'a göre Tanzimat'tan önceki Türk edebiyatında tenkit kavramı olarak mevcut olmakla beraber batılı anlamda modern bir “tür” şeklinde değildir. Divan şairlerinden bazıları bilhassa tezkire yazarları, selefleri ve muasırları hakkında çeşitli hükümler vermiştir. Tezkire yazarlarının çeşitli şairler hakkındaki hükümleri onları övmek veya muaheze etmek için kullandıkları hususi manalı jargon Tanzimat'tan önce de pratik bir tenkidin varlığını gösterir ancak edebiyatın ne olması gerektiği üzerinde duran nazari tenkit Divan edebiyatında az görülür. Bunun sebebi o devirde Divan edebiyatının katileşmiş ve tartışılmaz bazı ölçütlerinin bulunmasıdır. Bu biçime dayalı ölçüler o kadar kesinleşmiş kıstaslardır ki üzerine fikir ihtilafları yaşanmaz

(Ercilasun,2018). Fakat bu durum bazı çıkmazlara ve kısıtlılıklara neden olunca bu sebeple mahallileşme, sebki hindi, hikemi tarzlar denenmiştir (Tuğcu; 2018).

Nitekim divan edebiyatı ve zihniyeti yeni arayışlar denerken, dönemin aydınları ve yazarları ise Batı ile temasa geçince ortaya yeni türler çıkmaya başladı. Medeniyet krizi yaşanırken dönemin aydınları ve yazarları o zamana kadar hâkim olan zihniyet ile hesaplaşmaya ve eksiklerini eleştirmeye işe koyulur (Tanpınar; 2017). Bu durumda Şinasi'nin *Tasvîr*'deki *Fatin Efendi Tezkiresi*'nin yeniden yayımlanışında tezkireye yönelik düzeltilmesi gerektiğini düşündüğü unsurlar Kaplan'ın da belirttiği gibi müspet bir edebiyat tarihi fikri olduğu kadar, bütün eski tezkirelere teşmili kabil bir tenkit görüşüdür (Kaplan, 1948, s.49.). Tezkirelere yönelik bu tenkit görüşü tezkirelerin eleştiri işlevini bir bakıma yerine getirdiklerine dair delil kabul edilebilir.

Bilge Ercilasun'a göre Tanzimat Fermanı'ndan sonra başlayan yenileşme hareketleri sonucunda değişen hayatın ve bu hayatın oluşturduğu kültürel ortam, dönemin zihniyetini ve buna bağlı olarak edebiyatını da değiştirmeye başlar. Buna bağlı olarak *“edebiyat nedir, neyi ele almalıdır, dilin ve dolayısıyla edebiyatın temel noksanları ve problemleri nelerdir, toplum hayatında edebiyatın işlevi nedir, yeni türler veya türlerin kendi içindeki zorunlu değişiklikler edebiyatı nasıl etkileyecektir vb.”* gibi sorular ortaya çıkar (Ercilasun, 2004).

Tanzimat Döneminde Ercilasun'a göre Osmanlı aydınları ve yazarları arayışlarında Batı'da örnek aldıkları “edebiyat eleştirisi” türünün imkânlarından yararlandılar. Yeni türlerin tanıtılması ve eskiye karşı çıkılmasıyla beraber kuramsal olarak çeşitli sanat anlayışları da kültür ve sanat hayatına dahil olur. Tanzimat yazarları yeni bir edebiyata duyduğu ihtiyacı önce eski edebiyatın prensiplerini ve hayat görüşünü tenkit etmek suretiyle belirtirler (Ercilasun, 2004).

Tanzimat dönemi tenkidinin eğilimlerini Bilge Ercilasun, romantizm, realizm ve orta görüşte olanlar olarak değerlendirir. Tanzimat'ın I. nesli “sosyal ve politik fikirleri” edebiyatın merkezine yerleştirip, eserlerinde genellikle “sosyal fayda” anlayışını gözetmişlerdir. Tenkit de bu prensibe bağlı olarak gelişmiştir. Yenileşme döneminin I. nesli edebiyatı yüzyıllarca kaldığı divan edebiyatı anlayışından çıkararak Batılı anlayış çerçevesinde ikinci neslin faaliyet alanına kadar getirir.

Tanzimat'ın II. nesli ise “bireyciliği, büyük ihtiras ve ıstırapları” ön plana çıkararak, eserlerinde daha çok “estetik yaklaşımı” öncelerler. Bu sebeple Tanzimat'ın ikinci neslinin sanat anlayışı, “sosyal fayda”ya değil “ferdi”duygulara dayanır. Bu dönemde edebî tenkit ve teoriyle ilgili makaleler öncekilere göre daha ciddi ve yoğun olur. Hatta Servet-i Fünun dönemini etkileyecek fikirler ortaya atılır (Ercilasun,2004).

Abdullah Uçman'a göre 1880-1885 yıllarında Türk edebiyatında realizm etkisi başlar. Sami Paşazade Sezai, Nabizâde Nâzım realist görüşte romanlar yazarken edebiyat anlayışlarını müdafaa edici yazılar yayımlarlar. Beşir Fuad, ilk tenkitli biyografileri yazmıştır. Mizancı Murat ise realizm cereyanından bahsetmediği halde çağdaşları olan Fransızların tenkidinden faydalanarak bazı tenkit örnekleri verir. Bu devrin karakteristik vasıfları arasında birtakım objektif değerlere dayanan ciddi bir tenkit anlayışına sahip olmaları ve bunu kısmen de olsa edebiyatımızda tatbik etmeye çalışmaları dikkat çeker. Beşir Fuad, Abdullah Uçman'ın ifadesiyle Tanzimat'tan sonraki eleştiri anlayışına yeni bir yön vermeye ve yeni edebiyatın Batıdaki gerçekçi edebiyat (realizm ve natüralizm) karşısındaki durumunu belirlemeye çalışır (Uçman;2003, s.48-67).

Döneme sirayet eden düalist yapı eserlerde ve yazarlarda kendisini gösterir. Buna bağlı olarak çeşitli edebiyat kavgaları eleştiri metinlerine vesile olur. Eski döneme dair bazı alışkanlıkların sürdürüldüğü, fikirlerin değiştirildiği veya yanlış anlaşıldığı görülür. Kendileri ve dış dünyayla bir çatışma yaşanır. Yapılan tartışmalardan sonra yeni yetişen şairlerin artık muhtevaya daha fazla önem verdiği ve dilde düzeltilme gereğini söyledikleri görülür. Batılı türler yerleştikçe “Hayâliyyun-Hakîkiyyun” gibi romantizm ve realizm tartışmalar da görülür. Tanpınar'a göre Tanzimat edebiyatında fikrî ve felsefî hazırlığa dayanmama eserlerin bazı noktalardan malul kalmasına sebep olur. Ona göre Tanzimat'ın göze çarpan vasıflarından biri de biraz el yordamıyla vücuda gelmesidir (Tanpınar, 2017).

Tanzimat devri yazarlarının eleştiride dikkat çeken yönlerinden biri de Öztürk Emiroğlu'na göre edebiyatın tanımından işlevine, türlerden eserlerine ve sanatkarlara kadar nerede ise her konuda eleştiri yapmalarındır. Eleştiri de yaptıklarından belki de en önemlisi, geleneksel edebiyattaki “kalem efendisi”

denilen şair ve yazarların eleştirilmezliğine son vermeleridir. Böylece edebiyat eleştirisinin yapılabilmesinin yolu açılmıştır. Avrupa’da olduğu gibi edebiyat eleştirisi “entelektüel” bir hava kazanmıştır. Batı Avrupa’daki eleştiri ilkeleri yavaş yavaş kavranmış fakat, uygulamada henüz geleneksel anlayıştan kopulamamıştır. Kuram ile uygulama arasında henüz tam bir uyumluluk sağlanamamıştır. Bu da eleştiride gelenek ile modern arasında gel-git yaşandığını gösterir. Tanzimat devrinde yavaş yavaş ilerleyen Batı tarzı edebiyat eleştirisi, Servet-i Fünun, Meşrutiyet devri ve özellikle Cumhuriyet dönemi edebiyatında önemli açılımlarla bugüne gelmiştir (Emiroğlu; 2019, s.170).

Ara Nesil geçiş dönemi niteliği taşımaktadır. Mahmut Babacan, Ara Nesil yazarlarının Fransızca “critique” kelimesine karşılık olarak hemen hemen aynı anlamda olan “tenkit”, “intikat”, ve “muaheze” gibi terimleri tercih ettiğini belirtir. Çeşitli edebiyat ve eleştiri meseleleri üzerinde teorik olarak durdukları gibi uygulamalı eleştiriler de yapmışlardır. Ara Nesil kimi zaman Tanzimat yazarlarıyla benzer kimi zaman da değişik edebiyat ve eleştiri anlayışı koyarak bu bakımdan Tanzimat nesli ile Servet-i Fünuncular arasında bir nevi köprü kurmuştur denebilir. “Sübjektif eleştiri” kadar “objektif eleştiri” örnekleri de vermişlerdir. Dönemde her şairi kendi çevresi ve sosyal şartlarına göre değerlendirmek gerektiğini savunurlar. Dönemin yazarlarına göre milletlerin edebiyatları da devirlerden ve onların silsilesinden meydana geldiği gibi üstat şahıslardan da meydana gelir (Babacan, 2003, s.71-85).

Servet-i Fünun Dönemine gelindiğinde Bilge Ercilasun Servet-i Fünun yazarlarının tenkit anlayışının Fransız tenkidine bilhassa Hippolyte Taine’e dayandığını söyler. Ercilasun’a göre tenkidi şahsi olarak ele alan Servet-i Fünun Dönemi yazarları tenkidi edebî bir tür haline getirip, Batılı tenkitçileri takip ederek Batı tenkit metotlarını tanıtmışlar, edebiyatı estetik bir varlık olarak ele alıp Avrupai bir şiir ve roman estetiği ortaya koymuşlardır. Sadece Fransızlardan faydalanmaları, eser ve yazar tenkidinde eksik kalmaları, dil ve üslupla ilgili görüşlerinde aşırıya kaçmaları, görüş ayrılıkları yaşayıp taklitçilikle suçlanmaları noktasında eleştiriler almışlardır. II. Meşrutiyet devrinde Fuad Köprülü ile Şahabettin Süleyman’ın Servet-i Fünun tenkidini daha sistemli bir hale koyduğunu söyleyen Ercilasun, bir bakıma Servet-i Fünun devresini Sainte-Beuve’ün tenkidine

benzetir. Sonuç olarak Ercilasun, Servet-i Fünun devresini gerek teori gerek tesir bakımından Türk tenkidinin ihmal edilemeyecek bir safhası olarak değerlendirir (Ercilasun, 2004).

Abdullah Uçman, Servet-i Fünun yazarlarına göre eleştirmenin görevinin edebî eserleri yorumlama, genişletme ve aydınlatma olduğunu söyler. Servet-i Fünun yazarları eleştirinin değişmez, mutlak kurallara bağlanmasına karşıdırlar. Onlara göre eleştiri hüküm vermek değil, kişisel duygu ve zevkleri ortaya koyan değerlendirmelerdir. Bunlar da samimi ve kişisel yani sübjektif olmalıdır. Batı edebiyatını tanıyabilmek için eleştirinin mutlaka gelişim çizgisinin bilinmesi gerektiğini çünkü her dönemin bir öncekinin eleştirisiyle hazırlandığını savunurlar. Uçman edebî eleştirinin edebiyatın vazgeçilmez bir türü olarak görülmesi ve eleştirinin çeşitli problemleri üzerinde istemli bir şekilde durulmasının ise Servet-i Fünun dönemine tekabül ettiğini söyler (Uçman, 2003, s.48-67s.).

Kenan Akyüz ise, Edebiyat-ı Cedidecilerin asıl amacının şüphesiz objektif bir tenkit yaratmak olduğunu, bunun için çok çaba gösterdiklerini ve başarılı sonuca ulaştıklarını belirtir. Çağdaş Fransız edebiyatında Taine, Brunetiere, Faguet, Lemaitre, France gibi modern tenkidin kurucuları ve yaşatıcılarının tesiri olduğunu ekler (Akyüz, 2015, s.124-129). Dönemde eleştirinin bilim mi yoksa bir sanat mı olduğu meselesi önemli bir yer teşkil eder. Objektif ve sübjektif eğilimler görülür.

Dönemler arası değişime bakıldığında Öztürk Emiroğlu'na göre edebiyatta gelenekten moderne değişimde dil, eleştiri ve teori konusu bütün tartışmaların ve söylemlerin merkezinde yer almıştır çünkü modern edebiyatın kurulmasında ve gelişiminde bu üç alan çok önemli bir yer kaplar. Dil, edebiyattaki bütün türlerde her türlü değerlendirmenin odağında kalırken yapılanların olumlu ve olumsuz tarafları eleştirilerle kontrole tabi tutulmuş, gelenekten moderne değişimin sağlam temeller üzerinde kurulabilmesi için de teoriler üretilmiştir. Bu da modernleşme ile dil, edebiyat eleştirisi ve teorisi alanlarında geleneksel edebiyatta olmayan konuların Türk edebiyatına girmesine ve edebiyat zenginleşmesine yol açmıştır. Bu bağlamda edebiyatta gelenekten moderne değişimde dil, eleştiri ve teori birbirini destekleyen saçağı oluşturur (Emiroğlu; 2019, s. 177).

Fecr-i Ati devrinde Kenan Akyüz'e göre edebî eleştiri her yeni edebî topluluğun kuruluş döneminde olduğu gibi çok hareketli seyreder. Genç Kalemler Dergisi'nde yapılan polemik ve münakaşalar dikkat çeker. Edebiyat dilinin Türkçeleştirilmesi en çok üzerinde durulan konulardandır (Akyüz, 2015).

Meşrutiyet devrinde Bilge Ercilasun'a göre Türkçü bakış ve Türkçü tenkit hakimdir. Batıyı takip ederken, çağdaş ve milli bir kimlik ortaya koymaya çalışırlar. Yalnız belli grupların değil edebiyatla ilgili farklı şahsiyetlerin de katılımıyla gerçekleşen tenkitler ve tartışmalar, milli edebiyat meselesi, şiirde ahenk, edebiyatın seviyesi gibi konular etrafında şekillenmiştir. Tanzimat ve Servet-i Fünun gibi mirasa ve Batı edebiyatını tanımak gibi bir birikime sahip olan, bir yandan ilmi araştırmaların ortaya çıkardığı Türklük ile ilgili neticelerin, bir yandan da siyasi olumsuzlukların doğurduğu vatan, millet ve Türklük duygularıyla beslenen Meşrutiyet devri edip ve yazarları çok renkli, çeşitli ve zengin bir edebî tenkit ortaya çıkartmışlardır (Ercilasun, 2013).

II. Meşrutiyet tenkidinin sosyal ve siyasi bir karakter de taşıdığını düşünen Ercilasun, bu devirde çok yönlü bir edebiyat ve fikir dünyası olduğunu belirtir. Millî Edebiyat akımı daha sonra memleketçi edebiyatı yaratacaktır. Modern ve millî bir Türk edebiyatı kurulmasında millî edebiyatçıların tenkit ve görüşlerinin katkısı vardır. Yeni Lisan hareketi ve Genç Kalemler dergisi etrafında Türkçü tenkit şekillenmiştir. Hem teori hem pratik bakımından eser tenkitleri için zengin bir dönemdir. Dönemin yazarlarının, tenkidin sadece sanat olmadığını ve hayatın kendisi olduğunu kavradıklarını belirten Ercilasun, yazarların cumhuriyetin ilanından sonra fikir ve edebiyat hayatını etkilediklerini söyler. Edebiyat alanında ise Türkçü tenkit cumhuriyetin ilanından sonra bir memleket romantizminin doğmasını sağlamıştır. Konu olarak Anadolu seçilmiştir. Türkçü tenkidin ve millî edebiyatçıların yarattığı değişim birkaç nesil boyunca olumlu ve yaratıcı bir şekilde devam etmiştir (Ercilasun; 2013).

Meşrutiyet Döneminde Abdullah Şengül'e göre yazarlar bir taraftan millî bir gayeye yönelik eserler vermeye çalışırken diğer taraftan eleştirilerini bu eksen etrafında oluşturmaya gayret etmişlerdir. II. Meşrutiyet ile dış dünyada yaşanan siyasi gelişmeler kısa sürede milliyetçi dil ve sembollerin hâkim olduğu bir edebî anlayışın gelişmesine sebep olur. Buna bağlı olarak edebî eleştiri konusunda sadece

teorik değil pratik anlamda da yaklaşım söz konusudur. Yazarlar, edebî meseleleri başta dil meselesi olmak üzere daha derli toplu ele alırlar. Dönem yazarları, Batı edebiyatından parça parça aktarılan metotların Türk edebiyatına uydurulması gibi zor bir işi gerçekleştirirler. Millî edebiyat denilen bir edebiyatı ortaya çıkarmanın yanında ileride kurulacak yeni bir hayat ve edebiyatın da prensiplerini oluştururlar (şengül; 2020, s.612-614).

Millî Mücadele Döneminde savaşın etkisi yoğun olarak görülür. Bu dönemde Hacer Gülşen'e göre süreli yayınlar özellikle de edebiyat dergileri edebî eleştirinin yer bulduğu, polemiklerin yaşandığı iletişim araçlarıdır. Zaman zaman sertleşen tartışma konuları arasında savaş ve edebiyat, Türkçülük ve millî edebiyat, dilde sadeleşme ve hece-aruz vezni gibi konular yer almaktadır. Dönemde dil ile millet, dil ile edebiyat ve yine dil ile gelişme arasında ilgi kurulmuştur. Nurullah Ataç gibi isimler ise dönemde yetişir (Gülşen, 2004).

Cumhuriyetin ilanıyla beraber rejim değişikliğinin ve yapılan inkılapların getirdiği kültürel gelişim ve değişim edebiyat sahasında da kendine yer bulmuştur. Oluşturulan ulusal değerler, çağdaşlaşma, halkın kalkınması gibi toplumcu unsurlar çerçevesinde yeni-eski çatışmaları şekillenmiştir. Bu doğrultuda eleştiriler kaleme alınmıştır. Betül Mutlu'ya göre Cumhuriyet Dönemine gelindiğinde Millî Edebiyat Dönemi içinde yer alan pek çok yazar ve şair Cumhuriyet döneminde de yazmaya devam ettikleri görülür. Fakat Cumhuriyet Dönemi Edebiyatının oluşumunda, Cumhuriyet'in ilanından sonra gerçekleştirilen siyasi, toplumsal ve kültürel değişmelerin büyük etkisi yadsınamaz. Bu dönemdeki edebî eleştirilerde bu çerçevede gelişmiş ve dönemdeki atmosferden etkilenmiştir (Mutlu Özçelebi, 1997).

Betül Mutlu'ya göre Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk edebiyatçıları yeni bir duyarlık ve idealizmle donanarak eski olandan kopuk yeni bir başlangıç noktası arayışına yönelmişlerdir. Siyasal ve sosyal alanlarda gerçekleştirilen devrimler sonrasında edebiyat dünyasında da yeni bir süreç başlar. Dönemin yazarlarının çoğu hem eski edebiyatı hem de o günkü edebiyatı toplumsal gerçeklere yönelmediği gerekçesiyle eleştirirler. Siyasal alandaki ideolojik arayışlarla edebî arayışlar birbirini etkiler. Her alanda yeni bir başlangıç arayan idealist yazarların en belirgin yanı eskiye karşı yıkıcı, yeniye karşı yapıcı eleştiriler yöneltmeleridir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında edebî eleştiri döneme hâkim olan gerçekçi ve akılcı dünya görüşü doğrultusunda bilime yaklaştırılmıştır. Her ne kadar sistemleştirilmiş bir eleştiri kuramıyla karşılaşılmasa da eleştiri bilimsel ve nesnel eğilim gösterir (Mutlu Özçelebi, 1997).

Betül Mutlu'ya göre eleştirmenlerin eski edebiyat karşısında tutumları değişik bakış açıları ve değişik yorumlamalar içerir. Ahmet Hamdi Tanpınar, İsmail Habip Sevük, Nurullah Ataç, Sabahattin Eyüboğlu eski edebiyatı ve eski edebiyatçıları tarihsel, sosyal ve toplumsal koşullar içinde değerlendirerek dikkat çeker (Mutlu Özçelebi, 1997).

Betül Mutlu, Cumhuriyetin ilk yıllarında yazara göre eleştiri büyük ölçüde edebiyat tarihi yönteminden etkilendiğini belirtir. Yazara göre Fuad Köprülü tarafından sistemleştirilen edebiyat tarihi bu yıllarda büyük gelişmeler göstermiş, art arda edebiyat tarihleri yayınlanmıştır. Eleştiri de bu gelişmelerden etkilenir. Özellikle uygulamalı eleştirilerde sınıflandırma ve tarihsel perspektif içinde değerlendirme kaygısı görülür. Ancak bu durumda diğer yazarlar tarafından eleştiri konusudur. Kimi yazarlar eleştirinin nesnel olamayacağını, nesnel olanın sadece edebiyat tarihi olabileceğini ileri sürerler. Mutlu'ya göre Nurullah Ataç bu alanda başı çeker. Ataç'a göre eleştiri bilim değil sanattır. Eleştirmenin görevi izlenimlerini aktarmaktır. Eleştirmen eksenli bir anlayışı benimseyen Ataç eleştiriye denemeyele kaynaşan bir edebî tür olarak algılamaktadır (Mutlu Özçelebi, 1997).

Mutlu'ya göre öznel-nesnel diğer bir deyişle izlenimci-bilimsel eleştiri tartışmalarından yola çıkan eleştirmenler, eleştirinin sınırları ve eleştirmenin görevleri gibi meseleleri tartışmaya devam etmişlerdir. Yazar, eleştirmenlerin kuramsal boyut arayışına girmediklerini belirtir. Ona göre Hasan Ali Yücel, eleştirinin sosyolojinin, psikolojinin ve estetiğin yöntemlerinden faydalanması gereğini vurgulamış fakat nasıl olacağını açıklamamıştır. Dönemin eleştiri anlayışı öznel değerlendirmeler ve tartışmalar temelinde yükselmiş, siyasal, sosyal ve kültürel değişmelerden etkilenmiş, diğer dönemlerde olduğu gibi eski/yeni çatışmasından beslenmiştir. Yazara göre dönemde edebî eleştiriye bir disiplin olarak ele alan yazar sayısı çok azdır ve Ataç dışındakiler diğer alanlarda da ürün verirler (Mutlu Özçelebi, 1997).

II. Dünya Savaşı ve onu takip eden yıllarda yaşanan siyasi, toplumsal ve kültürel olayların eleştiri üzerindeki etkisi yadsınamaz. Eğitim seferberliği ve yapılmaya çalışılan kültürel atılım etkilerini göstermeye başlar. Modernleşmenin sancılarını yaşayan insanın dünyasının kapısı açılır. Hüseyin Özçelebi'ye göre bu dönemde eleştiriye kuramsal boyutta ele alan yazar pek az olmuştur ancak Nurullah Ataç ve Mehmet Kaplan bu konuda dikkat çeker. Dönemde “bitaraf”, “objektif” eleştiri gibi adları sıklıkla dile getirmelerine rağmen övgü ve yergi biçiminde eleştiriler devam eder. Fakat nesnel eleştiriye gidişe doğru bir eğilim olduğu görülür. Özçelebi'ye göre eleştiriyle ilgili değerlendirmelerde eleştirinin yazarla okur arasına girmesini istemeyenler olduğu gibi, eleştirmenin görevinin okuyucu aydınlatmak olduğunu savunanlar da vardır. Ona göre kimi eleştirmenler de eleştirmenin görevinin okuyucuya değil yazara yol göstermek olduğunu söyler (Özçelebi, 1996).

Özçelebi, edebiyat üzerine yapılan genel değerlendirmelerin yanında eski-yeni sorunu, edebiyatın amacı ve konusu, Millî Edebiyat, üslup gibi konuların da değerlendirildiğini belirtir. Ona göre dönemde temel sorunsal insandır. Millî Edebiyat, Cumhuriyet Döneminde sık sık karşılaşılan bir kavram olarak yerini alır (Özçelebi, 1996).

Özçelebi'ye göre bu yıllarda yazarlar ve şairlerin eleştirmenin gereğine inandığı, nesnel ve bilimsel eleştirinin eleştiriye temel alınması gerektiği görüşünün benimsendiği görülür. Yazara göre eleştirinin temellerinin Nurullah Ataç, Mehmet Kaplan, Eyüboğlu, Tanpınar, Yaşar Nabi, Orhan Burian, İsmet Ay, Suat Derviş gibi isimler tarafından atıldığı görülmektedir. Atılan bu temel ise 1950'lerden sonra yükselecek ve Vedat Günyol, Asım Bezirci, Fethi Naci, Memet Fuat gibi eleştiriye meslek edinen nitelikli eleştirmenler ortaya çıkacaktır (Özçelebi, 1996).

Hüseyin Özçelebi'ye göre 1950'lerin kültürel, siyasal ve toplumsal ortamından herkes gibi eleştirmenler de etkilenmiştir. Bu ortam, eleştirmenlerin eleştiri anlayışlarının siyasal görüşüne, kültürel düzeyine veya eğitim durumuna göre etkilenmesine sebep olur. Eleştirel çeşitlilik artmıştır. Yazara göre öznel eleştirinin yanına nesnel-bilimsel, toplumbilimsel, Marksist, yeni ve karma eleştiri anlayışlarının da geldiğini, akademik eleştirinin de zenginleştiği görülür. Yazar

eserlerde öznel/izlenimci, toplumcu gerçekçi, yeni ve akademik eleştiri kuramlarına uygun örnekler verildiği belirtir (Özçelebi, 2006).

Özçelebi'ye göre izlenimci eleştirinin en önemli temsilcisi olarak Nurullah Ataç dikkat çeker. Ataç'tan sonra, ise izlenimci eleştiriye Memet Fuat deneme/eleştirel deneme şeklinde değil yöntem şeklinde ele alır. Nesnel-bilimsel eleştiri anlayışının en önemli temsilcileri ise Asım Bezirci ve Hüseyin Cöntürk'tür. Marksist eleştiri anlayışının en önemli temsilcisi ise Fethi Nacidir. Toplumcu/toplumsal bir eleştiriye önemseyen eleştirmenlerden biri de Ahmet Oktay'dır. Plehanov, toplumcu/toplumsal gerçekçi, nesnel-bilimsel eleştiri adı altında eleştiri yapan Fethi Naci, Attilâ İlhan, Ahmet Oktay ve Asım Bezirci'yi etkileyen yazarların başında gelir. Akademik eleştiri anlayışında ise Mehmet Kaplan, Kenan Akyüz, Güzin Dino ve Adnan Benk gibi akademisyenler eleştirinin yetkin örneklerini verirler (Özçelebi, 2006).

Özçelebi'ye göre İkinci Yeni, sosyal realizm, köy edebiyatı, bunalım edebiyatı tartışmaları dönemin gündemini oluşturur. Bu dönemde edebiyatta çok kutupluluk söz konusudur. 1950'lerde birçok kavram bilinçli/bilinçsiz birbirine karıştırılır. Yazar biçim-içerik tartışmalarına bakıldığında sanatın sosyal bir yönünün olduğunu iddia edenlerin içeriği, sanatın amacının yine sanat olduğunu söyleyenlerin ise biçimi yeğlediklerini belirtir (Özçelebi, 2006).

Özçelebi'ye göre kullanılan eleştiri kuram ve yöntemleri bu dönemde çeşitlenmiş; kuramsal çalışmalar her geçen yıl artmıştır. Ona göre yazarlar ve şairler eleştirmenin gerekliliğine inanmışlardır. Usta eleştirmenler tarafından atılan temel eleştiri üzerindeki gelişimini bu dönemde de sürdürmüştür. Atılan bu temel, 1950'lerde yükselmeye başlamış; bunun sonucunda da Fethi Naci, Asım Bezirci, Hüseyin Cöntürk, Memet Fuat, Ahmet Oktay, Adnan Benk, Doğan Hızlan gibi eleştiriye önemseyen/kendilerine meslek edinen, gerçek anlamda eleştirmenler ortaya çıkmıştır. Yazara göre 1960'lar bu dönemde eleştiriye başlayan eleştirmenlerin usta birer eleştirmene dönüşüp, yetkin eleştiri örnekleri kaleme alacağı yıllar olacaktır (Özçelebi, 2006).

Türk edebiyatında özellikle de eleştiri her dönem yaşanan siyasal kırılmalardan etkilenmiştir. Dönemin çalkantılı siyasi ortamı kaleme alınan

eleştirilere etki etmiş buna bağlı olarak çeşitli polemik ve çatışmalara sebep olmuştur. Bu hareketli ve zengin eleştiri ortamında 1960'lı yıllardan itibaren yetkin eleştiri örnekleri öznel-izlenimci, nesnel, akademik, toplumcu gerçekçi, Marksist, yapısalcı, göstergebilimsel, dilbilimsel, postmodern vb. eğilimler çerçevesinde çeşitli kuramlardan yola çıkarak verilmiştir. Füsun Akatlı'da böyle bir eleştiri ortamında 1968 yılında ilk eleştiri örneğini kaleme alır. Nurullah Çetin' göre 1960'lı yıllardan sonra Türk eleştirisinde en önemli gelişme öznel/izlenimci eleştiriden nesnel/bilimsel eleştiriye geçişte görülen çalışmaların artmasıdır. Bu yaklaşımın üniversite çevrelerinde gelişme gösterdiği görülür. Daha çok Batı dil ve edebiyatları bölümü hocaları, Batı edebiyatlarından edindikleri birikimleri Türk edebiyatına uygulamaya çalışmışlardır. Berna Moran, Tahsin Yücel, Akşit Göktürk, Murat Belge, Şerif Aktaş, Doğan Aksan, Gürsel Aytaç gibi akademisyenler bunlar arasındadır. Nesnel eleştiri anlayışının geliştiği bir başka ortam ise profesyonel yazarların ürünleri yayınladıkları bazı dergiler ve kitaplarıdır. Dönemde Memet Fuat, Asım Bezirci, Ahmet Oktay, Feridun Andaç, Tahsin Yücel, Doğan Hızlan, Cevdet Kudret, Füsun Akatlı, Adnan Binyazar, Rauf Mutluay, Hilmi Yavuz, Atilla Birkiye, İsmail Kılınçoğlu gibi isimler dikkat çeker (Çetin, 2003, s.167-184).

Türk edebiyatında edebî eleştirinin serüveninin kısa bir dökümüne bakıldığında eleştirinin her zaman dönemin toplumsal, siyasal ve kültürel etkisi etrafında şekillendiği görülmektedir. Yaşanan polemikler ve kuşak çatışmaları etrafında topluluklar ve müstakil yazarlar tarafından hareketli bir eleştiri ortamı şekillenmiştir. Eleştiride objektif ve subjektif eğilimler çerçevesinde değerlendirmeler yapılırken geleneğin etkisi ve yeni kuramların tatbiki esnasında kendine has ikili bir yapı oluşmuştur. Türk edebî eleştirisinde de eleştiri, edebiyat tarihi ve edebiyat teorisi iç içe geçmiş eleştirmenin eğilim ve tercihlerine göre çeşitlenmiştir. Cumhuriyet Döneminden itibaren özellikle Nurullah Ataç ile eleştirmenlik müstakil bir meslek haline gelmeye başlamıştır. Daha sonraları eleştirmenlerin biçim olarak deneme türünün olanaklarından faydalandıkları, düşünsel olarak ise Toplumcu eğilimler gösterdikleri görülmektedir. Üniversitelerin de etkisiyle eleştiri kuram ve yöntemleri Türkçeye çevrilmiş, kaleme alınan eleştiri örnekleri artmıştır. Akademik ilgi göz önüne alındığında öznel/izlenimci eleştiriden ziyade nesnel/bilimsel eleştiri örneklerinde bir artış ve

geçiş görölmektedir. Akademik formasyonu olan Füsün Akatlı 1970’li yıllardan itibaren eleştirel denemelerini kaleme almaya başlamıştır.

2. FÜSUN AKATLI'NIN YAŞAM ÖYKÜSÜ, ESERLERİ VE ELEŞTİRİ HAKKINDA GÖRÜŞLERİ

2.1. Yaşam öyküsü

Füsun Akatlı 7 Mayıs 1944 yılında Ankara'da doğmuştur. Annesi gazeteci Bihin Anter, babası Memur Nihat Selçuk Akatlı'dır. Annesi Bihin Hanım, yazar olup yıllarca *Akis* dergisinde yazılar yazmıştır. Ayrıca CHP'nin kadın kollarında aktif siyaset yapmıştır. Abidin Dino'nun eşi Güzin, Bihin Hanım'ın kuzenidir. Kendisi edebiyata ilgisini ve ailesinin desteğini şöyle aktarır:

“11-12 yaşlarımdan itibaren “her elime geçeni okumak”tan bir adım öteye geçerek, “seçerek okumak” yönünde özendirilmeye başladım. Annem iyi bir okurdu; benim okumaya çok meraklı bir çocuk oluşum onda, yönlendirilmem gerektiği kanaatini uyandırdı sanıyorum. Gerçekten de önceleri kitaplarımı o alırdı, sonra birlikte seçmeye başladık. Bir kitaplık oluşturmama da yardımcı olmuştur. Kendi kitaplığı için yaptığı gibi, benim kitaplığım için de, kapak sayfasına adım-soyadım ve kitaba verdiğimiz sıra numarası yazılı bir düzen önerdi. Bu teşviklerin, okumamı biraz olsun sistemleştirmemde etkisi olmuştur mutlaka. Bir çocuk olarak bütün oyunlarım ve tüm hayatım okuduğum kitaplarla doluydu. Edebiyata tutkuyla bağlanışım böyle başladı ve Türkçe-Edebiyat derslerinde verilen kompozisyon (o zamanlar tahrir ödevi denirdi bunlara) çalışmaları dışına taşarak, kendi istediğim konularda yazılar yazmaya başladım. Neredeyse 40 yıllık bir tarihi var yani “edebiyata kuşanışımın”!” (Akatlı, 2003, s.24).

Füsun Akatlı'nın edebiyata olan ilgisi ise lise yıllarında şekillenmeye başlamıştır. Önceleri *Küçük Kadınlar*, *İki Çocuğun Devrialemi*, Jeles Verne'ler, *Pardayyanlar*'dan *Battalgazi*'lere uzanan “tarihi macera” romanları ağırlıkta olmak üzere daha sonra Alphonse Daudet, Panait Istrati gibi yazarları okumaya başlayan Akatlı 15 yaşındayken klasiklere büyük bir hayranlık ve açıkla sarılmaya başladığını belirtir. Okuma programında Dostoyevski'ler, Turgenyev'ler, Flaubert'ler, Balzac'lar birbirini izlemiştir. Akatlı lise yıllarında o zamanların en etkileyici konumda olan yazarları olan Camus, Sartre, Kafka okumaya başladığını söyler. Akatlı'nın Türk yazarlarını ciddi bir şekilde tanımaya başlaması da lise yıllarına tekabül eder (Akatlı, 2003a, s. 24-25).

Füsun Akatlı, 1962 yılında Ankara Kız Lisesini bitirmiştir. Dedesinin kardeşi felsefeci Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken'in etkisiyle Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Felsefe bölümüne kaydolmuştur. Yüksek öğrenimini tamamlayınca mezun olduğu bölüme asistan olarak kabul edilmiş ve görevini yapmıştır. Felsefeci ve denemeci Ord. Prof. Suut Kemal Yetkin'in yanında bulunmuş ardından aynı üniversitenin Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Bölümüne

geçmiş ve yüksek lisansını 1970'te burada tamamlamıştır. 1974'te Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Felsefe Bölümünde edebiyat felsefesi üzerine hazırladığı tezle doktor unvanını almış; öğretim üyeliğine burada devam etmiş, felsefe tarihi, sanat felsefesi, bilgi teorisi ve dil felsefesi derslerini yürütmüştür. 1983'te, doçentlik aşamasındayken, üniversiteden ayrılır. Bu yıllarda akademik çalışmaların yanı sıra yazınsal denemeler de kaleme alan Akatlı'nın çalışma arkadaşları arasında İonna Kuçuradi ve Bilge Karasu gibi önemli isimler bulunmaktadır. Akatlı'nın hocası da Prof. Dr. Nusret Hızır'dır.

Fusun Akatlı, çok canlı bir edebiyat ve düşünce ortamı sayesinde sürekli yayınlarda yaşanan tartışmaların, edebiyat konularının ve toplumsal sorunlar gibi meselelerin ele alınmasının, dönemin yazın ortamını, yazma bilincini ve edebiyata yönelimini olumlu yönde etkilediğini belirtir. Entelektüel anlamda bir alışveriş ve motive edici bir atmosferin destekleyici olduğunu söyleyen Akatlı, Metin Altıok, Bilge Karasu, Tomris Uyar, Turgut Uyar, Cemal Süreya, Edip Cansever, Salah Birsell, Selim İleri, Hilmi Yavuz, Leyla Erbil, Ruhi Su, Metin Eloğlu, Nezihe Meriç, Abidin Dino, Güzin Dino, Ahmet Say, Pınar Kür, Ahmet Oktay, Memet Fuat, Semih Gümüş gibi birçok yazar, kültür insanı ve sanatçıyla etkileşim halinde kalmış, dostluklar ve arkadaşlıklar kurmuştur.

1966 yılında lisans döneminden sınıf arkadaşı şair Metin Altıok'la evlenmiştir. 1979 yılına kadar devam eden bu evlilikten 1968 yılında Zeynep adlı kızı dünyaya gelmiştir.

Fusun Akatlı'yı kızı Zeynep Altıok şu cümlelerle anlatır:

"Fusun Akatlı bana göre başlı başına bir eserdir. Onu yetiştirenlerin izinde kendi mayasını ince ince işlemiş, onurlu bir ömrü giyinmiş, içi sırça kırılğanlığında bir demir leblebi. Böyle demem yanıltmasın sizi. O duruşuyla, ahlakı ile, doğru bildiğinden ödün vermezliği ile, birikimi ile demir leblebidir ama içindeki çocukla yaşar. Hayatı mizahın gücü ile süsler. Sıcaktır, sevecendir, en önemlisi komiktir. İnsanlara dinginliği ve sakinliği ile güven verirken, keskin zekası ve zihin atlamaları ile eğlendirmeyi de bilir. Dinleyen, dinleten, ışıyandır. Felsefenin sıkıcı değil eğlenceli olabileceğini göstermek ister. Bu yüzdendir ki, "felsefe gözlüğüyle edebiyat"ın peşinden gider. Zamanı yaşatmak ve zamana direnmek için yazar. Bozulana, kirlenene karşı direnen, dili, yazıyı içselleştirmiş, yeni nesiller yetiştirmek için tüm birikimini öğrencilerinin eğitimine yatırmış bir akademisyendir. Karanlıklardan aydınlıklara çıkmak için kendi gibi mütevazı bir "sis lambası" diyebiliriz ona. Asla gösterişli değil ama alabildiğine parlak ve sıcak. "Tenha yolun ortasında, kolu kanadı kırık alabildiğine şaşkın, alabildiğine yalgın ve bütün vazgeçmelere teşne" bulur kendini. Vazgeçmez. Değişen zamana; değişen, özünü unutan dostlara, haksızlıklara, sığılıklara direnir. "Zamansız yazılar"la kimi zaman dil için, kimi zaman ülkesi için kimi zaman da çok ama çok önemseydiği kültür için

çare arar. İz bırakır. “Acıyla, sevgiyle, kahramanca”, inandığı değerler uğruna, kendi için değil, insanlık için, emekçiler için, öğrencileri için, kızı için, düşünenler için savaşıır” (akt. Yalçın, 2010).

Üniversiteden ayrıldıktan sonra İstanbul’a yerleşmiş ve reklamcılık sektöründeki Man Ajans ve Ajans Ada’da metin yazarı olarak çalışmıştır. 1990’da Aslı Davaz, Füsun Ertuğ-Yaraş, Jale Baysal ve Şirin Tekeli ile Kadın Eserleri Kütüphanesi’ni kurmuştur. 1991’de İstanbul Şehir Tiyatrolarında çalışmaya başlamış, baş dramaturgluk yapmıştır. 1998’de Yeditepe Üniversitesinde Tiyatro bölümünü kurmuş, 2005’e dek buradaki çalışmalarını sürdürmüştür. Aynı yıl Doğu Üniversitesi’ne geçmiş, 2006’da bu üniversitenin İletişim Bilimleri Bölümü kurucu başkanlığını üstlenmiştir. Akatlı 2002’de doçent, 2008’de de profesör unvanı almaya hak kazanmıştır (Akatlı, 2012, s.1).

Füsun Akatlı 4 Temmuz 2010’da akciğer kanseri nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Mezarı, İstanbul Çengelköy Mezarlığındadır.

Sait Faik Hikâye Armağanı, Simavi Edebiyat Ödülleri, Behçet Necatigil Şiir Ödülü, Cevdet Kudret Ödülleri, İş Bankası Edebiyat Ödülleri, Afife Jale Tiyatro Ödülleri ve İnkılap Yayınevi Edebiyat Ödüllerinde seçici kurul (jüri) üyeliği yapan Akatlı; PEN Yazarlar Derneği, Türkiye Felsefe Kurumu, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği üyeliği; Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı’nda yönetim kurulu üyeliği yapmıştır. Akatlı, 1976’da *Felsefe Yazıları* adlı eseriyle 1977’de Türk Dil Kurumu Deneme Ödülü’nü; *Felsefe Gözüyle Edebiyat* adlı kitabıyla da 2004 yılında Memet Fuat Eleştiri/İnceleme Ödülü’nü kazanmıştır (Akatlı,2012, s.1).

2.2 .Eserleri

Bu kısımda tezin ana kaynağı olarak kullanılan Füsun Akatlı’nın yazdığı kitapları ve eserleri hakkında kronolojik sırayla bilgi verilecektir.

İlk denemesini 1968’de Dost’ta yayımlayan Füsun Akatlı, o tarihten ölümüne dek deneme ve eleştiriler kaleme almıştır. Eleştiriye başlamasını ise şöyle aktarır.

“İlk eleştiri yazım, Adalet Ağaoğlu’nun Ölmeye Yatmak adlı romanı üzerinedir. Türk edebiyatı üzerine çok düşünüyor, tarihine dönerek, hemen herşeyi okuyup değerlendirmeye çalışıyordum. Bu değerlendirmeleri sistematik bir şekilde, yöntemli olarak ve aynı zamanda edebiyat tadı taşıyan denemeler şeklinde tartışmaya açmak ilgimi çekiyordu. Öyle başladım.” (Akatlı,2003a, s.26)

Eleştiri, inceleme, deneme ve kitap tanıtım yazıları *Dost, Soyut, Forum, Yeni A, Türk Dili, Militan, Varlık, Milliyet Sanat Dergisi, Oluşum, Gergedan, Argos, Gösteri, Milliyet Sanat, Metis Çeviri, Virgül, Türkiye Yazıları, Yazko Edebiyat* gibi dergiler ve *Politika, Söz, Cumhuriyet, Milliyet* gibi gazetelerde yayımlanmıştır.

Eleştiri yazılarının yanı sıra felsefe, dil, edebiyat ve kültür sorunlarını ele aldığı denemeleriyle de tanınan Akatlı akademik yayınlar, bildiriler, söyleşiler ve röportajlar da yapmıştır. Gençliğinde yazdığı şiirleri çeşitli dergilerde yayımlamıştır. Nusret Hızır'ın *Felsefe Yazıları* (1976) ve *Bilimin Işığında Felsefe* (1985) adlı kitaplarını basıma hazırlamıştır. Bilge Karasu'nun *Lağımlar Arası ya da Beyoğlu* (1999) ve "*Öteki*" *Metinler* (1999) adlı kitaplarını yayına hazırlamıştır. *Bir de Ruhi Su Geçti* (2001) adlı kitapta Ruhi Su hakkında yazılan yazıları bir araya getirmiştir.

Çeviri: *Yapısalcılık- Jean Piaget* (1983) Ankara.

Derleme: *Bilge Karasu Aramızda* (M.G. Sökmen ile), (1977) İstanbul.

Niçin Diyalektik: Füsün Akatlı'nın yayınlanan ilk kitabı olan *Niçin Diyalektik* adlı eseri "Denemeler" kategorisinde 1977 yılında Çağdaş Yayınları tarafından İstanbul'da basılmıştır. Başta felsefe ağırlıklı olmak üzere, kültür, sanat, edebiyat, eleştiri hakkında denemeleri yer alır. İlk eleştiri örneklerinden Adalet Ağaoğlu, Vedat Türkali, Tomris Uyar, Sevgi Soysal, Nedim Gürsel hakkındaki öykü ve roman eleştirileri yer alır. Bunun yanı sıra düşünce kitapları ve deneme kitapları hakkında yazılar da yer alır. 2. Basımı Aydın Yayınları tarafından 1980 yılında İzmir'de yapılmıştır. *Niçin Diyalektik* adlı kitap 2007 yılında Kırmızı Yayınları tarafından İstanbul'da tekrar basılmıştır.

Yaz Başına Neler Gelir: Füsün Akatlı'nın *Yaz Başına Neler Gelir* adlı kitabı "Denemeler" kategorisinde Ada Yayınları tarafından 1980 yılında İstanbul'da basılmıştır. Başta edebiyat olmak üzere, kültür, sanat, şiir ve eleştiri hakkında denemeleri yer alır.

Bir Pencereden: Füsün Akatlı'nın *Bir Pencereden* adlı kitabı "İnceleme" kategorisinde Adam Yayıncılık A.Ş. tarafından 1982 senesinin haziran ayında basılmıştır. Eser inceleme olarak Bedrettin Cömert (Türk akademisyen, çevirmen,

yazar) anısına yayımlanmıştır. *Bir Pencereden* adlı inceleme ve eleştiri kitabında 1960-1980 arası yirmi öykücü ve bu yirmi öykücünün örnek yirmi öyküsü derlenmiştir. Kitap “Önsöz”, “Birinci Bölüm” ve “İkinci Bölüm” adlı bölümlerden oluşur. “Birinci Bölüm”de Adalet Ağaoğlu ve *Şiir ve Sinek* öyküsü, Hulki Aktunç ve *Hoyguhi Haziranda Yaşadı Haziranda Öldü* öyküsü, Oğuz Atay ve *Demiryolu Hikayecileri-Bir Rüya* öyküsü, Selçuk Baran ve *Değirmen* öyküsü, Fakir Baykurt ve *Dağlarda Doğuracağım* öyküsü, Muzaffer Buyrukçu ve *Bozuk* öyküsü, Orhan Duru ve *Bunu Benden İşit* öyküsü, Ferid Edgü ve *Dönüş* öyküsü, Nazlı Eray ve *Monte Kristo* öyküsü, Leyla Erbil ve *Ölü* öyküsü, Şiir Erkök ve *Homo Economicus* öyküsü, Füzûzan ve *Kanı Unutma* öyküsü, Nedim Gürsel ve *Bulgur Palas* öyküsü, Selim İleri ve *Kötülük* öyküsü, Bilge Karasu ve *Usta Beni Öldürsen E!* öyküsü, Onat Kutlar ve *İshak* öyküsü, Demir Özlü ve *Stocholm’da Bir Öğle Vakti* öyküsü, Sevgi Soysal ve *Cellat Fuchs Kent Halkına Nasıl Karıştı* öyküsü, Necati Tosuner ve *Bir Soru* öyküsü, Tomris Uyar ve *Filizkiran Fırtınası* adlı öyküsü yer alır. “İkinci Bölüm”de ise “1960-1980 Dönemine Genel Bir Bakış” adlı dönemi genel değerlendiren bir yazı ve ele alınmayan yazarlar hakkında bilgiler yer alır.

Edebiyat Defteri: Füsûn Akatlı’nın *Edebiyat Defteri* adlı eseri deneme kategorisinde 1987 yılında eylül ayında Afa Yayıncılık tarafından İstanbul’da basılmıştır. Eser “I. Bölüm -Roman-” ve “II. Bölüm -Öykü-” adlı bölümlerden oluşur. “I. Bölüm-Roman-” adlı bölümde roman eleştirileri bulunur. Adalet Ağaoğlu, Selim İleri, Tezer Özlü, Bilge Karasu, Pınar Kür, Attila İlhan, Nazlı Eray, Güner Sümer, Demir Özlü, Vüs’at O Bener, Orhan Pamuk, Ahmet Altan, Latife Tekin, Hulki Aktunç adlı yazarların romancılıklarını ve romanlarını eleştirmiştir. “II. Bölüm -Öykü-” adlı bölümde öykü eleştirileri bulunur. Haldun Taner, Yusuf Atılgan, Nezihe Meriç, Bilge Karasu, Tomris Uyar, Füzûzan, Pınar Kür, F. Ülke Aren, İzzet Yaşar, Hulki Aktunç, Murathan Mungan, Nedim Gürsel, İnci Aral, Ülkü Ayvaz, Necati Tosuner, Nazlı Eray, Zeynep Oral, Peride Celal, Mahir Öztaş adlı yazarların öykücülüklerini ve öykülerini eleştirmiştir.

Felsefe Kıyıları: Füsûn Akatlı’nın *Felsefe Kıyıları* adlı eseri deneme kategorisinde 1989 yılında Afa Yayıncılık tarafından İstanbul’da basılmıştır. Felsefe ağırlıklı olmak üzere kültür, sanat, dil, çeviri, edebiyat, eleştiri hakkında denemeleri yer almaktadır. Düşünce, eleştiri, deneme kitapları ve çeviri hakkında

yazılar da yer alır. Turgut Uyar, Edip Cansever, Ahmet Güntan, Cüneyt Çalışkur, Murathan Mungan adlı şairler hakkında eleştiri ve tanıtım yazıları yer alır.

Zamansız Yazılar: Füsün Akatlı'nın *Zamansız Yazılar* adlı eseri deneme kategorisinde 1994 yılında Yapı Kredi Yayınları tarafından ocak ayında İstanbul'da basılmıştır. Ağırlıklı olarak edebiyat olmak üzere kültür, sanat, dil üzerine denemeleri yer alır.

Tenha Yolun Ortasında: Füsün Akatlı'nın *Tenha Yolun Ortasında* adlı eseri eleştiri kategorisinde 1995 yılında Oğlak Yayınları tarafından İstanbul'da basılmıştır. İçinde edebiyat hakkında eleştirel denemeler yer alır. Melih Cevdet Anday, Haldun Taner, Cemal Süreya, Nazım Hikmet, Ahmet Hamdi Tanpınar, Nezihe Meriç, Bilge Karasu, Tomris Uyar, Adalet Ağaoğlu, Selim İleri, Pınar Kür, Hilmi Yavuz, Murathan Mungan, Demir Özlü, Orhan Pamuk, Hulki Aktunç, Nursel Duruel, Virginia Woolf, Fatih Özgüven, Mahir Öztaş, Kürşat Başar, Ümit Kıvanç adlı yazarlar hakkında eleştiri ve tanıtma yazıları yer alır.

Pusulamız Felsefe: Füsün Akatlı'nın *Pusulamız Felsefe* adlı eseri Varlık Yayınları tarafından 1995 yılında İstanbul'da basılmıştır. *Niçin Diyalektik* adlı eserinde yer alan bir öbek felsefe yazısını yeniden gözden geçirerek, bazı değişiklik ve düzenlemelerle bir araya getirmiştir. Felsefe yönü ağır basan yazıları yer alır. Ayrıca içinde Ferid Edgü, Bilge Karasu, Turgut Uyar hakkında eleştirel denemeleri bulunur.

Acıyla, Sevgiyle, Kahramanca...: Füsün Akatlı'nın *Acıyla, Sevgiyle, Kahramanca...* adlı eseri Boyu Yayıncılık tarafından “Düşün Yazıları Dizisi” içinde yayınlanan ilk kitabıdır. 1998 yılında mart ayında İstanbul'da yayınlanmıştır. *Yaz Başına Neler Gelir* (1980), *Felsefe Kıyılarında* (1989), *Zamansız Yazılar* (1994), *Pusulamız Felsefe* (1995) adlı kitaplarında yer alan denemelerini ve son iki yılda yazdığı “serbest deneme” türündeki yazıları derlemiştir.

Öykülerde Dünyalar: Füsün Akatlı'nın *Öykülerde Dünyalar* Eleştiri Yazıları” adlı eseri Boyut Yayıncılık tarafından “Düşün Yazıları Dizisi” içinde yayınlanan ikinci kitabıdır. 1998 yılında mayıs ayında İstanbul'da yayınlanmıştır. Bedrettin Cömert anısına ithaf edilmiştir. Daha önce yayınlanan öykü eleştirilerini derlemiştir. İçinde Haldun Taner, Yusuf Atılgan, Nezihe Meriç, Tomris Uyar, Bilge

Karasu, Leyla Erbil, F ruzan, Sevgi Soysal, Oğuz Atay, Ferit Edgü, Orhan Duru, Adalet A ao lu, Peride Celal, Selim İleri, Onat Kutlar, Pınar K r, Hulki Aktunç, Murathan Mungan, Nedim G rsel, İnci Aral,  lk  Ayvaz, Necati Tosuner, Nazlı Eray, F.  lke Aren, İzzet Yaşar, Mahir  zta , Nursel Duruel adlı yazarların  yk c klerini ve öykülerini ele tirmi tir. “1996’da  yk c l   m z” adlı yazısıyla da 1996 yılında  yk c l   n genel durumunu ele almıştır. 1999 ve 2008 yıllarında tekrar basılmıştır.

Zamanı Ya atan Roman, Zamana Direnen  iir: Füsun Akatlı’nın *Zamanı Ya atan Roman, Zamana Direnen  iir* adlı kitabı “Roman ve şiir  zerine Eleştirel Denemeler” ba lı ı altında Düşünce Yazıları Serisi kapsamında yayınlanan üçüncü kitabıdır. Boyut Yayıncılık tarafından 1998 yılında İstanbul’da basılmıştır. *Niçin Diyaletik, Yaz Başına Neler Gelir, Edebiyat Defteri, Tenha Yolun Ortasında* adlı kitaplarından derlenmiştir. Akatlı, “Roman  zerine” ve “ iir üzerine” iki başlıkta toplanan yazılarını derleyerek otuz ya ını bitiren eleştirmen kimliğinin r tu suz fotoğrafını okurlarına sunmak istemiştir. * yk lerden Dünyalar* adlı kitabı ile denemecinin bir eleştirmen olarak portresi şeklinde tasarlamıştır. “Roman  zerine” adlı bölümde Ahmet Hamdi Tanpınar, Nezihe Meriç, Adalet A ao lu, Bilge Karasu, Attila İlhan, Pınar K r, Selim İleri, Vedat Türkali, Ferit Edgü, Demir  zlu, Vüs’at O. Bener, Hilmi Yavuz, Orhan Pamuk, Hulki Aktunç, Ahmet Altan, Latife Tekin, Güner Sümer, Nazlı Eray, Tezer  zlu, K r at Başar,  mit Kıvanç, Fatih  zg ven adlı yazarların romanlarını ve romancılıklarını ele tirmi tir. “ iir üzerine” adlı bölümde Melih Cevdet Anday, Turgut Uyar, Edip Cansever, Cemal Süreya, Hilmi Yavuz, Attila İlhan, Metin Altıok, Murathan Mungan, Hulki Aktunç,  zdemir İnce, Ahmet Güntan, Cüneyt  alı kur adlı yazarların  airlikleri ve  iirleri üzerine eleştirel denemeleri yer alır. Memet Fuat’ın yazdığı şiir antolojisi üzerine bir yazısı da yer almaktadır.

Düşünce Ufkunda Pupayelken: Füsun Akatlı’nın *Düşünce Ufkunda Pupayelken* adlı eseri “Edebiyat  zerine Denemeler/Denemeler  zerine Yazılar” ba lı ı altında D   n Yayınları Serisi kapsamında yayınlanan dördüncü kitabıdır. Boyut Yayıncılık tarafından 1999 yılında İstanbul’da basılmıştır. Nusret Hızır anısına ithaf edilmiştir. Daha önce yayınlanan eserlerinde yer alan edebiyat üzerine olan denemelerinin derlenmesinden oluşur.

Sis Lambası: Füsün Akatlı'nın *Sis Lambası* adlı eseri Düşün Yayınları Serisi kapsamında yayınlanan beşinci ve serinin son kitabıdır. Boyut Yayıncılık tarafından 1999 yılında İstanbul'da basılmıştır. Ülker Gökberk'e ithaf edilmiştir. Akatlı, felsefeye ilişkin yazılarını bir araya getirmiştir. *Niçin Diyalektik, Felsefe Kıyılarında, Tenha Yolun Ortasında* ve *Pusulamız Felsefe* adlı kitaplarından derleme ve eklenen yeni yazılan yazılarını kapsar. Bir edebiyatçının felsefeci yanı ile, bir felsefecinin edebiyatçı yanını ele verdiği denemeler olarak okunmasını diler.

Felsefe Gözlüğüyle Edebiyat: Füsün Akatlı'nın *Felsefe Gözlüğüyle Edebiyat* adlı eseri 2003 yılında ekim ayında Dünya Yayıncılık tarafından İstanbul'da basılmıştır. *Felsefe Gözüyle Edebiyat* adlı kitabıyla 2004 yılında Memet Fuat Eleştiri/İnceleme Ödülü'nü kazanmıştır. Kitap "Deneme", "Hikâye", "Roman", "Şiir" adlı dört bölümden oluşur. "Deneme" adlı bölümde Tahsin Yücel, Hilmi Yavuz, Leyla Erbil, Şadan Karadeniz, Mehmet H. Doğan, Şiar Yalçın, Akşit Göktürk adlı yazarların deneme kitapları üzerine yazmıştır.. "Hikâye" adlı bölümde Nezihe Meriç, Selçuk Baran, Selim İleri, Leyla Erbil, Abidin Dino, Tomris Uyar, Murat Gülsoy adlı yazarların öykücülüklerini ve öykülerini eleştirmiştir. "Roman" adlı bölümde Abidin Dino, Elif Şafak, Murat Erman, Orhan Pamuk, Ahmet Altan, Nedim Gürsel ve İhsan Oktay'ın bazı romanlarını tematik olarak mukayese ettiği bir eleştirel denemesi bulunur. Sabahattin Ali, Mehmet Eroğlu, Selim İleri adlı yazarların ise romancılığını ve romanlarını eleştirmiştir. "Şiir" adlı bölümde Melih Cevdet Anday ve Fazıl Hüsnü Dağlarca adlı yazarların şairliklerini ve şiirlerini felsefi açıdan ele alarak eleştirmiştir.

Kültürsüzlüğümüzün Kışı: Füsün Akatlı'nın *Kültürsüzlüğümüzün Kışı* adlı eseri Dünya Yayınları tarafından 2003 yılında İstanbul'da basılmıştır. "Zarfsız Mektuplar", "Tanıklıklar", "Düşünceler" adlı üç bölümden oluşur. Varlık dergisinde yayınlanan yazılarını derlemiştir. Edebiyat, kültür, sanat, dil ve felsefe üzerine yazılar bulunur. Feridun Andaç ile yaptığı kendi hakkındaki röportaj da içinde yer alır.

Rüzgâra Karşı Felsefe: Füsün Akatlı'nın *Rüzgâra Karşı Felsefe* adlı eseri 2007 yılında Kırmızı Yayınları tarafından İstanbul'da yayınlanmıştır. Eser "Deneme/Denemeler" ve "Deneme/Eleştiriler" adlı iki bölümden oluşur. "Deneme/Denemeler" adlı bölümde felsefe, kültür, sanat, eleştiri konulu

denemeleri yer alır. “Deneme/Eleştiriler” adlı bölümde Sabahattin Ali, Nezihe Meriç, Yusuf Atılgan, Sevgi Soysal, Pınar Kür, Tomris Uyar, Selim İleri, Oya Baydar, Ayfer Tunç, Yekta Kopan, Murat Gülsoy, Mehmet Günsur, Zeynep Avcı, Mario Levi, Enver Aysever, Mehmet Eroğlu, Gülrüz Surui, Latife Tekin, Mehmet Murat Somer, Orhan Suda, Hilmi Yavuz, Doğan Hızlan, Tahsin Yücel, Leyla Erbil, Enis Batur, Şadan Karadeniz, Nesteren Davutoğlu, Hadi Çaman ve Türk anlatı edebiyatı hakkında eleştirel denemeleri bulunur.

Kırmızı Gagalı Pelikan: Füsün Akatlı’nın *Kırmızı Gagalı Pelikan* adlı eseri “Kırk Yıldan Kırk Sesleniş” başlığı altında Kırmızı Yayınları 2010 yılında İstanbul’da basılmıştır. Kitabın önsözünü Doğan Hızlan yazmıştır. “Şiir Üzerine” adlı bölümde Melih Cevdet Anday, Turgut Uyar, Edip Cansever, Cemal Süreya üzerine yazdığı eleştirileri yer alır. “Anlatı Üzerine” adlı bölümde Nezihe Meriç, Bilge Karasu ve Tomris Uyar hakkında yazdığı eleştirileri yer alır. “Düşünce Üzerine” adlı bölümde felsefe, eleştiri, kültür gibi konularda yazdığı denemeleri yer alır. “Dil Üzerine” adlı bölümde dil ve çeviri problemlerine dair denemeleri yer alır. “Başboş Denemeler” adlı bölümde denemelerinden seçmeler yer alır. “Kırk Birinci Odadan Kırk Birinci Sesleniş” adlı bölümde “Bunalım Hayata Dahildir” adlı yazısı yer alır. Bu yazı Füsün Akatlı’nın 28 Haziran 2010 tarihinde Cumhuriyet Gazetesindeki köşesinde yayımlanan son yazısıdır. Füsün Akatlı bu yazıyı yaşamının son günlerinde Çapa’da yoğun bakımda yatarken düşüncesinde kurgulamış ve kızı Zeynep Altıok Akatlı’ya yazdırmıştır.

2.3. Eleştiri ve Eleştirmen Konusundaki Görüşleri

Eleştirel denemeler yazan Füsün Akatlı edebiyat serüvenini eleştirmenliğiyle beraber sürdürür. Entelektüel bir çevrede doğup büyüyen ve her zaman edebiyata ilgisi olan Akatlı’nın eleştiri ve eleştirmen hakkındaki görüşlerinin düşünsel boyutunu ve arka planını felsefeci kimliği destekler. Eleştirmenliği eleştiri ve eleştirmen hakkındaki görüşleri temelinde oluşur ve şekillenir.

2.3.1. Eleştiri

Felsefe alanında akademisyen olan Füsün Akatlı’nın düşünsel hareket noktası diyalektik materyalizmdir. Doğasında eleştiri, tartışma, gelişme ve yenileşmenin bulunduğu bu düşünsel yaklaşımın felsefede, bilimde ve sanatta insan

için olana ulaşabilmek için takip edilmesi gereken yol olduğunu belirten Akatlı, diyalektik materyalizmin eleştirel düşünceyle bağlantısını şöyle açıklar:

“Diyalektik materyalizmi, düşüncenin yoğun etkinliğiyle yoğunurup, sindirerek benimsemiş olanlara, formülleri, etiketleri, dondurulmuş kalıpları, şemalar içerisine tükılarak canlılıktan yoksun bırakılmış fikir iskeletlerini ve özetle dogmatizmin her türlüünü yasak eder. İnsanın yapısında taşıdığı bütün olanakları gerçekleştirebilmesini, tüm yabancılaşmalardan kurtularak bütünselleşmesini, özündeki yaratıcılığa ve insanlığın verdiği bir hak olan saygınlığa, kendini ve kendisiyle birlikte doğal ve toplumsal çevresini değiştirip yenileyerek, gerçek anlamda kavuşmasını amaç edinen bu felsefe, içerisinde bir ahlak görüşü de taşır. Kuramın gerektirdiği ahlak; sorumsuzluğu, kişiye tapmayı ve her türlü tapmayı, saptırmaları, sığ değerlendirmeleri, insan onuruna ve değerlerine saygısızlığı kesinkes yadsıyan bir ahlaktır.” (Akatlı, 1997, s. 39-40).

Fusun Akatlı eleştiride dogmatizme şiddetle karşı çıkar. Ona göre dogmatizmin kök salması için tartışmanın, eleştirinin, belli bazı konulara eğilmenin zorlaştırıldığı dönemler, bulunmaz ortamlardır. Bu sebeple çok dikkatli olunması gerektiğini savunur. Düşünenlerin dogmatik olmaya haklarının olmadığını; eleştiriye temele almanın, her ürüne eğilip bakmanın, tarihin ve düşüncenin bütünlüğünü gözden kaçırılmamasının gerektiğini, bir yargıya varmadan önce adanıklı bilmenin zorunlu olduğunu söyleyen Akatlı, kendisinin bu doğrultuda şemacılık, sloganlaştırma, formülcülük gibi durumların karşısında yazmaya çalışır.

Akatlı’ya göre bir yazara klişe duygu ve yaşantı formülleri dikte etmeye kalkmak, yazarın gösterdiklerini olduğu gibi değerlendirebilmek için ölçütler, formüller elvermiyorsa, kurtuluşu, yazarı yabancılaşmışlıkla suçlayarak yadsımakta bulmak bilinçli bir çaba sayılamaz. Akatlı bu durumu dar açılı bir formülcülük zihniyetinin bir örneği olarak ele alır (Akatlı, 1971, s.31).

Akatlı eleştirinin bir bilgi ve formasyon meselesi olduğu kadar bir ahlak meselesi de olduğunu savunur. Ona göre temelinde bir felsefi yaklaşım bulunduran ve bunu vazgeçilmez ön koşul sayan her bilgi ve düşünce etkinliği kaçınılmaz olarak ahlaki bir hesaplaşmanın da içinde kendini bulur. Eleştirmenin benimsediği dünya görüşünün, siyasal tavrın bir turnusol kâğıdı işlevi ile eleştiriye temel olmasını yadsır. Çünkü böyle olunca eleştirinin çok dar açılı bir kural koyuculuğa, temelini sanat eserinde bulmayan bir yargılamaya dönüştüğünü ileri sürer (Akatlı, 2003a, s.243-244).

Fusun Akatlı *Acıyla, Sevgiyle, Kahramanca...* adlı kitabında yer alan “Eleştirinin Nesebi Üzerine Birkaç Söz” adlı yazısında eleştirinin kuramsal

temelleri aranırken, eleştirmenin düşünsel arka planına da dikkat edilmesi gerektiğini vurgular. Bir eleştirmen söz konusu olduğunda, onun kaleminden çıkmış özgül eleştirilerin kuramsal temellerinin aranabileceğini ama aslında bunun genel olarak eleştiri disiplini için de geçerli olduğunu belirtir (Akatlı, 1998a, s.100-102).

Akatlı, eserin bütüncül çözümlenmesini yaparken ana kaygı eserin yapısını anlamak olduğunda, tek çıkar yolun onu tekliği ve bütünlüğü içerisinde ele almak olduğunu söyler. Bu da ona göre eserin içerisinde bulunamayacakları hesaba katmak ve içerisinde bulunabilecekleri de dışarda bırakmamak demektir. Akatlı, eleştiri yaparken bu olanağı gerçekleştirmeye yoğunlaşılması gerektiğini söyler (Akatlı, 1998a, s.100-102).

Akatlı, yazınsal metnin tartışılmayan bağımsızlığının; eleştirinin bunca tartışılan sınırlarını kendiliğinden ve daha baştan ortadan kaldırdığını, eleştirinin özgürlüğünü güvenceye aldığını söyler. Çünkü, ona göre eleştiri yazısı da bir yazınsal metindir. Eleştiri yazılarının da yazınsal metinler gibi bağımsız olması gerektiğini savunan Akatlı, yazınsal metinlerle eleştiri yazılarının birbirlerini dışarda bırakan alanlarda bulunmadıklarının ve hepsinin yazın alanının içinde ortaklık sağladıklarının altını çizer. Ona göre yazınsal metinlerin konusu dünyalardan oluşur ve eleştiri yazılarının konusu ise bu yazınsal metinlerdir. Akatlı, eleştiri metnlerinin de bir "dünya" oluşturduğunu savunur (Akatlı,1998a, s.100-102).

Akatlı yapıtların tek tek biricikliğinden ve bütünselliğinden yola çıkmak gerektiğini düşünür. Ama bu durum ona göre kuramlardan bütün bütüne ayrılarak, her edebiyat eseri karşısında edebiyatı yeni baştan keşfetmek anlamına gelmez. Yazar, esere odaklanan bir eleştirinin son olarak çözümlemede, yine kuramsal düzlemde olmak üzere, yapıtın sanatsal değeri ile yapıta aktarılan iletinin değeri ve değerliliğine ilişkin bir görüşü örneklendireceğini ya da temellendireceğini söyler (Akatlı, 1998a, s.100-102).

Akatlı'ya göre karşılaştırmalı bir araştırma söz konusu ise yapıda organik bağıni korumaya özen gösteren bir eleştiri yaklaşımının varacağı pratik sonuçlar kadar kuramsal sonuçlar da daha güvenilir olacaktır. Akatlı, güncelliğin ötesine

geçip kalıcılığı amaçlayan edebiyat eleştirisinin de pratik düzlemde olduğu kadar kuramsal düzlemde de yapıtı çıkış noktası olarak almak ve çözümlemelerinin eksenini olarak görmek zorunda olduğunu belirtir. Yazar ancak bu şekilde asgari müşterek sağlandıktan sonra eleştiri yaklaşımlarının birbirinden farklılığı, varılan sonuçların geçerliliği, haklılığı, isabeti üzerinde tartışmanın bir anlamı olabileceğini söyler (Akatlı, 1998a, s.100-102).

Fusun Akatlı eleştiride nesnellik ve öznellik sorununun eleştiri alanında görüş belirten herkesin aklına takılan ilk hatta bazen tek sorun olduğunu söyler. Öznellik onun için kaçınılacak bir tutum değildir. Yazılarını edebiyat anlayışı, beğenisi ve ilgileri doğrultusunda kaleme alan yazar için özneliliğin anlamı bu çerçeveye sınırlıdır.

Akatlı, eleştirinin gelişme gösteremeyen bir tür olmasından kaynaklı marjinal bir etkinlik konumundayken bu konuda yapılan kuramsal tartışmaları beyhude bulur. Nesnellik-öznellik, bilimsellik-izlenimcilik tartışmaları yapmak yerine eleştirinin daha çok ilgi toplayabileceği gazete, medya gibi mecralara taşınması gerektiğini savunur. Ona göre eleştiri kişilikli, dürüst, sözünü sakınmaz, magazinden medet ummadan kendini okutabilecek kadar cazibeli olmalıdır. Akatlı, fildişi kulelerden çıkıp sanatın hakikisini, kötüsünden ayırt etme ve ettirmenin, gerçek ve ciddi sanata kan vererek onu hayatta tutmanın ve hayata katmanın dönem itibarıyla hedef ve sorumluluk olduğunu belirtir (Akatlı, 1998a, s.11).

Fusun Akatlı “Eleştirinin Soylusu” adlı yazısında eleştirinin amacı ve işlevi konusunda çeşitli tartışmalar ve fikir ayrılıkları olsa da anlamlı iki amacı ve işlevi olabileceğini belirtir. Bunlardan ilki bir sanat görüşünü, yani bir sanat yapıtının sanat değeri ile bir sanat yapıtıyla verilenlerin değeri ve değerliliği hakkındaki bir görüşü örneklendirmek veya bir örnekten kalkarak çözümlemeler ve değerlendirmeler yapmak yoluyla böyle bir görüşü temellendirmek olabilir. Yazar bu türden bir eleştiri anlayışı ve yaklaşımıyla yazılmış yazıların amacının doğal olarak yüceltmek, onurlandırmak ya da yergi olamayacağını söyler. Akatlı, edebiyat çevrelerindeki güncel kıpırdanışlara değil, bir felsefi temelden hareketle, edebiyat olaylarına eğildiğini belirtir. Örnek olarak Lukacs'ın, Fischer'in, Garaudy'nin, Caudwell'in Türkçeye çevrilmiş olan kitaplarının eleştiri denen

disiplinden beklenebilecek bu tür bir işlevi yerine getirdiğini söyler (Akatlı, 1977, s. 200-204).

Akatlı'ya göre eleştiri için düşünülebilecek ikinci tür amaç ise ona göre ya tek tek sanat yapıtlarını ya da yapıtlarıyla bir yazarı ele alarak bir edebiyat incelemesi, bir tanıtma, ele alınan yapıtlar arasında bağlantılar kurmayı ve bir sanat çizgisi belirlemeyi dillendiren bir değerlendirme yapmak olabilir. Bu türden eleştirilerin de ün, satış, ödül çarklarını etkileyemeyecek kadar tezgahlardan uzakta durduğunu söyler. Ona göre okuyucunun okuduğu bir yapıta ya da bildiği bir yazara yeni bir ışık altında bakmasını, edebiyatla, sanatla tanışıklığını daha bir derinlere götürerek ilgilenmesini sağlayabilecek tek eleştiri türü budur. Dolayısıyla okuyucu-yazar ilişkileri bakımından anlamlı olabilecek tek eleştiri türü de budur. Akatlı'ya göre Andre Gide'in Dostoyevski'si, Unamuno'nun Cervantes'i, John Cruikshank'ın Başkaldırma Edebiyatı okunduktan sonra bu yazarları yeniden, yeni bir bakışla okuma olanakları açılır. Bu durum da Akatlı'ya göre bir tür okuduğunu özümleme eğitimi olmak bakımından kişiye okur bilinci kazandırmanın en etkin yoludur (Akatlı, 1977, s. 200-204).

Fusun Akatlı'nın düşünsel hareket noktası diyalektik materyalizmdir. Eleştiride dogmatizme şiddetle karşı çıkar bu sebeple şemacılık, sloganlaştırma, formülçülük gibi durumların karşısında durur. Akatlı için eleştiri kültürel donanım meselesi olduğu kadar ahlaki bir meseledir. Bir felsefeci olarak eleştirinin kuramsal temellerini ararken, eleştirmenin kişisel donanımına ve dünya görüşüne de dikkat eder. Akatlı eleştiri yazısını yazınsal metin olarak ele alır. Yazar eserin yapısını anlamak için onu tekliği ve bütünlüğü içerisinde ele almak gerektiğini düşünür. Eleştirilerini edebiyat anlayışı, beğenisi ve ilgileri doğrultusunda kaleme alan eleştirmen için öznelliğin anlamı bu çerçeveye sınırlıdır. Eleştirmene göre eleştirinin amacı ve işlevine yönelik hareket etmek gerekir.

2.3.2. Eleştirmen

Fusun Akatlı'ya göre “eleştirmenin kendisi demek” eleştirmenin birikimi ve donanımıyla, zevki ve sezgileriyle, bir okur olarak, her edebiyat ürünü karşısında kendini yeniden ve bir defalığına var eden üst kimliği demektir. Eleştirmenin

karmaşık ve girift “ölçütler” karşısında elinde bir turnusol kâğıdı olmadığını aslında eleştirmenin kendisinin turnusol olduğunu söyler (Akatlı, 2007, s.242).

Akatlı, her isteyenin okuduğu bir kitap üzerine düşüncelerini yazabileceğini fakat değerlendirme yapacaksa birtakım geçerli kriterlere sahip olması gerektiğini belirtir. Ona göre kriterler her isteyen kümesini biraz daraltır. Çünkü kriterlerin oluşturulması için edebiyatla ilgili bilgi, birikim, donanım ve bunlar aracılığıyla kazanılmış ve inceltip yükseltilmiş bir beğeni düzeyi gerekir. Ona göre salt kişisel düşüncelerini yazmak ya da bu düşünceler sonunda değer yargılarına varmak için eleştiriye soyunan kişi sınırlarını belirlemek durumundadır. Akatlı’ya göre o sınır ele alınan kitabın ön ve arka kapakları arasındadır. Ama aynı tür içinde yer alan başka yapıtlarla karşılaştırılmaya elverişli açılımların da dahil edilebileceğini ekler. Akatlı, bu zorunlu gerekleri gözettikten sonra eleştirinin yeterli ya da yetersiz de olabileceğini ama bunun donanım, birikim, beğeni kalitesiyle ilgili ve orantılı olduğunu belirtir (Akatlı, 2003a, s.261-266).

Fusun Akatlı’ya göre eleştirmen de her şeyden önce bir okurdur ve kendi okuma deneyimini aktarır ve belli bir ölçüde öznedir. Akatlı öznelliğe karşı olmadığını ve izlenimlerini aktardığını söylese de yine de eleştirmenin bir eseri okumadan değerlendirmesini doğru bulmaz. İncelediği, fikir belirttiği yapıtları okumalıdır. Öznelliği ise okurun en doğal hakkı olarak görür: “Çünkü artık okurun ve eleştirmenin (değil mi ki eleştirmen de her şeyden önce okurdur) en doğal hakkı olan öznelliğin alanına varılmıştır.” (Akatlı,1971, s.199).

Ona göre eleştirmenler eleştirilirse yani okura ulaşırsa en yaygın eleştiriye öznelliklerinden alırlar. Eğer eleştirmen şahsi ilgileri neticesinde iltimas göstermişse ve bunu geçerli bir gerekçe göster(e)meden yapmışsa, öznellik suçlamasına maruz kalmayı hak etmiştir. Yazar somut durumda böylesine pek az rastlandığını belirtir. Akatlı’ya göre “öznellik” suçlaması genellikle eleştirmenin başkalarının değil de kendisinin düşünce ve değerlendirmelerini dile getirmesine yönelik yapılır. Akatlı bu sebeple eleştirmenin birikim, donanım ve beğeni süzgecini kullanmasına gelen eleştirileri absürt bulur. Ona göre sanat eleştirisinde nesnellik tarafsızlıktan öte bir anlam içermez, tarafsızlık ise bu bağlamda politik ve dünya görüşü temelli bir tarafsızlık değil, eleştiriye konu olan ürünün yaratıcısı,

yorumlayıcısı, icracısı, pazarlayıcısı olan kişi ve kurumlar karşısında tarafsızlık olarak anlaşılması gerekir (Akatlı, 2003a, s. 241-244).

Akatlı'ya göre eleştirmenin ya da eleştirinin yanılığa düşmesi, yetersiz ve yüzeysel kalması rastlanan bir durumdur fakat bu durumun nedeni özellikle değil, birikim-donanım-beğeni düzeyindeki yetersizlik ve yüzeysellik vb. ile açıklanabilir. Akatlı, eleştiriye bir disiplin olarak ele alırken bir bilgiler ve öğretiler manzumesi olduğunu söyler. Bu disiplinin içinde tarihsel ve/ya da sistematik olarak birbirlerinden farklılaşan kuramlar yer alır. Akatlı, belirli bir sanat ürününün eleştirisinin ise eleştiri disiplini içinde mütalaa edilen o kuramlardan birinin (ya da eklektik bir seçimle birkaçının) bakış açısından hareket edip o kuramın beklenti ve kriterleri açısından bir değerlendirme getirebileceği gibi o kuramsal yaklaşımlarla tanışıklığın ve alışverişin kazandırmış olduğu bir formasyona, bir yatkınlığa, bir ufka ve bir esnekliğe sahip olan bir eleştirmenin özgün değerlendirmelerini de ortaya koyuyor olabileceğine dikkat çeker (Akatlı, 2003a, s. 241-244).

Fusun Akatlı "Eleştirinin Nesebi Üzerine Birkaç Söz" adlı yazısında eleştirinin kuramsal temelleri aranırken, eleştirmenin düşünsel arka planına da bir göz atmakta yarar olabilir der. Bir eleştirmen söz konusu olduğunda, onun kaleminden çıkmış özgül eleştirilerin kuramsal temelleri aranacağını ama bunun genel olarak eleştiri disiplini için de geçerli olduğunu belirtir (Akatlı, 1998a, s.100-103). Eleştirmenin düşünsel yaklaşımını ise şöyle açıklar:

"Felsefe ile edebiyatı buluşturmanın ve bağdaştırmanın -bence- hem felsefeye, hem edebiyata zarar vermeyecek meşru yolu, dil dolayımından geçer. Edebiyat eserine eğilen incelemeçi ya da eleştirmen, felsefe yaklaşımını değil de başka bakış açılarının araç ve metotlarını tercih edecekse önünde pek çok başka yollar da açılacaktır." (Akatlı, 2003a, s.224)

Akatlı eleştirmene çeşitli görev ve sorumluluklar yükler. Akatlı'ya göre eleştirmenin görevi, her eser üzerine yazmak değildir. Akatlı, gerçek bir yazarın ya da iyi bir okurun birbirleriyle iletişim kurmak için bir aracıya gereksinimleri olduğunu düşünmez. Ona göre yazar neyi nasıl yazması gerektiği konusunda talimat almaya ihtiyaç duymayacağı gibi, ne dediğini okurlarına kendinden daha iyi aktaracak, "hislerine tercüman" olacak bir iyilikseveri de tebessümle karşılamaz. Akatlı'ya göre eleştiri yazıları yazarlardan çok okurlar için anlamlı ve işlevlidir. Yazar için eleştirmen her şeyden önce kendi okuma deneyimini aktaran bir okurdur. Edebiyat olaylarını ortaya çıkarmak, ya da tartışmaları açıklığa kavuşturmak

eleştirmenin çok önemli bir görevi olsa da aslında yan görevleridir. Eleştirmenin asıl görevlerinden biri “Edebiyat nedir?” sorusunu yanıtlamakta kullanılabilecek örnekleri, gerçek edebiyat olaylarını kaçırmamak; bunları titizlikle ele alıp inceleyerek altını çizmektir (Akatlı, 1971, s. 212).

Ona göre, hiç eleştirmenin hiçbir yazara öneride ve direktifte bulunma hakkı yoktur. Akatlı, güç anlaşılır olmayı güç anladıkları yazara suçlayıcı bir eleştiri olarak getirenlere karşıdır fakat güç anlaşılır olmayı da tek başına bir meziyet de saymaz. Akatlı eleştirmenlerin de takıntıları olduğunu ve sevdikleri bir kitaptan söz açma fırsatını kolladıklarını belirtir (Akatlı, 1998a, s.127).

Eleştirmenin görevleri ve sorumlulukları olduğunu düşünen Akatlı edebiyat olaylarını ortaya çıkarmayı ya da tartışmaları açıklığa kavuşturmayı incelemecinin, eleştirmenin çok önemli bir görevi olsa da yan görevi olarak değerlendirir. Kötü edebiyat örneklerini eleştirilmesinin yanı sıra, eleştiride yapıcılığın ya da yıkıcılığın sanatçıyı pek fazla etkilemediğini ama okuru etkilediğini söyler. Yumuşak başlı eleştirmen nitelemesine ters düşen bir yüzü olduğunun altını çizen yazar bu duruma yaklaşımını ise şöyle belirtir:

“Eleştirilmekten ve eleştirmekten korkmadım. Ama moda deyimiyle “maksadımı aşmaktan”, hedef şaşırmaktan, doğru yer ve doğru zamanda doğru dili bulmama zaafına düşmekten korktum. Eleştirirken ve eleştirilirken itidalimi kaybetmekten ve bana yönelecek eleştirilere karşı gözümü kulağımı kapattırarak ölçüye varan yersiz öfkeye kapılmaktan korktum.” (Akatlı, 2004, s.254)

Fusun Akatlı, eleştiri yazılarının ve denemelerin kitap olarak yayımlandıktan sonra yeteri kadar dikkat çekmediklerini belirtir. Ona göre eleştirmenin yazılarını derleyip bir araya getirmesi hem unutulmamaya ya da yanlış anlaşılmalara fırsat vermeme açısından yardımcı olur hem de yeni tartışmalara yeni açılımlara ve yeni düşünme-tartışma olanaklarına imkân tanır. Ayrıca yazara göre eleştirmenlerin eserlerini yayınlamasıyla okura yenisiyle eskisiyle eleştirinin sesini duyabilme imkânı yaratılır ve edebiyat tarihini belgelemek suretiyle önemli bir iş yapılır. Yazar, eleştirmenlerin edebiyat sorunları üzerine ve pek çok yazar-kitap üzerine eğilip çözümlemeler ve değerlendirmeler yapmaya vakit harcarken aynı işi yapan ürünlerden emeğini esirgemesini eleştirir. Eleştiri yazıları ve kitapları üzerine ve deneme-eleştiri yazarları üzerine en çok eleştirmenlerin yazması gerektiği görüşünü savunur. Bir eleştirmen olarak eleştirmenlerin yapıtlarını okurun gündemine getirmeyi edebî ondan önce de vicdani bir görev sayar (Akatlı, 2003b, s.28).

Kendisi bu görüş doğrultusunda dergilerde ve gazetelerde yer alan yazılarını kitaplaştırmıştır. Diğer eleştirmenlerin ve denemecilerin de eserlerini eleştirmiştir. Faydalı ve alakalı bulduğu görüşleri tanıtmıştır.

Akatlı, roman türü üzerine Fethi Naci, öykü üzerine Füsün Akatlı ve son zamanlarda Semih Gümüş, şiir türü üzerine Doğan Hızlan, Mehmet H. Doğan, Memet Fuat yazar gibi genel bir algılayış olduğunu herhalde bu durumun eleştirmenlerin en çok hangi türe ilgi duyduğuna bakarak çıkarılan bir şema olduğuna dair tespitte bulunur. Genellikle beğendiği, sevdiği, önemli bulduğu yapıtlar üzerine ve üzerinde durulmaya değer bulduğu ürünler üzerine yazan Akatlı insanların onun yumuşak başlı bir eleştirmen olduğunu sanmalarının, yapıtlara yaklaşımının ya da eleştirmen olarak tavrının bütünselliği içinde görülmeyip, yazılarının tek tek göz önünde bulundurulmasından doğmuş olabilecek yanıltıcı bir değerlendirme olduğu düşüncesindedir (Akatlı, 1998d s.21-30). Bu yaklaşımı onun bütünsel bir yaklaşım sergileme tavrıyla örtüşür.

Füsün Akatlı'ya göre eleştirmenin tek işlevi ya da görevi sadece duyurmak değil eleştirmen bu konuda ne düşünüyor diye ya da nasıl bir bakış açısı katacak diye sorgulamaktır. Ona göre eleştiri yazıları da reklam yazıları değildir. Akatlı yazarın kendi kitabını anlatmasıyla, eleştirmenin o kitaba bakmasının ve o kitabı, öyküyü, romanı başkalarıyla karşılaştırması ve yerli yerine yerleştirerek Türk ve dünya edebiyatının genel panoraması içinde sunmasının başka şeyler olduğuna da dikkat çekmeyi ihmal etmez. Edebiyata ilgi duymayan biri için edebiyat eleştirmenine de ilgi duymanın zor olduğunu düşünür (Akatlı, 2004a, s.45-52).

3. FÜSUN AKATLI'NIN ELEŞTİRİLERİ

3.1. Öykü

En çok öykü alanında eleştiriler yazan Füsün Akatlı öykünün edebiyat çevresinde şiire nazaran daha sağlıklı üretildiği görüşündedir. Ona göre, öykü pazarı kışkırtmalardan, desteklemelerden ve kösteklemelerden uzak olduğu için yeteneksiz bir öykücü, yeteneksizliğine prim vererek pazarlayan dergi yöneticileri, eleştirmenler, alaylı avukatlar bulamayınca ya birkaç çabalamadan sonra çekilmekte ya da çalışıp emek vererek kendini düzelterip geliştirmeye çalışmaktadır (Akatlı,1999b, s.49-56).

Füsün Akatlı tanımlama yaparken öykü sanatının özünün, yaşantılardan oluşan gerçek bir yaşamın kesitlerine ışıltak tutmak, onu yaşanmışlığıyla ve yaşatarak yaşama katmakta yattığına inanır. Sonra da dilde, biçimde bu yaşarlığı kavratacak, aracısız taşıyacak özgün bir anlam yükü gerekliliğine. Ayrıca ona göre öykü bir dünyaya bakış, insan görüşü, belli bir tavır, duruş, çizgi de yansıtmalıdır (Akatlı, 2018, s. 587).

Türk edebiyatında öykünün örneğin romana göre çok daha iyi bir yerde olduğunu, çok iyi, dünya seviyesinde öykülerin ve öykü yazarlarının olduğunu söyler. Öyküyü romanla karşılaştırdığında ise öykünün roman kadar tartışılmamasından, roman kadar ciddiye alınmamasından ve roman eleştirilerinde küçümseyici bir eleştiri ölçütü olarak kullanmasından duyduğu rahatsızlığı dile getirir.

Akatlı'ya göre romana gelişmiş ve yetkinleşmiş hikâye, hikâyeye de güdük kalmış, emekleme aşamasında roman gözüyle bakmak edebiyata aykırı bir yaklaşımdır. Bir hikâye için roman öğeleri taşıması ve romancı tavrıyla yazılmasının bir övgü, bir roman için ise hikâyeci kaleminden çıkmasının, hikâye özellikleri taşımasının yergi sayılmasını yanlış bulur (Akatlı, 1982, s. 327).

Akatlı, romanın öyküden sonraki basamak olduğu, ya da iyi öykü yazan birinin iyi roman yazacağı gibi düşünceleri spekülâtif bulur. Ayrıca öykünün romana yakın olabileceği gibi şiire de yakın olabileceğini söyler. Örneğin Sait Faik'in, Tomris Uyar'ın, Selim İleri'nin, Onat Kutlar'ın kimi öykülerinin romandan

çok şiire yakın olduklarını bunu da imgeleriyle ve dilleriyle yaptıklarını düşünür. Ama bunun bir genelleme değil bir yakıştırma ya da yaklaştırma olabileceğini belirtir. Bir Orhan Kemal'in, Peride Celal'in, Memduh Şevket Esendal'ın hatta Tanpınar'ın romana daha çok yakın olduğunu söyler (Akatlı, 1998d, s. 21-30).

Edebiyatın, edebiyattan başka herhangi bir şeyin de yaratabileceği her türlü etkiyi denetim altına almak zorunda olduğunu düşünen Akatlı yazarın okuru bağlaması gerektiğini savunur. Ona göre ipi kısa ya da uzun tutmak öykücünün bileceği iştir ama, hepten çözmek öykünün varlık nedenini ortadan kaldırır. Çağrışım ona göre öykünün en etkili ögesidir:

Akatlı'ya göre öyküde allegori mutlakiyet, simge meşrutiyet, imge demokrasidir. Bunların hepsine de edebiyat etkinliği içinde yer vardır. Ama çağrışım anarşidir. Görüntüyü ya da kokuyu, çağrışımlarını denetleme olanağını güvence altına almaksızın öyküye sokmak; beğenilmeyi belki kolaylaştırır ama, öyküyü de kolaylaştırır. Çağrışımı kullanmak ve öykünün dokusuyla güdülemek zordur ama, bu zorluğun üstesinden gelmiş bir öykü, okuyana edebiyattan başka hiçbir şeyin sağlayamayacağı özgül bir dünya sağlar (Akatlı,1981, s.181).

Yazın yapıtının gerçekliğini yazınsal ve dolayısıyla kuşku götürmez bir biçimde dilsel bir gerçeklik olarak değerlendiren Akatlı bir kurmacanın, bir yapıtının, hatta bir uydurmanın, yazınsallığın temelini oluşturduğunu söyler. Akatlı, yazınsal olanın, dünya gerçekliğini değil, yazın-ıçi bir gerçekliği biçimlendirdiğini ve bu biçimlenişin öyküye – romana başarı getirdiğini dile getirir. Akatlı, gerçekliği yansıtan sanatın, gerçekçiliği yansıtan sanattan daha gerçek ve daha gerçekçi sanat olabileceğini savunur.

Akatlı'ya göre yalnızlık, yabanlık, ayrıksılık, iletişimsizlik durumları ve/ya da duyguları birer insanlık görüngüsü (fenomen) olabilir. Ama bu görüngülerin fenomenolojik, betimlenmesinden çok, yazında serimlenmesiyle, bir dil içinde yaşanır ve yaşanmakta kılınmasıyla insana ilişkin bilişsel ve sezışsel kavrayış genişler, esneklik kazanır. Bunu sağlayan öyküyse öykülemedeki, kurgudaki; şiirse imgedeki, imgeleştirmedeki isabet ölçüsü, kıvamı ve düzeyidir. Bu isabetin tekliği, yeniliği, özgünlüğü heyecan dozunu yükseltir. Heyecan ve katılma ise, yaygın

olarak sanıldığı gibi içerikle değil, dil ve biçimle sağlanır. Sağlanan bu ortam, yazınsal iletişimin kimyasında en etkili katalizör işlevindedir (Akatlı, 1998b, s. 21).

Akatlı, öykü sanatını gövdesi, dalları, sürgünleri olan bir ağaç gibi düşünür ve Türk öykücülüğünün altın çağı diye tabir ettiği 1970-1980 dönemi yazarlarının ağacın gövdesini güçlendirdiğini, kendisinden sonra gelen yazarları etkilediklerini öne sürer. Bazı yazarlar daha kavi ya da nahiftir ama etkileri yadsınamaz. Bu teşbihin sorumlusu da ona göre “turnusol” olan eleştirmendir (Akatlı, 2007, s. 242).

Akatlı, turnusol görevini eleştirmene yükler ve kendi eleştiri anlayışına temel olmak üzere öncelikle Türk öykücülüğünü tarihsel gelişim süreci çerçevesinde anlamaya ve anlatmaya çalışır. Yakından ilgilendiği bir dönem olan 1970-1985 yılları arası onun için Türk anlatı edebiyatında bir altın çağdır. Türk öykü yazınında yer alan eserlerin çağdaş dünya edebiyatına denk olduğu ve Türk öykücülüğünün son elli yılda genel çizgileriyle hep belli bir ortalama düzeyin üstünde varlığını sürdürdüğü düşüncesinde olan Akatlı’ya göre, Cumhuriyet döneminde öykü dalında büyük atılımlar gerçekleştirilmiş hatta kişisel kanaatine Türk öykücülüğü roman sanatının da önüne geçerek türün dünya edebiyatındaki seçkin örnekleri ile aynı düzeyi yakalamıştır (Akatlı, 2007, s. 241-242).

Akatlı’ya göre, 1970-1985 dönemini hazırlayan kaynakların başında Modern Türk öykücülüğünün öncüleri arasında olan Sait Faik Abasıyanık, Sabahattin Ali ve Orhan Kemal gelmektedir. Akatlı, Sait Faik’in yığınlar içindeki gizli dramları bulup çıkardığı gibi, tabiat senfonisini de derinlere işleyen bir ustalıkla yaşattığını söyler. Ona göre Sabahattin Ali, Anadolu köy-kasaba hayatından aldığı acıklı konuları gerçekçi bir yöntemle işlemiş ve kuvvetli doğa tasvirleriyle örülü çok sert çizgili bu hikayelere çarpıcı bir tragedya niteliği katmıştır. Akatlı, Orhan Kemal’in ise aralarında yetiştiği ve yaşama savaşlarını yakından tanıyıp paylaştığı çevrelerin dertlerini dile getirdiğini belirtir. Yazar, bu üç öykücünün Türk öykücülüğünün ana kanallarını oluşturduklarını söyler (Akatlı, 2007, s. 297-320).

Akatlı, 1950’li yıllara gelindiğinde Oktay Akbal, Haldun Taner, Necati Cumalı, Nezihe Meriç, Tahsin Yücel gibi isimlerin Türk öykücülüğünde etkili olduğunu ve daha sonra eser vermeye devam ettiklerini; 1960’lı yıllara gelindiğinde onlara Leyla Erbil, Demir Özlü, Ferit Edgü, Orhan Duru, Onat Kutlar gibi etkisi

sürekli olmuş isimlerin katıldığını belirtir. Akatlı'ya göre 1970'li yıllara gelindiğinde Türk öykü sanatı, toplumsalcılığa olduğu kadar bireyselciliğe, eleştirel yaklaşıma ve gerçekçiliğe olduğu kadar lirik ve şiirsel üslupçuluğa, fantastik ve ütöpik yaklaşımların yanında kavganın ve şiddetin yükselen sesine varasıya “insani olan hiçbir şeyi” dışta bırakmayarak gelişip olgunlaşmıştır. Ona göre 1980'li yıllara gelince toplumsal bilinç yükselmiş, yazınsal birikim zenginleşmiş, artistik beğeni inceliş çeşitlenmiştir. Akatlı, canlı ve hareketli bir edebiyat ortamı olduğunu fakat bu dönemde gerçekleşen siyasal olaylardan dolayı edebî canlılığın bir beş yıl kadar ancak direnebildiğini söyler (Akatlı, 2007, s.297-320).

Akatlı'ya göre 80'li yılların kültür-sanat hayatını dolaylı ve dolaysız olarak derinden etkileyen değerler erozyonu, edebiyatı ve doğal olarak da öykücülüğü de etkilemiştir. Akatlı, bu yüzden arada güzel eserler kaleme alınsa da bir türlü ivme kazanamayan, bir 'patlama' doğurmayan, adeta rutine bağlanmış, 'düzgün rejimli' bir akışı olan Türk öykücülüğünde Tomris Uyarların, Selim İlerilerin, Leyla Erbillerin, Bilge Karasuların yanına yazılabilecek imzaları mumla aradığını söyler (Akatlı, 1998a, s.178-182).

Akatlı, iyi ve has edebiyattan sayılmak için yeni hatta yepyeni bir söyleyişle söylemek ve o söyleyişin de içinde yer aldığı dilin sözünden/şiirinden/serüveninden damıtılmış olması gerektiğini bu karmaşık ve girift ölçütlerin ise ölçülebilir türden de olmadığını söyler. Eleştirmenin elinde bir turnusol kâğıdı olmadığını aslında eleştirmenin kendisinin turnusol olduğunu söyler. “Eleştirmenin kendisi demek” ona göre eleştirmenin birikimi ve donanımıyla, zevki ve sezgileriyle, bir okur olarak, her edebiyat ürünü karşısında kendini yeniden ve bir defalığına var eden üst kimliği demektir.” (Akatlı, 2007, s. 241-242).

Akatlı öykünün kuşaklar değil kişiler tarafından yazıldığını, yaratıcı, özgür ve dünyayı dönüştüren gözlere sahip bir öykücünün hangi kuşaktan olursa olsun kendi diliyle kendi sözünü söyleyeceğini; dili ile sözü özgün değilse, birilerine ya da akımlara, eğilimlere göre yazıyorsa adının has öykücüler kütüğüne eklenemeyeceğini söyler. Ona göre has öykücüler geleneğe yeni açılımlar getirip yalnızca Türk öykücülüğüne değil öykü türüne de zenginlikler katar. Akatlı'ya göre gerçek sanatta aşınma, aşılma, demode olma kavramlarına yer yoktur böyle bakınca

iyi öykünün kriterini yıllara, kuşaklara, akımlara göre belirlemenin kıymeti olmaz (Akatlı, 2005, s.15).

Akatlı Türk edebiyatında dalgalanmalardan, geçici modalardan, “trendlerden”, magazinleşmeden kendini en çok ve en iyi koruyan türün öykü olduğunu düşünür. Bir edebiyat Sait Faik, Haldun Taner, Nezihe Meriç, Bilge Karasu, Tomris Uyar ve o kalibredeki diğer isimleri çıkarmışsa o edebiyatın çitasının yüksek olduğuna inanan Akatlı’nın öyküden beklentisi bu yüzden oldukça yüksektir.

3.1.1. Öykü Eleştirisi

Akatlı türler bazında bir eleştiri yaklaşımını kabul etmez. Eleştiri yazarlarının belli bir türe yakın bir ilgiyle eğilmesinin o türün iç sorunları üzerinde daha çok düşünmüş olmaktan ve bunun o yazara meleke kazandırmasından kaynaklandığını söyler. Eleştirmenlerin en çok hangi türe ilgi duyduğuna bakarak roman türü üzerine Fethi Naci’nin, öykü üzerine Fusun Akatlı ve Semih Gümüş’ün, şiir türü üzerine de Doğan Hızlan, Mehmet H. Doğan ve Memet Fuat’ın yazdığına ilişkin genel şematik algıyı eleştirir. Eleştiride yöntemin tek olduğunu söyleyen Akatlı gelişen yazın türlerinin kendi eleştirileri getirdiğinin gözlemlenmediğini belirtir. (Akatlı, 2003a, s. 31)

Akatlı, kendisinin türler arasında ayırım yapmadığını, öyküyü de diğer türler gibi sevdiğini, öykü eleştirisine yönelmesinin nedeninin ise yazmaya başladığı dönemde Türk edebiyatında öykü türünün olağanüstü bir zenginleşme göstermesine dayandığını söyler (Akatlı, 1998d, s.21-30).

70’li yıllarda öykücülükte yaşanan patlamayla birlikte bu öykücülerle aynı ortamda bulunması Akatlı’yı yaşadığı dönemin öykücülerinin ürünleri üzerinde düşünmeye, karşılaştırmalar ve değerlendirmeler yapmaya yöneltmiş böylece kendiliğinden öykü üzerine yazan bir eleştirmen olarak öne çıkmıştır.

Akatlı sıradan tematik incelemeye dayalı öykü eleştirisini anlamlı bulmaz. Ona göre öyküyü dünya edebiyatı bağlamında ele aldıktan sonra belli bir çizgiye yerleştirip düzeyini belirlemek ardından dilini, kurgusunu, biçim özelliklerini, yapısal örüntüsünü ve yaratılan dil dünyasını kimi karşılaştırmalar, belirlemeler ve

değerlendirmelerle birlikte ortaya koyabilecek bir eleştirel etkinliğin anlamı vardır (Akatlı, 1999b, s. 49-56).

Öykü kişilerinin iyi kurgulanmış ve özgün olması Akatlı'nın eleştirisinde öne çıkardığı ölçütlerden biridir. Bir öyküyü okurken insanın kendini anahtar deliğine göz uydurmuş, psikanaliz seansına gözlemci olarak katılmış gibi hissetmesini olumlu bulmayan Akatlı hiç kimsenin duygularının, yaşamının, iç dünyasının edebiyat süzgecinden geçmedikçe, üç bin-beş bin basılacak kadar ilginç ve içten olamayacağını belirtir. Kişilerin sözcü, temsilci, "tip" oldukları sürece edebiyattan uzaklaştığını; kişi oldukları, özgün oldukları, yaşadıkları, böylelikle de insanın ve hayatın yeni olanaklarına ışık tuttıkları sürece edebiyata yaklaştığını savunur. (Akatlı,1998b, s. 58) Farklı bir biçemle özgün öykü kişileri kurgulayan yazarlardan beğendiklerini şöyle eleştirir:

“Öykü kişinin ağızından kesintisiz bir söylem olarak; bir ağıt, bir yakınma, bir söylenme, bir sayıklama, bir feryat; bunlardan ya biriyle ya da birkaçının bir aradalığıyla belirlenebilecek bir biçemle yazılmış öykülerin sayısı az değil yazınımızda. Hemen aklıma gelenler: Nezihe Meriç'in “Dumanaltı”sı (Dumanaltı, 1975/1979), Yusuf Atılgan'ın –“Dedikodu”su ---özellikle “Fadimabanın dediği” bölümü (Bodur Minareden Öte, 1960) , Bilge Karasu'nun “Nereden de Andım Şimdi”si (Troya'da Ölüm Vardı, 1956/1962) , Leyla Erbil'in “Ölü”sü (Gecede, 1968) ve işte şimdi de Fıruzan'ın “Kanı Unutma”sı (1973/1982). Aslında, birtakım hatırı sayılır tuzaklar barındıran, güç bir öyküleme biçemi bu. Öyle olmasına karşın, hepsi de yazarlarının en iyi ürünleri arasında yer alıyorlar. Hiçbiri öbürüne özünde benzemiyor. Çünkü biçim ve biçem olarak ne kadar yinelenirse yinelensin, her seferinde özgün ve özgül olmak zorunda bir “tahkiye” bu. Yoksa o sel (gerçekten birer seldir, birer seylaptır bu öyküler) gider de kumun taneciği bile kalmazdı.” (Akatlı, 1987, s. 128)

Akatlı'ya göre, öykünün konusu, kişiler etrafında dönmesi veya kişisiz olması değerlendirmede birinci planda göz önüne alınan unsurlardan değildir fakat ele alınan konunun işleniş şekli ve eğer kişiler varsa, o kişilerin karton olmaması önemlidir. Akatlı, eleştirilerinde bu durumları “konu” ve “kişiler” başlığı altında değil de “diğerdaşlıklar” yani anlatım biçimi, dil, kurgu başlıkları altında ele aldığını belirtir (Akatlı, 1998d, s. 21-30).

Dil üzerine titizliği ile bilinen Akatlı dil bilincini çok daha kapsayıcı bir kültür elemanı olarak düşünür. Anlatım biçimi ile dilin çok iç içe olduğunu söyleyen Akatlı her ikisinin de kurguyla birlikte yoğurulduğunu, öyküyü var edenin ve öykü yapanın ise “öykü dili “olduğunu savunur. Akatlı, “öykü dili” derken salt dilden farklı bir şey kastettiğini ve o öykünün dilini kastettiğini söyler. Yazara göre

kurguyu, tahkiyeyi, konuşmayı, kişileri kucaklayan, eriten ve sonra billurlaştırmanın dildir ve dil en önemli yazınsal ögedir (Akatlı, 1998d, s. 21-30).

Kişisel beğenisi de Akatlı için bir eleştiri ölçütüdür. Yazar, sevdiklerini okurla paylaşmanın ya da yeni bir öykü dünyasını okurlara haber vermenin kendisine beceriksizce ve kalıcı olmayan öykü kitaplarından bahsetmekten daha cazip geldiğini; beğenmediği bir kitaptan söz etmesi için o kitabın hak etmediği bir ilgi görmesi ya da yanlış değerlendirilmiş olması gerektiğini belirtir (Akatlı, 1998d, s. 21-30).

3.1.2. Öykü Eleştirileri

Fusun Akatlı en çok öykü eleştirisi kaleme almış ve en çok öykü eleştirileriyle tanınmıştır. *Bir Pencereden* ve *Öykülerde Dünyalar* sadece öykü eleştirilerinin bulunduğu kitaplarıdır ve Fusun Akatlı'nın daha çok yöneldiği yazarların ise çağdaşı olan, çağcıl, eserlerini beğendiği ya da potansiyel gördüğü yazarlar olduğu görülmektedir.

Eleştirdiği yazarlar ise; Haldun Taner, Yusuf Atılgan, Nezihe Meriç, Tomris Uyar, Bilge Karasu, Leyla Erbil, Füzünan, Sevgi Soysal, Oğuz Atay, Ferit Edgü, Orhan Duru, Adalet Ağaoğlu, Peride Celal, Selim İleri, Onat Kutlar, Pınar Kür, Hulki Aktunç, Murathan Mungan, Nedim Gürsel, İnci Aral, Ülkü Ayvaz, Necati Tosuner, Nazlı Eray, F. Ülke Aren, İzzet Yaşar, Mahir Öztaş, Nursel Duruel, Zeynep Oral, Selçuk Baran, Abidin Dino, Ayfer Tunç, Yekta Kopan, Murat Gülsoy, Mehmet Günsur, Zeynep Avcı, Enver Aysever, Fakir Baykurt, Muzaffer Buyrukçu, Şiir Erkök (Yılmaz), Demir Özlü'dür.

Öykü eleştirisinde de bütünsel bir yaklaşım sergilenmesi gerektiğini düşünen Akatlı eseri esas almak gereğine dikkat çeker ve bunu yazarın öykü dünyasını bütünleyen bir unsur olarak ele alır. Yazarın dünyasını anlamaya, açıklamaya ve tahlil etmeye çalışır. Öyküyü aydınlatmaya yardımcı olabilecek dış unsurlara değinmekten çekinmeyen eleştirmen, öyküyü tahlil etmeye geçmeden önce yazarın yazın hayatı, anlayışı ve eserleri hakkında bilgi verir, öykücülüğünün evrelerinden söz eder. Bir yazarın öykücülüğünü eleştirisinde ele aldığı o yazarın eserlerini kronolojik olarak değerlendirir; bir edebiyat tarihçisi gibi onların Türk öykücülüğü

içindeki yerlerini, etkilendikleri öykücülerini ve öykü anlayışını verir. Öykü kitaplarında yer alan öyküleri de sırasıyla içerik ve biçim açısından tanıtır.

En sistematik eleştirilerini *Bir Pencereden* adlı öykü eleştirisi kitabında kaleme alan eleştirmenin, öykü ve öykü eleştirisi hakkında düşüncelerinin pratik olarak uygulandığı bu kitap bir eleştirmen olarak Füsun Akatlı'nın öykü seçimlerindeki kriterlerini ve eleştiri uygulamalarını bir arada bulmamıza olanak sağlar ve ışık tutar.

Türk yazınında öyküye, öykücülere eğilen inceleme-eleştiri yapıtlarının sayısının pek az olduğunu düşünen Akatlı, zaman zaman yeni çıkan bir öykü kitabı üzerine yazılıp genellikle dergi sayfalarında kalan eleştiri yazıları, bir öykücünün yapıtlarını, öykücü kişiliğini konu alan tek-tük incelemeler, genellikle yıl sonlarında dergilerde ya da yıllıklarda yayımlanan, o yılın öykü kitaplarının, o yılki öykü ödülleri, kuşbakışı değerlendirilmesi- bir yana; öykücülüğümüzü, öykücülerimizi tanıtmayı, değerlendirmeyi, eleştirmeyi amaçlayan derli toplu yapıtlar az olduğuna dikkat çeker ve Çağdaş Türk yazınında önemli bir yeri olan ve her yıl yeni adlarla, çeşitli anlayışlarda, çeşitli doğrultularda gelişen, zenginleşen öykücülüğümüzü değerlendirmeyi amaçlayan incelemelerini, bugün ve yarın için bir boşluğu dolduracağı, bir gereksinimi karşılayacağı kanısı ile yazmıştır. Öykü eleştirisinin eksiklerini belirten Füsun Akatlı bir eleştirmen olarak inisiyatif almış ve gördüğü eksiklikleri gidermek için *Bir Pencereden* adlı eserini ele almıştır.

Çağdaş Türk yazınında öykücülüğe eğilen eserlerin ve öykücülerin ise sıkı bir takipçisi olan Akatlı tanınmayan öykücülerini tanıtmayı, tanınanların ise yeni bir gözle bir daha okumaya özendirilmesini amaçlar.

Füsun Akatlı incelemesinde Adalet Ağaoğlu'nun eserlerine, üslubuna, öykücülüğüne, ele aldığı yabancılaşma sorununa, ironiyi kullanımına, öykücülüğünü oluşturan esaslara yer verirken diyalektik olarak toplumcu gerçekçilik ve edebiyat arasında kurduğu dengeye, diline, kurgusuna, yapısına, biçim özelliklerine yer verir. Genel olarak olumlu eleştirilerinin yanında daha yapıcı eleştirilere de yer verir. Deneme biçiminin serbestliğinden faydalanarak yazınsal bir şekilde hikayelerin onda çağrıştırdığı nüans ve eserlere yer verir.

Fusun Akatlı yazarlığın kapsamlı bir dünya görüşü ve sanat görüşü yönünden sorumluluk getirdiği fikrinde olan bir eleştirmendir, değerlendirmelerine bunu yansıtır. Akatlı için toplumcu gerçekçiliğin, edebiyattan, sanattan ödün vermeksizin izlenmesi olumlu bir değer olarak görülür. Ona göre Adalet Ağaoğlu'nu dönemin en iyi ve önemli öykücülerinden biri yapan özellik düşünce düzeyindeki doğrularla, sanat düzeyindeki doğruları buluşturabilmiş olmasındadır. Akatlı'ya göre Ağaoğlu yanlı ve bağlanımlı bir yazardır ama yazarlık, edebiyatçılık sorumluluğunu bağlanımı adına feda etmeyi yazarlığıyla bağdaştıramayacak kadar yazın bilincine ve ahlakına sadık bir yazardır (Akatlı, 1982, s.20).

Adalet Ağaoğlu'nun öykülerini tek tek ele alışı yazarın kendi kitabını adeta kendinden bir antoloji, bir örnekler derlemesi olarak sunuşuna bağlar. Akatlı'ya göre, her bir öykü, öykücünün öykücü olarak yönsemelerinden birinin tipidir. Yazarın seçimlerine saygısını gösterir ve inceleme yaparken eseri aydınlatmaya yönelik kullanır. İncelemelerini yaparken ise eserden nüansları yansıtmak için altını çizdiği alıntılar okuyucu ile paylaşmaktan geri durmaz.

Fusun Akatlı, incelemesini yaparken bir felsefeci olarak diyalektik bakış açısını kullanır. Hulki Aktunç'un yazarlık oluşumunun diyalektiğine eğilip bir iskelet çıkartmak istediğinde ise Türk yazınındaki yerini saptar. Kullandığı ve etkilendiği kaynaklar ile mukayese eder. Yazarlık bilinci olumlu bir değer olarak yer alırken, gelecek görülen yazara yapıcı eleştirilerde bulunur.

Fusun Akatlı, Aktunç'un öykünün yapısal sorunlarına ilgisiz kalmayışını ve özde-biçimde yeni bir bireşime yönelme gereğini duyuşunu bilinçli özümleme çabasıyla açıklar. Akatlı, Aktunç'un öykülerinde kesinlikle öykünme anlamı taşımayan ama Türk öykücülüğünü yakından tanıyan okuru birtakım anımsamalara yönelten kimi etkilerden söz eder. Ona göre bu etkiler, yakınlıklar, rasgele değildir. Akatlı, etkilerinin dolaylılığı derece derece olmak üzere özellikle Adalet Ağaoğlu, Bilge Karasu ve Leyla Erbil'in Hulki Aktunç'u yakından ilgilendirdiği ve etkilediği kanısındadır (Akatlı, 1982, s.35-36).

Biçim ve öz hakkında dengeye ve uyuma önem veren Akatlı, Hulki Aktunç'u sonraki öykülerinde biçim kaygısını öne çıkararak özü zayıflattığı yönünde eleştirir.

Ona göre yazında biçim ile özün birbirinden ayırt edilebilmesi bir anlamda yazılanın halledilememiş olması demektir.

Fusun Akatlı, Oğuz Atay'ın tavrını, toplumsal eleştirisini, yazarın kullandığı nüansları, içeriğini, yabancılaşmasını ele alırken kişi ve toplum ekseninde değerlendirmesini yapar. Akatlı yazarın yeni ve özgün bir Çehov kanalını temsil ettiğine ise dikkat çeker. Bir edebiyat tarihçisi gibi yazarın yerini saptarken denemenin biçim imkanlarından faydalanarak yazınsallığını sürdürür.

Akatlı, Oğuz Atay'ın ne romanlarıyla ne öyküleriyle, Türk yazınındaki herhangi bir geleneğin izleyicisi olmadığını belirtir. Ona göre yapılan kimi yakıştırmalara karşın, Oğuz Atay batı öykünmecisi olmaktan da uzak durmuş özgün bir yazardır. Yazara göre Oğuz Atay eleştiriye eksene almıştır ve bir bakıma, içerik açısından hep tutunamayanları yazar. Dolayısıyla, bir anlamda toplum eleştirisi getirir. Ama Akatlı'ya göre bu alışlagelen bir toplum eleştirisi değildir. Belli bir düzenin, bu düzenin yarattığı çelişkilerin nedenli sonuçlu eleştirisi değildir. Ona göre Atay yabancılaşmış kişilerin tutunamayışını sergiler. Kişinin toplumuyla ilişkilerindeki bozukluklar ve bunlardan doğan kişinin kişilik bütünlüğündeki aksaklıklardır seçtiği konular. Akatlı'ya göre Atay bir tür psikolojik öykü yazmaktadır. Ona göre ilginç olan nokta da psikolojik öyküyü, genellikle yapılagelenin tersine, bireyselci düzlemde getirmemesidir (Akatlı,1982, s.45-46).

Fusun Akatlı'nın öykü eleştirisi yaparken üzerinde durduğu, dikkat ettiği noktalardan biri de “kişi” ve “tip”in nasıl ele alındığıdır. Akatlı, kısa bir öyküde kişilerin bu kadar canlandırılabilmesini öykü türünün olanaklarının nerelere uzanabileceğinin iyi bir örneği olarak değerlendirir. Yazar, Türk öykücülüğünde “küçük insan” nitelemesi yapılan kişileri nasıl ele alındığına dair çıkarımlarda bulunur ve bu tipin nasıl ele alındığını açıklar:

“Bu 'küçük insan' nitelemesi, öykü kişileri için Sait Faik'den bu yana çok kullanıldı. Ne ki 'küçük insan'ı anlatan her öykücünün küçük insanı başka. Sait Faik'inki Selim İleri'ninkinden, Selim İleri'ninki Tomris Uyar'ındakinden, Tomris Uyar'inki Selçuk Baran'ındakinden başka. Başka, başka olmasına ya; yine de öyküyü, yaşamın öyküsü yapan; anlatılan yaşam biçimlerinin başlangıcı ve bitimi olmamasına karşın, başlayan ve biten öykülerde insanı insanlığıyla yansıtabilen kişiler olmakta birleşiyor bu küçük insanlar. Niçin 'küçük insan' diyoruz? 'Büyük insan'ın öyküsü de olur mu? 'Büyük insan'ın kim olduğunu bilmiyoruz da, onun için bildiğimiz insanların kişileştirildiği öykülere küçük insanın öyküleri diyoruz sanırım. Bir de, kişi özgün oldu mu, yaşamın ta içinde oldu mu, şema, kukla, "tip" olmadı mı,

'küçük insan' diyoruz ona. Aslında belki de, demek istediğimiz sadece 'insan'dır. Büyük (İ) ile yazılmayan insan.'”(Akatlı,1982, s.59-60).

Yazarın seçimlerini çıkış noktası edinen Akatlı, Fakir Baykurt öykülerinin adlarına önem verdiği ve bu sebeple bildirisinin bir parçacığını koruyabilmek isteyen bir yazar olduğu için kitaplarının adları üzerinde durur. Bu şekilde eseri aydınlatacak bir unsur olarak yazarın seçimlerinden faydalanılır. Akatlı, yazarın seçimlerine dikkat ederken, dili ve üslubu, toplumsal ve sosyal olayları ele alış üzerinde de durur. Yazarın bildirisi gibi öykücülüğünü oluşturan ortak sayılabilecek unsurları saptamaya çalışır.

Yazarın, öykücülüğünü ve öykülerin oylumlarını aydınlatacak diğer eleştirmenlerin yazılarına başvurmadan kaçınmaz. Hilmi Yavuz, İsmail Hakkı Tonguç, Atila Özkırmı, Tahsin Yücel, Nermin Menemencioğlu, Asım Bezirci gibi isimlerin yazılarını paylaşır.

Bir felsefeci olarak eserlerin tematiğini de değerlendiren Akatlı'ya göre özü felsefeye sayılabilecek bir tematik ise hiçbir ulusun malı olmadığı gibi, hiçbir ulusa yabancı da değildir. Ne var ki felsefe yazın erine her zaman yar olmaz. Akatlı, Ferit Edgü'yü Türk yazınında felsefeyle alışverişte bulunup da onun oyununa gelmeyen, yazınsallığı koruyabilen sayılı yazarlardan biri olarak kabul eder. Ona göre Edgü, öykülerinde kuramsallaşmadan, ahkarn kesmeden felsefeye sorunları deşer (Akatlı, 1982, s.130).

Akatlı, eleştiri yaparken gerçekliğin nasıl ele alındığına ve eserin kurgusuna da bakmayı ihmal etmez. Fakat onun için ön planda olan ana unsur eserin öne çıkardığını düşündüğü unsurdur. Akatlı, Nazı Eray'ın dünyasını sözgelimi gerçeküstü ile gerçeklik arasında dolayimli bağlar kuran, düşsellikle naif bir imgelemeyi kaynaştıran, renkli, özgün ama dağınık bir öykü dünyası diye niteler. Ona göre hemen bütün öykülerin ortak özelliği olan yapıntılılık, düşlere gidip dönüşler, kurgul bir dünyanın neşe ile burukluk karışımında mayalanan karmaşası yanı sıra, kimi öykülerde belli ana konular ve tipler dikkati çeker. Yazarın ele aldığı ana öbeklerden bahseder. Akatlı Eray'ın öykücülüğünün başlıca özelliği olarak ise çağrışımsallık olarak bulur.

Akatlı'ya göre Nazlı Eray'ın öykücülüğünün başlıca özelliği eleştiriye eksene almayıp öykünün gerilerinde bir yere gizlemesidir. Ona göre eleştiri, çözümleme,

irdeleme etkinliklerine değil, izlenime, anımsamaya, çağrışıma yaslandırılmış öyküler çoğunluktadır. Yazara göre Eray'ın öyküleme tekniğini oradan oraya atlamalar, kimi zaman öykünün bütünlüğü için ne sağladığı anlaşılamayan ayrıntıları vurgulamalar geri dönüşler, anımsamalar, anımsama içinde çağrışımlar, çağrışımlardan yola çıkan düşsel motifler oluşturur (Akatlı, 1982, s.140).

Fusun Akatlı kimi eleştirilerinde denemeci kimliğinin etkisiyle bir yazarın eserleriyle nasıl tanıştığını ve okuma serüvenini de anlatır. Yazarı tanıtmak için okuma deneyimini aktaran Akatlı, Şiir Erkök hakkında edebiyat tanıklığını da aktarır. Dil konusunda titiz olan Akatlı, Şiir Erkök Yılmaz'ı eleştirirken, bütün bütüne yeni hiç eskitilmemiş bir öykü dilinin yanı sıra Türk yazınından ve öykücülüğünden kopuk olmayan ataklığı haramzadelige vardırmanın biri olduğunu belirtir. Akatlı'ya göre Erkök belki yeni bir dünya yaratmaz ama dünyaya bakışındaki özgünlükle onu yeni bir biçimde kurar. Ona göre Erkök istediği zaman içine girdiği, katıldığı, istemediği zaman çıkıp dışarıdan baktığı bir dünyadan kesitleri özetlemektedir. Akatlı, yaşatma kaygısını ve dilini diğer yazarlarla kıyaslar, bir öykünün “ne dediği” kadar “nasıl dediğinin” de çok önemli olduğunun bilincinde olmayı önemser.

Akatlı'ya göre Erkök'ün öykülerinin dokusunda coşkulu, tutkulu, seven, öfkelenen, kapılan, kapanan bir dil, kurgu, yansıma yerine, belli bir serinlik esmektedir. Bu serinliğin soğukluğa, "yaşatma" kaygısının gerilerde bir yere atılmasının kuruluğa varmasını önleyen ise çoğu zaman etkili bir yazın ögesi olabilen zekâdır. Akatlı, Oğuz Atay'ı, Orhan Duru'yu, Salih Birsell'i zekâyı etkili kullanan yazarlara örnek gösterir. Ona göre Erkök'ün yazarlığını da zekâ etmeni belirler (Akatlı, 1982, s.165-166).

Fusun Akatlı, eserin oylumlarını ve kurgusunu değerlendirirken, içinde yer alan öyküler hakkında bilgi verir ve yazarın ana izleklerini, ele aldığı konuları, öykülerin sorunsallarını oluşturan kaygıları ise öbekleştirip saptar.

Akatlı'ya göre Füzûzan ayrıntıları gereğince vurgulayan, incelikleri ortaya çıkarmayı bilen, insana yüzeysel bakmayan, duygu dünyasının ana çatısını yakalayabilen bir öykücüdür (Akatlı, 1982, s.177-178).

Yaptığı olumsuz sayılabilecek eleştirilere yapıcı bir hüviyet, edebiyatın ve yazarın çıkarına dönük bir tavır sergiler:

“Türk yazınında öykü türünün varlığını bir süre için gündeme getirdiğini, bu kadarının bile, eleştirmenlerce genellikle ihmal edilen bir tür olan öyküye dolaylı bir hizmet sayılabileceğini belirtmek gerekir. Dili ve anlatımı açısından Füzûzan’a yönelttiğim eleştiriler, onu öykücü olarak; az rastlanır bir yeteneğin çok parlak bir yansıtıcısı kimliğinde görmemden ve böylesi bir yazarla andığım kusurları bağdaştırmakta güçlük çekmemden kaynaklanmaktadır. Yoksa; hakçası, ben ne dersem diyeyim, Füzûzan her kusuruna karşın öykü yazınımızda bugün ve yarın için değeri yadsınamayacak bir yazar.” (Akatlı, 1982. s.179).

Öykünün bel kemiğini oluşturan kavrama dayalı eksenin, çözümlemenin de eksenini oluşturması gerektirdiğini düşünen Akatlı, yazarın okurun eline tutuşturduğu anahtarın peşine düşer.

Akatlı, Nedim Gürsel’in öyküsünde belirgin olarak, toplumsal ya da nesnel bir tarih dilimiyle, bu tarih dilimi içerisinde yaşayanların öznel tarihleri arasında koşutluk kurulduğunu söyler. Ona göre nesnel tarih dilimi, yoğun bir baskı imgesiyle vurgulanmış, kişilerin öznel süreçleri ise perspektifli bir açıdan serimlenmiştir. Yaşayan/yaşanan ikiliği, yaşananın öznel ve nesnel boyutları yansıtılarak verilmeye çalışılmıştır. Akatlı’ya göre böylece fresk denemesi yer yer iki boyutlu bir zemin üzerinde oylum kazanır, yer yer de allegoriye taşıtılan bir anlam yüküyle zenginleştirilir. Yazara göre öykünün temelindeki Marksist dünya görüşü de kendini, sınıfsallığın vurgulanmasından çok, tarihe bakışla belirtmektedir (Akatlı, 1982, s. 211).

Fusun Akatlı’nın eleştirilerinde toplumsalla bireyselin (ya da kişisel) diyalektik dengesini ve toplumculukla ‘edebiyatçılığın’ bütünleşmesi ve dengesinin korunmasını takdir eder. Akatlı, bir yazarın bir öykünün dil içinde yaşadığının ve varoluşunun dilsel nitelikte olduğunun bilincinde olmasını bekler. Ona göre yazar, yazının, ancak bir dünya görüşüyle yoğrularak anlama kavuşacak bir etkinlik olduğunun bilincinde olmalıdır. Akatlı, eleştiri yaparken, yazarın öyküsünün bir bilmece olmadığını yazıdaki amacının ise bir bilmeceyi çözmek için ipuçları vermek, yol göstermek değil bir metni çözümlemeye yönelik okumalardan bir örnek sunmak olduğunu söyler.

Akatlı’ya göre Nedim Gürsel’in öyküsü metnin biçimi ile, düşünsel arka planının işlevinin kurguda nasıl olması gerektiğine örnektir. Ona göre Gürsel’in

öyküsünün kurgusunda alegorik ögelere yaslanıldığı da hesaba katılırsa, biçime ilişkin bir çözümleme çabasının, özü de birlikte yakalattığı fark edilecektir. Yazara göre kuşkusuz bütün bunlar, öykü okunurken değil, öykü üzerine (ya da öykünün okunması üzerine) yazılırken izlenen adımlardır; metnin birinci kuruluşuna da ışıklar düşürebilecek adımlar. Akatlı, bu kuruluşta kimi koşutluklar, izdüşümsel ilişkiler gözetildiğini belirtir. Ona göre simgelerin ve alegorinin işlevi, kanalları bağlamak, bütünlüğü sağlamak olarak görülebilir (Akatlı,1982, s.212).

Fusun Akatlı için dilin düzgün ve nitelikli kullanımı önemli bir yer tutar. Akatlı, edebiyatın belli bir dünya görüşünden yola çıkan bir sanat etkinliği olarak görülmesini bekler. Ona göre öyküde yer alan tipolojik unsurlar, şematikleştirme ve sloganvari bir dil ise belli bir dünya görüşünden beslense de edebiyatın değerini düşürür. Akatlı'ya göre, öyküde yer alan insanla, tipleştirilmiş, böylece hem gerçeklikte hiçbir nesnel karşılığı bulunmayan, hem de olanakları sınırlandırılıp dondurulan, kişisiz bireylerle yazınsal olunmaz. Akatlı için yazın yapıtının yansıttığı gerçeklik, dilsel bir gerçekliktir.

Akatlı'ya göre edebiyat bilinci, yazınsallık, özgünlük ve yeni açılımlar getirme öykü türünün sınırlarını ve tanımını genişletir ve edebiyata yeni bir imkân sağlar. Yazarın başat özelliklerini saptamaya çalışır. Öykülerin izleklerini çıkarmaya dikkat eder. Öznelliğin nesnelliğe dayanması gerektiğini düşünse de öznenin imkanlarından faydalanır ve öznenin vurgular: “Belki de paylaştığımdan kimi duygulanımlarını, öznenimden belki. Öykücülüğümüze değişik, romantiklikten pervası olmayan bir tat getirmiştir İleri.” (Akatlı, 1982, s.226).

Fusun Akatlı "içtenlikle gerçeğin ufak bir parçasını anlatmak" ilkesini, çeşit çeşit uygulamalarıyla, çağımızın öykü ilkesi olarak değerlendirir. Akatlı, okurun öyküye inanmak istediğini ama aynı zamanda gerçeğe doğrudan doğruya karşılaşamayacağını, onu başkasının gözüyle göreceğini bildiğini vurgular. Akatlı, eleştiri yaparken isimsizlik ve belirsizliğe bir anlatım yöntemi olarak karşı durmasını şöyle açıklar:

“Belirsizliğe, isimsizliğe bir üslup, bir anlatım yöntemi olarak karşı duruyorum. Kentin neresi olduğunu bilmeyince, camlı çıkışı geçip caddeye çıkmak, dört yol ağzına varmak, iki üç katlı sarımtırak evleri görmek, geç bunları diyor insan kendi kendine, o uzun bardaktaki bira da çabuk içilsin, sonda ne olacak, neye

bağlanacak bunlar? Oysa kent belli bir yer olsa, belki hiç bilmediğimiz bir yer olur; ama o zaman kişinin gerçekten bir kanalın çevresindeki sarımtırak evlerin önünden geçtiğine inanırız.” (Akatlı, 1982, s.312).

Fusun Akatlı, Tomris Uyar’ı eleştirirken, onun bildirisiyle, izlekleriyle, ana duyarlılığıyla, öykü kurgusu, yazış biçimi, tümceyi tümceye ulayışı ile görür görmez tanınacak kadar belirgin ve kişilikli bir “biçem” oluşturmaya rağmen çoğaltmacılığa düşmediğini söyler. Ona göre bildiriye söylev havasıyla değil, sanat gereçleriyle iletmek ve 'bir daha' değil yeni, yani taze söylemek gerekir. Öyküde gerçekçiliği ise şöyle değerlendirir:

“Ben sanattan öneri bekleyenlerden değilim. Onun için de Tomris Uyar'ın önerisini aramadım. Belki arasam da bulamayacaktım. Ama bir tehditin, hatta tehdit olmayı da geride bırakan bir şeyin, insanın yok oluşunun, yok edilişinin, çığ gibi, bir ünleme dönüşerek sayfaların arasından capcanlı fırladığına tanık oldum. Bunun "bilmem hangi gerçekçilik" etiketiyle dosyalanıp dosyalanamayacağını bilmiyorum. Karışmam da! Yalnız şunu düşündüm: Belki de gerçekliği yansıtan sanat, gerçekçiliği yansıtan sanattan daha gerçek ve daha gerçekçi sanattır.” (Akatlı, 1982, s.353).

Fusun Akatlı en çok öykü eleştirisiyle tanınan bir eleştirmen olarak öykü eleştirisi yaparken bütünsel bir yaklaşım sergiler. Öyküyü esas çıkış noktası olarak değerlendirirken yazarın öykü dünyasını bütünleyen bir unsur olarak ele alır. Öykücünün öykü dünyasını anlamaya, açıklamaya ve tahlil etmeye çalışır. Eseri yorumlamaya yardımcı olabilecek dış unsurlara başvurur. Öyküyü çözümlemeye geçmeden önce öykücü, öykücülüğü ve eserleri hakkında bilgi verir. Bir edebiyat tarihçisi gibi onların Türk öykücülüğü içindeki yerlerini konumlandırırken, etkilendikleri öykücüleri ve öykü anlayışını aktarır. Öykü kitaplarında yer alan öyküleri de çözümlerken sırasıyla ve kısaca içerik ve biçim açısından tanıtır.

3.2. Roman

Fusun Akatlı’nın öyküden sonra en çok eleştiri yazısı yazdığı tür romandır. Akatlı, romanda bilinci yaşanmış ya da yaşanabilecek bir durumu, anlamlı, anlamıyla insanın ve kişilerin yaşamında etkinlikte var olanı görmek, daha da öte, dolaylı ya da dolaysız olarak yaşamak olarak ele alır. Akatlı’ya göre her romanın, her gerçek sanat yapının okura yaptığı iş bir bilinçlendirmedir bu sebeple de romandan yaşantı olanağının bilinçlendirilmesini bekler. Akatlı, yaşam ve sanat düzeyinde, bilinç kavramıyla kastedilen etkinliğin ancak böyle anlaşılması gerektiğini dile getirir (Akatlı, 1977, s.214).

Romandan bilinçlendirme bekleyen Akatlı, romana aktarılan düşünsel arka planın sanatsal unsurlarla dengeli ve ahenkli olmasına dikkat eder. Akatlı için romanda felsefenin yeri, günlük yaşama öyle bakan gözde, dil olarak bilinç dolayımına yaslanan ve ayıklayıp seçtiği malzemeye o biçimi veren yazar sezgisindedir. Yani, ona göre romanın, bir felsefeyi, bir öğretiyi, bir hikmeti allayıp pullamakla hiçbir alıp vereceği yoktur. Akatlı'ya göre roman sadece, bir tedirginliği, her an bozulma tehlikesi içindeki bir incecik dengeyi anlatır ve aktarır (Akatlı,1995, s.106).

Akatlı'ya göre romana bakıldığında, soyut sanılmaya elverişli yazınsal ruh, heyecan, sıcaklık ve kavrayıcılık gibi kavramları daha somutu olamayacak kadar somutlayacak sayısız örnek vardır. Akatlı bu yüzden romanın akademik bir çalışma, bilimsel gözleme dayalı ve okuma deneyiminden öğrenilen yetenkle başarılabilecek bir iş olarak değerlendirilmesini doğru bulmaz (Akatlı, 1987, s.64).

Fusun Akatlı'ya göre edebiyat gerçek eserlerin zaman içinde elemesini yapacaktır. Yetkin örneklerin azaldığı edebiyatın bu döneminde her gerçek “eser” e hayatî değer atfeden Akatlı bu nevi eserleri bulup tanıtmaya çalışır (Akatlı, 2007, s.233-234).

Roman ve öykü türlerini kıyaslayan Akatlı, roman, öykü ve anlatı da tür ayrımı yapmaksızın yaşamdaki gibinin dile getirilmesini bekler. Akatlı, Türk edebiyatında öykü türünün özellikle son dönemde, yaşama, varlığını kanıtlama ve sürdürme yolunda, romanla, açığa vurulmayan ve düşmanca olmayan bir rekabet sürdürmekte olduğunu öne sürer. Akatlı, özellikle öykücülerin çabalarıyla yürütülen bu rekabeti, öykünün; yazın ve yayın çevrelerinde, okura ulaşma yolunda, romanın önüne geçmek için değil, yanında kalmak için sürdürdüğü ve kendi olanaklarına yeni açılımlar sağlayarak sosyoekonomik koşullara karşın yenik düşmemeyi başarabildiği bir rekabet olarak değerlendirir (Akatlı, 1982, s.384).

Hikâye ve şiir türüne nazaran daha az başarılı roman yazarı olduğunu düşünen Akatlı romanı bir yazınsal metin olarak değerlendirir. Yazar, "köy yazımı-kent yazımı" diye bir ayrım yapılmasını salt yazınsal açıdan bakınca anlamlı görmez. Akatlı'ya göre Türk yazınında roman türü diğer türlere göre kısırdır (Akatlı,1995, s.10).

Fusun Akatlı, roman tartışmalarının çeşitli düzey ve düzeysizliklerde sık sık gündeme gelmesini doğru bulmaz. Akatlı'ya göre genel olarak roman türünün dünya ve Türk edebiyatında karşı karşıya bulunduğu sorunlar ve roman türünün kuramsal düzlemde ele alınmasını gerektirecek sorunlar göz ardı edilmemelidir. Akatlı, verimli olma olanağı bulunmayan sorunların tartışılmasını ve polemik konusu yapılmasını eleştirir. Yazar, roman üzerine güncele ilişkin olmayan bir düşünce, verimli olabilecek bir öneri ya da bütünlük taşıyan bir yazınsal yaklaşım karşısında olan kayıtsızlığı eleştirir (Akatlı, 1999a, s.81) .

Fusun Akatlı roman türünün gelişimi ve tarihini değerlendirdiğinde roman türünü özellikle Cumhuriyet döneminde gelişen ve serpilen bir sanat olarak ele alır. Akatlı'ya göre Türk edebiyatında roman sanatının ilk gerçek edebî değer taşıyan örneği 1900 yılına tarihlenmekte ve Halit Ziya Uşaklıgil'in Aşk-ı Memnu adlı romanı Türk roman geleneğinin başlangıcında yer almaktadır. Yazara göre gerek dünyadaki akımların izlenmesi gerek Türk edebiyatı içindeki değişim ve dönüşümlerin yaşanması ile gelişen ve çeşitlenen roman türü atılımlar gerçekleştirmiştir (Akatlı, 1995, s.10).

Fusun Akatlı 1970li yılları Türk edebiyatının altın çağı olarak niteler, ona göre bu dönem yepyeni bir soluk ve çok verimli açılımlar getirmiştir. Akatlı, dönemin yazarlarından pek azının eserlerinin başka dillere çevrildiğini, dünya edebiyatının çok ilginç bulabileceği bir hareket ve o hareketinin içinde yer alan pek çok önemli ve değerli yazarın ülke sınırlarının dışına uzanamadığını belirtir (Akatlı, 1995, s.10).

Akatlı'ya göre yüz yıllık bir geçmişi olan Türk romanı, neredeyse elli yılını; batı dünyasında daha uzun bir geçmişi ve daha fırtınalı bir yaşamı olduğu için, sancılı dönemlerden, krizlerden geçen, hatta kimilerinin zaman zaman beklentiyi kestikleri roman sanatının akıbetine karşı kaygılı bir duyarlılık içinde geçirmiştir. Yazara göre roman bir yandan da şiir gibi, hikâye gibi daha “köklü” geleneği olduğu söylenebilecek türler karşısında, görelî olarak, yayıncı ve okur ilgisi bakımından sürekli avantaj kazanmıştır. Bu çelişkili durum yüzünden yetersiz örnekleri yazarlar, gitgide sanatsal değeri, edebî düzeyi yok sayarak “moda” temalar, “moda” biçimler, “moda” teknikler deneyerek Türk romanına olumsuz etki sağlamışlardır (Akatlı,1995, s.10).

Kuşağının yirmili yaşlarının 1950-1970 yılları arasına rastladığını belirten Akatlı o dönemde köy edebiyatının miadını doldurmadığını belirtir. Ona göre Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Kemal Tahir, Sabahattin Ali, Attila İlhan, Memduh Şevket Esendal, Sabahattin Kudret Aksal, Tahsin Yücel, Oktay Akbal. Tarık Dursun K., Necati Cumalı, Nezihe Meriç gibi adlar o yılların gündeminde en ağırlıklı yeri tutmuşlardır (Akatlı,1995, s.10).

Akatlı'ya göre 1950'lerde Oktay Akbal, Kemal Bilbaşar, Necati Cumalı, Orhan Kemal, Samim Kocagöz, Fakir Baykurt, Nezihe Meriç, Tahsin Yücel gibi isimler; 1960'lı yıllarda Yusuf Atılgan, Erdal Öz, Ferid Edgü, Leyla Erbil, Tarık Dursun K., Demirtaş Ceyhun, Kamuran Şipal, Afet Ilgaz, Dursun Akçam, Sevim Burak, Bilge Karasu, Demir Özlü, Feyyaz Kayacan, Mehmet Seyda, Bekir Yıldız, Talip Apaydın, Necati Tosuner gibi isimler 1970'li yıllarda Leyla Erbil, Bilge Karasu, Oğuz Atay, Hulki Aktunç, Selim İleri, Adalet Ağaoğlu, Pınar Kür, Selçuk Baran, Sevgi Soysal gibi isimler Türk romanına etki eden kişiler arasına girmiştir (Akatlı, 2007, s.297-306).

Füsun Akatlı, 80'li yılların başında Türk romanının, her biri kendine çizdiği yolda yerini sağlamlaştırmış dört yeni yazarla tanıştığını belirtir: Ahmet Altan, Orhan Pamuk, Latife Tekin ve Mehmet Eroğlu. Ona göre bu yazarlar ilk çıkışlarında birbirleriyle karşılaştırılmış hatta bir akım içinde kavranmaları girişimlerine bile rastlanmıştır. Fakat yazara göre onları bir arada düşünme ve değerlendirme çabaları kronolojik bir tesadüf zorlamanın ötesine geçmez (Akatlı, 2003b, s.117).

Akatlı, Türk edebiyatına güçlü damgalarını basan yazarların yanına Afet Ilgaz, Selçuk Baran, Ayhan Bozırat, Nazlı Eray, Ayla Kutlu, Aysel Özakin, Nursel Duruel, İnci Aral, Erendiz Atasü, Feyza Hepçilingirler, Melisa Gürpınar, Latife Tekin, Buket Uzuner gibi birçok değerli kadın yazarın eklenmesi gerektiğini söyler ve dönemin bir kadın yazarlar dönemi sayılmasına katkı sağladıklarını belirtir (Akatlı, 1993, s.23).

Akatlı, erkek yazarlardan önceki dönemden 1970 sonrasına da uzanan Yaşar Kemal, Haldun Taner, Tahsin Yücel, Attila İlhan, Yusuf Atılgan, Demir Özlü. Adnan Özyalçınar, Muzaffer Buyrukçu, Orhan Duru, Erdal Öz, Erhan Bener, Demirtaş Ceyhun, Necati Cumalı, Vüs'at O. Bener, Bekir Yıldız gibi pek çok usta

yazarın ismini sayar. Akatlı, yeri özellikle 1970 sonrasında edebiyatında belirlenecek ustalar ve gençlere örnek olarak Oğuz Atay, Bilge Karasu, Ferit Edgü, Selim İleri, Hulki Aktunç, Necati Tosuner, Güven Turan, Nedim Gürsel, Orhan Pamuk, Mahir Öztaş, Ahmet Altan, Kürşat Başar, Mario Levi gibi isimleri sayar. Unuttuğu az da olsa yazar olabileceğini belirten Akatlı; Bilge Karasu, Ferit Edgü ve Selim İleri'nin ustalığına dikkat çeker (Akatlı, 1993, s.23).

Fusun Akatlı'nın Türk edebiyatının oluşum ve gelişimine en çok katkı sağladığına inandığı romancılar arasında Oğuz Atay, Leyla Erbil, Adalet Ağaoğlu, Yusuf Atılgan, Selim İleri ve Orhan Pamuk yer alır. (Akatlı, 1993, s.23) Yazar, Ayfer Tunç, İhsan Oktay Anar, Murat Gülsoy, Aslı Erdoğan ve Yekta Kopan'ı ise izleyebildiği kadarıyla gerçek yazınsal değeri ön planda tutan ve kalıcılık şansı yüksek isimler arasında sayar (Akatlı, 2009, s.25).

Fusun Akatlı roman türlerini değerlendirdiğinde tarihsel romanları (bu türün oluşmasının ilk örnekleri sayabileceklerini genelde) belli bir tarih dönemini sosyal yapıyı öne çıkararak betimleyen, tarihsel gerçeklere olabildiğince sadık kalma kaygısını birinci planda tutarak, kurmacaya ve fanteziye fazla iltifat etmeyen romanlar olarak düşünür (Akatlı, 2003b, 97-112).

Nitekim ona göre klasik tarihsel romanlar; iskeletini belgelere dayalı gerçeklerin oluşturduğu, düş ürünü kişi ve olaylara ancak bu iskeleti etlendiren belli ölçütlere yer veren, edebiliğini yazarın düş gücünden çok dilsel anlatım ustalığından alan romanlardır. Yazar için Sir Walter Scott, Balzac, Tolstoy vb.'nin tarihsel nitelikli romanları bu ölçütlerin karşılığını veren romanlardır. Akatlı'ya göre Türk edebiyatında da örneğin Tarık Buğra, Kemal Tahir tarihsel gerçeklere sadakat ölçütünü elden bırakmayarak, ama gerçeklerin yorumlanmasına sıra geldiğinde belgeleri düş gücünden çok ideoloji ile yoğurarak ürün vermiş yazarlardır (Akatlı, 2003b, 97-112).

Akatlı'ya göre gerek Batı edebiyatında gerek Türk edebiyatında birincil kaygısı tarihsel gerçeklilikler, sosyal içerik ya da ideoloji olmayan, tarihsel dönemi adeta bir dekor olarak kullanan romanlar da yazılmıştır. Akatlı, Pardayanlardan Battal Gazilere uzatılabilen bir çizgide bu tür macera romanlarına rastlanılabileceğini söyler. Ona göre klasik tarihsel romanlar ya da tarih fonlu

macera romanları kendi içlerinde, belli ölçütlere göre biri öbüründen daha “başarılı”, daha “değerli” sayılabilirler ve onların edebî ya da piyasa metaı olarak kabul edilmesi çeşitli gerekçelere dayandırılabilir. Akatlı, Osmanlı odaklı romanların ataları olarak ele alınabileceğine dikkat çeker (Akatlı, 2003b, 97-112).

Fusun Akatlı, polisiye okumaktan zevk alan bir eleştirmen olduğunu ve polisiye okumanın ciddiyetine gölge düşürmesinden pek pervası olmadığını söyler. Akatlı, Türkçe ile "polisiye" kabul edilebilecek türde roman yazıldığını ama bunların yazınsal düzlemde yer almayacağını belirtir. Yazar, bu durumu mizahi öykü yazılmasına rağmen yazılanlar arasında yazınsal nitelikte olanların sayısının son derece az olmasına benzetir (Akatlı,1998c, s.52).

Akatlı’nın roman türünden bahsederken üzerinde durduğu bir diğer konu da gerçekliktir. Akatlı’ya göre gerçeklikle kurmacanın ilişkisi aranırken hep spesifik roman dünya/sı/ları ile gerçek dünya arasındaki tekabül ve uyumsuzluk bölgelerinin keşfine çıkılır. Ona göre çoğu zaman bu keşfe şaşmaz bir yöntem diye bakılır ve bu yapılırken de karşılaştırılan iki dünyadan en az birinin sağlam bir referans kaynağı olduğu, değişmez kaldığı ve herkes tarafından aynı şekilde bilindiği, tanındığı varsayılır. Yazara göre varsayımlar, ölçütler, ölçüler, modeller ise bilimlerin ilham ettiği saygın ve geçerli yöntem tutanaklarıdır ancak roman yazarı ve roman okuru için belki de bambaşka bir yaklaşım daha elverişli olabilir. Çünkü ona göre kurmaca dünya okurdan okura, yazardan yazara farklılıklar gösterebilecek ele avuca sığmayan bir gerçek dünya tasarımıyla ilişkisi bakımından ele alındığında; kendi içinde tekliği olan özgül bir dünya olarak ele alınması durumunda keşfedilebilecek yönlerinin pek çoğunu kıskançlıkla gizleyecektir (Akatlı, 1995 s.91 92).

Akatlı’ya göre gerçeklik ve gerçekçilik arayışı, saplantılı bir takip haline geldiğinde, romanın dünyasıyla kurulabilecek alışverişe (algılama, anlama, içselleştirme, çözümleme, yorumlama, zevk alma vb.) ket vurur. Akatlı böylece roman okurunun, her romanla bir yolculuğa çıkmış ya da yabancı bir dünyaya konuk olmuş sayılabileceğini söyler. Ona göre klasik denebilecek romanların çoğu için keşfine çıkılan kurmaca dünya kişilerinin mekânı olarak kurulmuş çerçevedir (Akatlı, 1995 s.91 92).

Fusun Akatlı roman türünden bahsederken kişinin önemi üzerinde oldukça durur. Ona göre okunan her romanla bir dünyaya girilir. Akatlı için girilen dünya yazarın yoktan var ederek ya da var olanı dönüştürerek oluşturduğu kurmaca bir dünyadır. Akatlı kurmaca dünyayı içinde roman kişilerinin yaşadığı, zamanı ve uzamı gerçek bir zaman dilimine ve gerçek bir coğrafyaya konumlandırılabilse de özgül (spesifik) kalan bir dünya olarak ele alır (Akatlı, 1995 s.91 92).

Romanın kişilerin dünyası olduğuna dikkat çeken Akatlı, romanda ya da yaşamda bireyselleşme diye anılan olgu bağlamında "birey" sözcüğünü yerinde bulmaz. Akatlı'ya göre birey, söylenmek istenenin tam tersine: toplumun, birbirinden farklılığı değil, birbirine benzerliği -hatta "eş"liği, bir örnekliği-vurgulanmış üyelerinden biridir. Akatlı'nın kastettiği kendilik bilincine varmış, kendini hemcinsleri arasında benzerlik ve farklılıklarıyla belirlemiş, konumlanmış birey, yani kişidir. Ona göre Batı dillerinde "individual" ile "person" arasında gözetilen ayrım, Türkçede de "birey" ile "kişi" arasında aynen geçerlidir. Ona göre böylece, tek insanın birey yanı ile kişi yanının rollerini birbirinden ayırt etmek mümkün olur (Akatlı, 1995, 67).

Akatlı'ya göre havagazı-elektrik aboneliği olan nüfus sayımında bir rakamla anılan bireydir. Seven, düşünen, eyleyen, bunalan, korkan, coşan, özetle, yaşayan ise kişidir (Akatlı, 1995, 67).

Akatlı, kişilerin sözcü, temsilci yani “tip” oldukları sürece edebiyattan uzaklaştığını; kişi oldukları, özgün oldukları, yaşadıkları, böylelikle de insanın ve hayatın yeni olanaklarına ışık tuttıkları sürece edebiyata yaklaştıklarını belirtir (Akatlı, 1977, s.175).

Akatlı'ya göre yazınca aktarabilmek için kimi romanlarda söylenmek istenen kişilerle, kimilerindeyse, aslında bir "kişi" olmayan simgelerle ve genellikle bir araç olarak yararlanılan olaylar dizisiyle dile getirilir (Akatlı,1998, s.21).

Akatlı romanda zayıf, eksikli, yanlışlı bir kişinin romanın baş kişisi olmasını çok az rastlanan bir durum, aynı zamanda başarılması zor bir iş olarak nitelendirir (Akatlı, 1977, 214).

Akatlı'ya göre okur, romanda yazarın alın terini değil, roman kişilerinin alını yazısını izlemek ister. Edebiyat da işte tam bu noktada, gizli dikişlere borçlanır (Akatlı, 2007, s.228).

Akatlı, roman eleştiri yaparken romanda yaşayan kişi olmanın insanı karşı karşıya getirebileceği durumların, sayısız yaşantı dilimlerinden oluşan bir genel insanlık ve yaşam yelpazesinde yer aldıklarında yazın dışı tutulmamaları ve sayılmamaları gerektiğini düşünür. Ona göre hatta tersine, olağan dışı yaşantıların aktarılması, bunların da insan için ve insanlık konumuna ilişkin olduğunun gösterilebilmesi, hem de bunun yazınsal gerçeklik yani yazın dili çerçevesinde kalınarak başarılması özel önem taşıyabilir. Yani yazar için yaşadığını yazmak değil, yaşanabileceklerin sonsuz çeşitliliği içerisinde yeri olan bir yaşanmış yazınca aktarabilmiş olmak önemlidir (Akatlı, 1987, s.19).

Fusun Akatlı öyküden sonra en çok roman üzerinde durmuştur. Romanda yaşantı olanağının bilinçlendirilmesini bekler. Bu bilinçlendirme yapılırken düşünsel olarak bir felsefi denge sağlanmalıdır. Bir anlatı türü olarak yaşamdaki gibi dile getirilmelidir. Romanda yaşantı olanağının ele alınışında kişi kavramı üzerinde durur. Spekülatif roman tartışmalarına şiddetle karşı çıkar. Türk edebiyatında roman türünün tarihsel serüvenini bir edebiyat tarihçisi gibi ele alır. Çünkü Akatlı'ya göre eleştirmenin görevlerinden biri de edebiyat tarihinde konumlandırmaktır.

3.2.1. Roman Eleştirisi

Fusun Akatlı'nın roman eleştirisi yaparken niyeti hem romanı henüz okumamış olanlara bütün bütüne yabancı kalmayacak bir tanıtma niteliği taşıması, hem de okumuş olanlar için bir tartışma zemini, kendilerinininkiyle karşılaştıracakları bir okuma açısı örneği oluşturabilmesidir (Akatlı, 1987, s.27).

Akatlı, bir kitabın iyiliğini, başka şeylerden önce, amaçların araçlara uygunluğu ve yazarın okurdan beklentisi ile okurun yazardan beklentisinin örtüşmesi ile ölçtüğünü söyler (Akatlı, 2007, s.292-293).

Fusun Akatlı'ya göre romanın dünyasının bir işaretler dünyası olması, yazının ve yazma eyleminin büyüğü ile canlanması, yaşarlık kazanması gerek roman içinde gerek romanın okunması sürecinde; okuma, çözümleme, çözme, deşifre etme, yorumlama, anlam yükleme etkinliklerinin kesintisizce gündemde ve diri tutulması ve bir bakıma yazarı yazarken güdüleyen temel motiflerin okurken okuru da güdülemesi eserleri Türk edebiyatında çok özgün bir yere konumlandırır (Akatlı, 1995, s.94).

Fusun Akatlı, romanın vermediğini, o roman üzerine yazılmış bir yazının vermeyeceğini düşünür. Ona göre çok akıllı ve çok profesyonel görünmek için, kökünü yazarın romanında bulmayan hermeneutik açıklamalar getirme çabaları, kraldan çok kral yanlısı olmak demektir. Ona göre gerektiğinde eleştirmenin görevi, nahif görünme pahasına, "Kral çıplak geziyor" diye bağırarak, "herhalde paha biçilmez kaftanı ben göremiyorum" diye düşünen okuru rahatlatmaktır (Akatlı, 1998c, s.82).

Akatlı'ya göre roman sadece, konusu ve atmosferiyle değil de kurgusuyla, diliyle, biçimiyle, rengiyle, müziğiyle, her şeyiyle bir arada olduğu için bütün bunlar nasıl bir kompozisyon içerisinde sunuluyor, ona bakılması gerekir. Akatlı, ayrıca bütünsel olarak adıyla tavrıyla yarattığı beklentiye uygun olup olmama meselesini ele alır (Akatlı, 2004b, s.38).

Akatlı, roman eleştirisi yaparken bütünsel bir yaklaşım sergilemek ve yapıtın esas alınmasından yola çıkan bir yaklaşım sergilemek ister. Bu sebeple ona göre, insanın en özsel gereksinimlerinden biri; insanı anlamak, insanı tanımaktır. Bu da çok insan tanımakla değil, çok yaşantı tanımakla olanaklanır. Akatlı için insanın boyutlarını kavramak, onun imkanlarını kavramaktır. Bu da soyut olarak insan hakkında edinilen bilgilerle, kısır, dar ve şematik kalmaya yargılıdır. Yazara göre yaşamak ömürle sınırlıdır, koşullarla sınırlıdır, çevreyle sınırlıdır, bakıp görme yetenekleriyle sınırlıdır. Böylece, sonsuzca çeşitlenen yaşantı olanaklarını tanımaya yönelmek, insan ve insana ilişkin her şey hakkında bilinçlenmek ancak zaman ve mekân sınırlarını aşarak başarılabilir. Yani olgu bilgisi sınırını aşıp, imkân bilgisine yönelerek (Akatlı, 1977, s.219).

Akatlı'ya göre şu ya da bu somut koşullar içerisinde, belli bir bireyin ne yaptığı ne ettiğı yakın çevresini ilgilendirir, bireysel kalır, rastlantısaldır ve bir olaydan ibarettir. Yazara göre bütünlüğü, tekniğı ve olanca insanlığı ile yani alçaklığı ve yüceliğı, rezilliğı ve erdemiyle yaşayan, gerçek olan eti-canı-kanı olan bir kişinin yaşantıları ile yüz yüze gelmek ise insanlık dağarcığına insanın yaşantı olanaklarından kimilerini daha katar. Akatlı'ya göre bunu yapan, sanattır (Akatlı, 1977, s.219).

Füsun Akatlı için “Sanat, gerçekten daha gerçek olmaya yöneliktir” sözünün anlamı yaşantı olanaklarının aktarılmasıdır. Ona göre yinelediğı gibi sanat değıeri taşıyan her yapıtta, insan gerçeğini, yaşantıları, yaşantı imkanlarını aktarma özelliğı vardır. Yazara göre aktarmanın, iletmenin niteliğı ve niceliğı ise, biçimdedir. Çünkü ona göre biçimden, biçimsellik, ya da biçimcilik anlaşılmadığı sürede, her roman, biçimiyle o romandır (Akatlı, 1977, s.219).

Füsun Akatlı, edebiyat türleri arasında kendini yakın hissetme bakımından bir ayırım yapmadığını belirtir. Akatlı kendine gelen hoşgörölü bir eleştirmen olduğı yorumlarını doğıru bir tespit olarak görmez. Yazar, özellikle roman üzerine yazdığı yazılarda her yapıta aslında hoşgörölü yaklaşmadığının daha rahat görülebileceğini söyler. Genellikle beğendiğı kitaplar üzerine yazmayı daha cazip bulan Akatlı'ya göre beğenmediğı bir kitap üzerine yazması için, onun hak etmediğı bir ilgi görmesi, yanlış değıerlendirildiğini düşünölmesi gerekir. Yazar haklarında olumsuz eleştiriler yazdığı romanlar için böyle bir durum söz konusu olduğunu ve öyküde böyle durumlarla pek karşılaşılmadığını ekler (Akatlı, 1998d, s. 21-30).

Roman üzerine rahatlıkla yazabildiğini söyleyen Akatlı roman üzerine eleştirilerini değıerlendirirken yazılarının az sayılmayacağını ama pek sık karşısına üzerine yazmak isteyeceğı roman çıkmadığını belirtir. Yazar, eskiden bütün romanları çıkar çıkmaz okuduğunu, son zamanlarda hem yetişemediğini hem de doğırusu her zaman zahmete değımediğini söyler. Akatlı, artık bildiğı romancıların yeni kitaplarını ve okuması gerektiğine inandığı kitapları okuduğunu belirtir. Ona göre bu inanma da kitaplar hakkında bir şeyler okuyarak oluşur (Akatlı, 1998d, s. 21-30).

Romanın tanımlar içerisinde hapsedilmemesi gerektiğini savunan Akatlı'ya göre, yazar ve okur, ister 'roman' desinler bir anlatıya, ister biri 'roman' desin, öbürü kabul etmek istemesin: bunun ancak roman türü üzerine kuramsal tartışmalar yapılırken önemi olabilir, belli bir yapıt üzerine eğilirken değil. Akatlı bu yüzden eserin bir roman, ya da daha sakınlı bir adlandırılışla bir anlatı sayılması arasında pek bir ayrım görmez (Akatlı, 1995, s.51).

Akatlı için edebiyatta sosyolojik bir yaklaşımla çözümlemeler yapmaya en elverişli türün anlatı olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bir bütünlüğü ve belli bir sürekliliği olan yaşam kesitleriyle karşı karşıya bırakarak, çözümlemeler için veri çeşitliliği sağlayan ise; anlatı türü içerisinde öyküden çok romandır denebilir (Akatlı, 1999a, s.14)

Fusun Akatlı'ya göre bireysel olup bireysel kalanın ya da tipik olmayanın yazınsallaşamayacağı yollu savlar, hele marazi durumların mutlaka yazın dışı tutulması gerektiğine ilişkin belitler yıllar yılı yinelenip durmuştur. Ona göre yüzeysel bir toplumcu gerçekçilik anlayışının şablonu, şablon dışına taşan yazınsallığı tanınamakta, budamakta direnmiştir. Yazara göre yine de yazın, belitsel bir dizge olmadığı için kendi sınırlarını kendi çizip kendi bozmak durumundaydı, bu da hep böyle oldu. Ona göre, yazının özerkliği buradadır ve yazınsallık kuramların kural koyuculuğuna baş eğmeyerek, eğmemesiyle çeşitlenir (Akatlı, 1998c, s. 126-127)

Akatlı'ya göre aslında sorun yazınsallığın çift belirlenimli ölçütü, dile ve işleve ilişkindir, bireysellikte/toplumsallıkta, olağanlıkta/ayrışıklıkta değildir. Yazara göre konu, içerik, öz, bildiri vb. ne olursa olsun, metin, hangi dilde yazılmışsa o dilin ürünleri arasına katılır; bu birinci belirlenimdir. Yazar dil derken hep, bütünlüklü ve kendi iç organizması çerçevesinde çözülüp dokunan birimler dizgesini kasteder. Ona göre imler tek tek sözcüklerden, kurgunun bileşenlerini oluşturabilecek öğelere, imgelere, simgelere, allegorilere, anlam katmanlarına varasıya pek çok birimi kapsar. Böylece, tıpkı doğal ya da yapay öbür diller gibi, yazın da bütünlüğü ve özgül gerekleri olan bir dil olarak görülebilir. Akatlı'ya göre böyle bir yapısal saptamadan sonra ancak herhangi bir metnin hangi dilde yazıldığına, yazın denilen dil içinde yer alıp almadığına bakmak olanaklanır (Akatlı, 1998c, s. 126-127).

Akatlı'ya göre yazının işleve ilişkin olan ikinci belirlenimi ise, bu dil içinde biçimlendirilenin okura gösterdiği'dir. Gösterilen, göre gelinen bir şey olabilir; o zaman yeni bir gözle, görmediğimiz bir kılığıyla görebileceğimiz bir biçimde gösterilmesi söz konusudur. Ya da yabancı, olağan-dışı, aykırı/ayrık ve bütün bunlardan ötürü de "yeni" bir şeydir gösterilen. Akatlı'ya göre işlevin yazara ve yazıya bağlı, dilsel gerçeklik içinde sınırlı bileşeni bundan ibarettir. Ötesi (özümleme, katılma, yadsıma, dönüşüm vb.) okurdadır. Akatlı, yazın yapıtının, çift belirlenimli ölçütü açısından bakıldığında kimi değerlendirmelerin temelsiz, sığ ya da çarpık olduğunun daha açık bir biçimde görülebileceğine inanır (Akatlı,1998c, s. 126-127).

Akatlı'ya göre, kurmacaya dilin ve yazının iç sorunlarının araştırılması dışında bir yan yaklaşımla ele alındığında, sözgelimi fenomen açısından bakıldığında; saptırıcı ya da spekülatif yorumlardan olabildiğince kaçınmak gerekir. Ona göre roman kahramanlarının, yazılmakla başlayıp yazı içinde biten yaşamlarında karşılaşılan eylemlerine dayanılarak özgül ruh çözümsel açıklamalara girişmek ruh çözümü (psikanaliz) açısından ve yazın açısından fazla bir anlam taşımaz. Yazara göre ancak kurmaca üzerine kurgulama değil, kurmacanın "burada ve şimdi" sergilediği insan durumunu veri kabul ederek varılabilecek yorumlar anlamlı olabilir. Çünkü yazara göre yapıtın yapısından çözülüp amacı araca dönüştürmek tehlikesinden insan ancak, ucu spekülasyona uzanmayan bir yorum çerçevesi içerisinde kalarak korunabilir (Akatlı, 1994, s.74).

Akatlı değerlendirme yaparken, düşle gerçeğin, düşselle gerçeğin, iç iç yapısını hak yemeden metne dökmenin zorlu bir iş olduğuna dikkat çeker. Akatlı, eleştiri yaparken eserin gerçekliğini yazınsal gerçeklik olarak ele alır. Ona göre, gerçeğin hakkını yemeden, gerçeğe sinmiş düşselin hakkını yemeden, yazın gerçekliğinin hiç hakkını yemeden yaklaşılmalıdır. Yazara göre bir yaşam kesitinde düşsel olanla gerçek olanın, dışla için dolaşık iplikleri çözülüp, bir biçimde yeniden sarılır ve bir yaşantı yumağı oluşur. Yazara göre bu yumaktan bir metin örüldüğünde ikinci bir düzeyde, yeni bir gerçeklik, yeni bir düşsellik, bunların yeni bir birlikteliği kurulur. Akatlı'ya göre artık iplikler, atkılar, düğümler; yazının iplikleri, atkıları, düğümleridir (Akatlı, 1977, s.262).

Fusun Akatlı, geniş bir düş gücünü, önüne geçilmez bir yazma tutkusunu, bir öykücü, bir romancı için çok gerekli özelliklerden görür. Fakat yine de yazın başarısı için yeterli görmez. Bu umutlandırıcı niteliklerin kişiyi yazar yapmaya yetmeyeceğini düşünür (Akatlı, 1987, s.44). Akatlı roman yazarlarına yaklaşımını ise şu sözlerle dile getirir:

“Dünyasını paylaşabildiği yazarlar oluyor insanın: bir de, yazdıklarından yazınsal bir doyum, neredeyse profesyonel bir tad almakla birlikte, farklı iç dünyalardan seslendiğini duyumsadıkları. İkinciler karşısındaki tavrınız "Sezar'ın hakkını Sezar'a vermek" oluyorsa, birincileri okuduktan sonra Sezar'ı unutuyorsunuz artık. Başka bir paylaşım, bir birliktelik oluyor duyumsadığımız.” (Akatlı, 1995, s.90).

Romanda her zaman bir yazarlık tavrı ve bilinci bekleyen Akatlı’ya göre romanda, içtenlik başka boyutlar kazanır. Akatlı için tebdil gezen içtenlik, kavramlar arası çelişki doğurduğundan, içtenlik kumkuması yapıtlar son çözümlemede beceriksiz yapıtlar olarak kalmaya yargılıdır. Ona göre edebiyatta naiflik de geçer akçe değildir. Öyleyse yazara göre insan gerçeğini edebiyatça yansıtmamanın, bunun yanı sıra yapıta içtenlik katabilmenin yolu mizahtan değil, bir yazarlık tavrının özelliğinden geçer. Ona göre edebiyat için kişi olarak değil, yazar olarak içtenlik bir anlam taşır (Akatlı,1997, s.197).

Akatlı’nın amacı tüketici bir yorum getirmek değildir fakat Türk romanında uzunca bir süredir rastlamadığı ölçüde soluklu ve doyurucu bir yapıttan, değini niteliğinde de olsa söz etmeyi kendini eleştirmen tanımlayan biri olarak bir borç sayar (Akatlı,1987, s.13). Akatlı, bir eleştirmen olarak, “yazar sorumluluğu” denen o şeyin onda da olduğunu yineler (Akatlı, 1987, s.88). Eseri yazınsal ölçütlerle yargılamak gerektiğini savunan Akatlı ahlakçı bir yaklaşımı ise doğru bulmaz:

“Ben bu kitabı ahlaki açıdan yargılamıyorum. Hem yargılamak benim işim olmadığından hem de metin bir yargılanma ehliyeti taşımadığından. Bu metin, yazınsal metinlerle “yargılanmaz” olmak bakımından bir ortaklık gösteriyor göstermesine. Ama edebiyatın, istisnasız her şeyi anlatabileceği gibi, bir patolojiyi anlatması başka; bir patolojinin edebiyat kisvesine büründürülmesi çok başka.” (Akatlı, 1987, s.87).

Fusun Akatlı “Romanesk Sorular” adlı yazısında Türk romanı ve eleştirisiyle ilgili sorgulamaya girişir. Spekülatif soruları şiddetle eleştiren Akatlı, roman ve eleştirisi üzerine yazınsal ve düşünsel sorunlar üzerinde durulması gerektiğini savunur. Türk romanına ve roman türüne dair sorular sorar. Akatlı sorularıyla roman ve roman eleştirisinin sorunlarına dikkat çektikten sonra Edward Morgan Forster'ın *"Bir roman için son ölçü, ona karşı duyduğumuz sevgi olacaktır; tıpkı*

dostluklarımızın ve tanımlayamadığımız şeylerin ölçüsünün sevgi olması gibi." sözünü kendisine düstur edindiğini belirtir (Akatlı, 1994, s. 67-69).

3.2.2. Roman Eleştirileri

Fusun Akatlı eleştiriye roman eleştirisiyle başlamış ve öykü türünden sonra en çok roman türüne dair eleştiriler kaleme almıştır. Fusun Akatlı'nın daha çok yöneldiği yazarlar ise çağdaşı olan, çağcıl, eserlerini beğendiği ya da potansiyel gördüğü yazarlar olduğu görülmektedir.

Fusun Akatlı roman incelemeleri ise roman başlığı altında *Edebiyat Defteri*, *Zamanı Yaşatan Roman*, *Zamana Direnen Şiir* ve *Felsefe Gözüyle Edebiyat* adlı eserlerinde tasnif edilmiştir. *Edebiyat Defteri* adlı kitabında yer alan "Roman" adlı bölümde; Adalet Ağaoğlu, Selim İleri, Tezer Özlü, Bilge Karasu, Pınar Kür, Attila İlhan, Nazlı Eray, Güner Sümer, Demir Özlü, Vüs'at O Bener, Orhan Pamuk, Ahmet Altan, Latife Tekin, Hulki Aktunç adlı yazarların romancılıklarını ve romanlarını eleştirmiştir. *Zamanı Yaşatan Roman*, *Zamana Direnen Şiir* adlı kitabında yer alan "Roman Üzerine" adlı bölümde Ahmet Hamdi Tanpınar, Nezihe Meriç, Adalet Ağaoğlu, Bilge Karasu, Attila İlhan, Pınar Kür, Selim İleri, Vedat Türkali, Ferit Edgü, Demir Özlü, Vüs'at O. Bener, Hilmi Yavuz, Orhan Pamuk, Hulki Aktunç, Ahmet Altan, Latife Tekin, Güner Sümer, Nazlı Eray, Tezer Özlü, Kürşat Başar, Ümit Kıvanç, Fatih Özgüven adlı yazarların romanlarını ve romancılıklarını eleştirmiştir. *Felsefe Gözlüğüyle Edebiyat* adlı eserinde yer alan "Roman" adlı bölümde Abidin Dino, Elif Şafak, Murat Erman, Orhan Pamuk, Ahmet Altan, Nedim Gürsel ve İhsan Oktay'ın bazı romanlarını tematik olarak mukayese ettiği bir eleştirel denemesi bulunur. Sabahattin Ali, Mehmet Eroğlu, Selim İleri adlı yazarların ise romancılığını ve romanlarını eleştirmiştir.

Fusun Akatlı *Zamanı Yaşatan Roman*, *Zamana Direnen Şiir* adlı roman ve şiir eleştirisi kitabında "Roman Üzerine" adlı bölümde *Niçin Diyalektik*, *Yaz Başına Neler Gelir*, *Edebiyat Defteri*, *Felsefe Kıyılarında* ve *Tenha Yolun Ortasında* adlı eserlerinde yer alan roman eleştirilerini derlemiştir. Ahmet Hamdi Tanpınar'dan Orhan Pamuk'a yirmi iki romancı (otuz üç roman) eleştirisi yer alır. 1998 yılında otuz yaşını bitiren eleştirmen kimliğinin rötüşsüz bir fotoğrafını ve denemecinin bir eleştirmen olarak portresini sunmak ister okura. Eleştirmenin, roman ve roman

eleştirisi hakkında düşüncelerinin pratik olarak uygulandığı bu kitap bir eleştirmen olarak Füsun Akatlı'nın roman seçimlerindeki kriterlerini ve eleştiri uygulamalarını bir arada bulmamıza olanak sağlar ve ışık tutar.

Füsun Akatlı, romanda bilinçlendirme konusu üzerinde sıklıkla durur. Akatlı eleştirilerinde romanda bilinçlendirme yapılırken sanat ve düşünce arasındaki dengenin kurulmasına dikkat çeker. Yazar, romanın kurmaca dünyasını “yazınsal gerçeklik” olarak ele alır ve bu kurmaca dünya içinde roman karakterlerinin dünyasını kişi, tip, birey olabilmelerini değerlendirir. Akatlı, roman eleştirisi yaparken ustalığına güvendiği yazarları eleştirmeyi tercih eder. Yazar, öykü ile şiire göre roman üzerine daha sert eleştiriler kaleme alır. Roman eleştirisi yaparken “roman” odaklı okuma ve eleştiri yapan Akatlı tartışma zemini oluşturmaya, okurken bir bakış açısı sunmaya ve tanıtmaya niteliği de taşımasına özen gösterir. Yazar romancının ve okurun beklentilerin örtüşmesine dikkat eder. Akatlı, eserle ilgili polemik yaratacak unsurlara değil eserin içinde bulunan verilere değinir. Yazar, eleştiri yaparken “roman” odaklı olmasına rağmen bütünsel bir bakış açısı oluşturmak için yer yer yazarın diğer eserlerine başvurur ve mukayese eder. Akatlı, romanın edebiyat tarihindeki yerini saptamaya çalışır. Yazar eleştirisini yaparken konu, izlek, izlekçe, biçim, kullanılan teknikler, yapısı, sorunsallar, atmosfer, yerlem, anlatıcı gibi eserde öne çıktığını düşündüğü unsurlara başvurur. Fakat Akatlı'nın roman için son ölçüsü romana duyduğu sevgidir.

Füsun Akatlı eleştirilerini yaparken bütüncül bir tutum sergiler, bu doğrultuda yazarın tipik özelliklerini sergileyen tutumuna değinir. Yazarın, yazarlık serüveninde eserin yerini belirler ve yazarın eserde ortaya koyduğu atmosferi değerlendirir.

Akatlı'ya göre Nezihe Meriç'in *Korsan Çıkmazı*, hem bir roman soluğu taşıdığı için, hem çok tipik bir Meriç anlatısı olduğu için, Meriç'in külliyatından alınabilecek en elverişli temsil edici kesit sayılabilir. Çünkü yazara göre eserde, yazarın yaşadığı öznel ve nesnel tarih dilimlerinde yer alan toplumsal ağırlıklı belirleyicilerin yönlendirmesiyle, otuz yıllık veriminde yansımaları bulan çeşitli izlek ve izlekçelerin ardında duran, değişmeden kalan dünya ve hayat görüşü, yazarlık tutumu ve tavrı, en saf haliyle seçilebilmektedir (Akatlı, 1998c, s.18).

Fusun Akatlı, Adalet Ağaoğlu'nun kaleme aldığı *Ölmeye Yatmak*'ta kişileştirilen ve romanın içinde yaşamaya koy verilen bir tarih kesimi olarak ele alırken, romanın sakin ve nesnel akışında, söylenip geçilivermiş izlenimini uyandıran çok önemli doğruların, ayrıntıya değil, öze değgin olduğunu belirtir. Ona göre romanın bildirisini; özünü ve çekirdeğini bu değerlendirmenin oluşturduğu bir örgü olarak anlamak gerekir.

Romanda bilinçlendirme bekleyen Akatlı *Ölmeye Yatmak*'ın bir bilinçlendirme romanı olduğunu söyler. Ona göre kuşkusuz her romanın, her gerçek sanat yapının alımlayana yaptığı iş bir bilinçlendirmedir. En genel söylenişle Bir yaşantı olanağının bilinçlendirilmesidir. Akatlı, *Ölmeye Yatmak*'ın özel yerini belirlemeye çalışırken "bilinçlendirme" sözünün altını bir kez daha çizer. Çünkü ona göre Ağaoğlu, yüzeyde sadece olan biteni, bir şey ekleyip çıkarmadan, olduğu gibi aktarır ve yeni hiçbir şey söylemez görünürken, üzerine eğildiği otuz yılı, o yılları yaşayanların da içinde olduğu bütün okuyanlara ilk kez yaşatmaktadır (Akatlı, 1998c. s.21).

Romanın bölümlerinden bahsederken, romanın serimlerine değinen eleştirmen yazınsal borç saydığı eleştirmen görevlerini yerine getirmeye çalışır. Eklemlenen romanın bütünü konumlandırmaya çalışırken romanın oylumlarından ve motiflerinden bahseder. Romandan alıntılar kullanarak, romanı aydınlatmaya ve romandan nüanslar sunarak romandan enstantaneler yakalamaya çalışır. Tahlil ve eleştirilerini yaparken alıntıları bu sayede delil ve veri niteliğinde kullanır.

“Anlatan” ile “anlattığı” arasındaki uyuma dikkat çeken eleştirmen kriteri olan beklentilerin uyuşmasını değerlendirir. Yazarın, yazınsal tutumu üzerinde dururken, dil titizliği ile yaklaşır ve dilini ele almayı ihmal etmez. Getirilen yenilik ve açılımlar ele alınırken, anlatının can damarları, yazarlığının ana sorunsallarının romandaki izdüşümü, kurgusu, biçemi, romanın temposu ve ritmi, zihinsel, görsel, düşünsel düzem, gerilim unsurları, çatışmalar, gerçeklik yani romanda öne çıkan unsurlar ele alınır.

Okurun ve yazarın birbirinden beklentisinin karşılanmasını bekleyen yazar, *Üç Beş Kişi*'de romana, onun okura gösterdiği yazınsal saygının, nesnel karşılığıyla

-saygılı ve titiz bir okumayla-yaklaşıldığında, istenen iletişimin tüm ön koşullarının önceden hazır olduğu hemen saptanıldığını belirtir. Ona göre bu sebeple daha ilk bölümlerden yazınsal doyumun daha ileri adımlarına; romanı evirip çevirmeye, şu ya da bu odaktan okumaya, katmanların içsel ve bağlantısal çözümlenmesine, yeni bireşimler aramaya yönlenebilir (Akatlı, 1998c, s.25).

Romanın kuruluşunu ele alırken, “yazar” bakış açısını ana unsur olarak ele alır ve yazar-kışı eksenli romanları kurgu ve biçem özelliği olarak değerlendirir. Romandaki anlatı yerlemlerinden yola çıkarak anlatıcıyı mercek altına alır. Romanın çatısı, biçemi, kullanılan motifler, mekân, zaman, kişiler, çatışmalar, atmosfer, izlek ve izlekçeler, teknikler, düşünsel yapı, biçim-öz ve romanda öbek haline gelen unsurlar dikkate alınır. Romanın baş köşesi ve yapı taşı olduğu düşünülen unsurlar öne çıkarılmıştır.

Yeni yazarlara az yer veren eleştirmen en sert eleştirilerini roman türünde yazılan eserler hakkında yazmıştır. Görüşleri doğrultusunda anlatı metinlerinden bazılarını da roman türü adı altında değerlendirmiştir. Eleştirilerinde yer yer kendi okuma ve yazma deneyimine, yazar hakkındaki düşüncelerine ve yazarın edebî kişiliğine, kuramsal sorunlar ve dil üzerine düşüncelerine, çeşitli tema benzerlikleri ve aynı konulu eserler hakkındaki ortaklık ve ayrılıklara dair mukayeselere, yanlış anlaşıldığını düşündüğü yazın olaylarına, haksız yere ilgi gördüğünü düşündüğü romanlara, yayına hazırlanış süreçlerine, ne tür bir roman (polisiye, tarihi, senaryo vb.) olduğuna yer verir.

Fusun Akatlı roman eleştirisi yaparken kişi-birey-tip kavramlarını ele alır ve üzerinde sıklıkla durur. Akatlı’ya göre *Ölmeye Yatmak*’ın en can alıcı cümlesi, "Toplumculuğun en yüksek aşaması, insanı kişi yapmaktır". Ona göre her gerçek edebiyatçı ve her has romancı gibi Ağaoğlu'nun da toplum teki ile, tiple, soyutlama ürünü bireyle alışverişi yoktur ve Ağaoğlu hep kişinin izini sürer (Akatlı, 1998c, s.28).

Adalet Ağaoğlu’nun yazarlığından, sorunsallarından, düşünsel arka planından ve gerçekliği ele alışından bahsederken kullandığı örüntüler üzerinde durur. Ona göre Adalet Ağaoğlu, aydının kimliğini, toplumdaki yerini ve ilişkileriyle hesaplaşmasını sorun edinmiş bir yazardır. Akatlı’ya göre Türkiye'nin

yaklaşık onar yıllık birim dönemlerinde öne çıkan ve varlığını yoğunlukta duyumsatan konjonktürel örüntüler, Ağaoğlu'nun romanlarında örüntü olarak kalmamakta ve olanca gerçeklikleriyle yaşamı biçimlendirmektedirler (Akatlı, 1998c. s.29).

Felsefe alanında akademik kariyere sahip olan Akatlı, roman eleştirisi yaparken romanın düşünsel boyutunu ve felsefi bağlamını da ele almayı ihmal etmez. Metnin katmanlarını ortaya koymaya çalışır. Okura, kuramsal boyutu olan romanlara, okurken kuramsal yaklaşım sergilenmesini önerir. Felsefi roman üzerine spesifik olarak eğilmeyen Akatlı, romanları incelerken romanın düşünsel boyutu ve felsefi temalar, izlekler, içerik vb. gibi unsurlar üzerinde sıklıkla durur.

Akatlı, Ağaoğlu'nun romanında felsefi unsurları değerlendirirken Ağaoğlu'nu Camus ile mukayese eder. Ona göre varoluşçu felsefeyle temel yakınlıkları bulunmakla birlikte eylem felsefesi bakımından kimi özgün çizgilerde farklılaşan Albert Camus, intiharı, aktif nihilizmin tutarlı sonucu olarak görür. Ağaoğlu'nun ise bu romanda nihilizmle hiç alışverişi yoktur. Yazara göre intihar Camus'de ve Ağaoğlu'nda kaçış anlamını taşımaz. Ona göre her ikisinde de intihar felsefi temel bakımından varoluşsal bir sorun olarak görülür. Yazara göre temel farklılık, sorumluluk kavramına bakılan açıdan kaynaklanır. Akatlı'ya göre Ağaoğlu, intihara elbette varoluşsal bir sorunsal olarak bakar, ama insanın değerine ilişkin görüşleri, birey-toplum ilişkilerine bakışı ve dünya görüşü ile bir varoluşçu hiç değildir (Akatlı, 1998c, s. 30).

Dil titizliği ile bilinen eleştirmen, romanın dilinin, romanın iletisine ket vurmamasını, anlatının mecrası olmasına karşın onun akışını belirlemek yerine, onun akışıyla belirlenmesini, iz düşürmenin aracı ve izdüşümün ta kendisi olmasını bekler. Eleştirilerinde dil üzerinde sıklıkla duran Akatlı, dilin öneminden bahseder:

"Daha ilk bölümde, tüm anlatının ancak ve ancak dil dolayında ve dil dolayımıyla tutunabileceğine ilişkin açık bir bildirim buluyoruz. Birazdan yoğun gece çökecek ve yaşanacaktır bu yüz on bölümlük roman boyunca. "Dil bu karanlığın içinde yaşayabilirmiş gibi görünen tek şey olacak." (Altını ben çizdim. F.A.)" (Akatlı, 1998c, s.33-34).

Fusun Akatlı, Bilge Karasu'nun romancılığını eleştirirken, metnin katmanlarına eğilir. Ona göre çizemleştirme, maddeleme, basite indirgeme gibi yöntemler, ne kadar mantığa uygun hale getirilmeye çabalansa da yine de

sakıncalarını korurlar. Fakat yazar, Bilge Karasu'nun Gece romanını kavramsal çizem içerisinde değerlendirdiğinde bireylik kazananların, harflerle anılan ve bu anlatının temel sorunsallarından birini oluşturarak bir prizma içinde çoğalan ve tekleşen kişiler olduğunu saptar (Akatlı, 1998c. s. 33-42).

Akatlı'ya göre Karasu'da yazma ile kurma/kurmaca arasındaki ilişki kurmanın çeşitli biçimleriyle, görsel düzleme taşınabilecek yönleriyle ele alınır. Ona göre parçalardan bütünleme, bina etme, yapı oluşturma kurmadır; düş kurma, bağlantı kurma, sonuç çıkarma da birer kurmadır. Hatta, fazla zorlamaya gerek bile kalmaksızın, kaygılanma sonucunu doğuran düşünceler üretilip birbirine ulama da bir kurmadır. Akatlı kurumu, böylesi kurmaların bir çeşit ürünü sayılabilir şeklinde değerlendirir. Akatlı'ya göre "ilişki" motifi, Kılavuz'un onsuz olunmaz bileşenlerinden biridir. Yazar *Kılavuz*'u Bilge Karasu külliyatı içinde de Türk edebiyatı içinde de özgün kılan özellikler üzerinde düşünürken, yapıtın felsefesinin göz ardı edilmemesi gereğine dikkat çeker (Akatlı, 1998c. s. 33-42).

Fusun Akatlı, Pınar Kür'ü eleştirirken odak noktasını anlatıcı yapar. Pınar Kür, yazan yazardır; romandaki "yazar" ise, yazılan yazar. Bu iki katmanın ustaca gözetilmiş olmasını takdir eder. Bitmeyen Aşk'ı sıradan bir aşk öyküsü olmanın ötesine geçiren ve ona yazınsal bir özgünlük kazandıran bir unsur olarak ele alır ve bu noktayla ilgilenir. Başka bir deyişle, Akatlı eseri yazın-yaşam ilişkilerini cinayet hazında çeşitleyerek çözümleyen ve kurmacanın teşrihini yapan bir roman olarak görür (Akatlı, 1998c, s.47-51).

Akatlı, Pınar Kür'ün *Bir Cinayet Romanı*'nı bütünsel olarak ele alır. Ona göre bir cinayet romanında en önemli nokta, her şeyin birbirini tutmasıdır. Ona göre *Bir Cinayet Romanı*'nda da her şey birbirini tutar. Yazara göre olaylar, kişiler, ilişkiler, alibiler, alternatif çözümler vb. unsurlar tutar ama daha önemlisi yazınsal öğeler, yani romanın bütünselliğinde yeri olan öğeler; anlatıyla anlatım, kurguyla dil, yaşamın gerçekliği ile kurmacanın gerçekliği arasında kurulan dengeler, "ciddiyet" ile "mizah" hepsi birbirini tutar. Ona göre Kür'ün romanı, Türk romanında denenmemişi denemesiyle olduğu kadar, bu girişimini tam başarıyla sonuçlandırmasıyla da seçkinleşir (Akatlı, 1998c, s.54).

Fusun Akatlı, Vedat Türkali'nin *Bir Gün Tek Başına* adlı romanını eleştirirken Kenan'ı, kişiliğinin en ince ayrıntılarına kadar, yermeden, savunmadan tanıtmanın ve okuyanı hiçbir yargıya koşullandırmaksızın, bir insanlık durumuyla karşı karşıya bırakmanın, salt bu romanın başarısı olmanın ötesine geçerek, sanatın anlamıyla, işleviyle ilgili sağlam bir yaklaşıma işaret ettiğini dile getirir. Akatlı, romanı bir edebiyat olayı olarak edebiyat için heyecanlandırıcı bulur ve üzerinde durulması gerektiğine dikkat çeker. Bütünsel açıdan bakıldığında Akatlı, gerçeklik ve biçimin birbirini tamamlayıcı unsurlar olarak dengelerini değerlendirir. Bu romanın özellikle yapısı, biçimi ve kişiler üzerinde duran Akatlı bunu yazarın seçimlerinden yola çıkarak yapar (Akatlı, 1998c., s.62-69).

Eserin başat kişilerine değinen yazar Türkali'nin iki kişiyi romanın eksenine alarak kurduğu roman örgüsünü açıklar. Ona göre doğallık, nesnellik ve gerçeklik bakımından en tehlikeli olabilecek bölümlerde, yani tutkunun doruklanıp egemen olduğu bölümlerde bile, örgünün ilmekleri hiçbir trükle beslenmeksizin ve bütünü zedelemeksizin birbirine ulanır ve roman soluklanır. Akatlı, romanın siyasi boyutunun romanın sanat yönüne ve gücüne halel getirmediği kanısındadır. Biçim ve yapısal eleştirilere değinen Akatlı'ya göre her eserin bütünlüğü vardır ve bu bütünlüğü oluşturan öğeler birbirinden kopuk değildir. Ancak Akatlı'nın dikkat çektiği şey örneğin bir Kemal Tahir romanı için yapılamayacak olanın, Türkali'nin romanı için pekâlâ yapılabileceğidir. Akatlı, romanı parçalamaktan çok, bir yöne ağırlık verir. Daha doğrusu, Akatlı, Türkali'nin de öyle yaptığını, öyle yaptığı için de bir edebiyat olayı karşısında bulunulduğunu belirtir (Akatlı, 1998c., s.62-69).

Fusun Akatlı, Demir Özlü'nün *Bir Beyoğlu Düşü*'nü değerlendirirken Beyoğlu'nun yaptığı çağrışım ve hakkında yazılan eserlerden bahseder. Akatlı'ya göre *Bir Beyoğlu Düşü*'nde, Beyoğlu'nun tüm çağrışımlarının, metaforik ve simgesel yüklerinin, olanca nostaljikliğinin yanı sıra; bir yazınsal serüvenin izdüşümü olarak okumalar evrenine girilir. Akatlı, Özlü'nün yazın anlayışının bu eserde özellikle öne çıktığını düşünür. Ona göre bu roman Özlü'nün "gerçekliğin kendisini değil, ondan daha derin olan, ondan daha sarsıcı olan imgesini vermek" diye tanımladığı yazınsal tavrının bir ürünüdür (Akatlı, 1998c., s.73-76).

Fusun Akatlı, kendisi gibi aynı zamanda felsefeci olan Hilmi Yavuz'un *Taormina* adlı eserini arka planıyla, tek ve çift sayılarda bölümlenişindeki bakışım

ve metonimi düzeniyle, oyuna dayalı mantığıyla, özgün bir entelektüel metin olarak ele alır. Ona göre bu eser topolojik çözümlmeleri, paradigma-sentagma eksenlerini, imbilimsel (semiotik) göndermeleri ayrı okunursa, yer yer, halis muhlis bir felsefe metnidir. Akatlı eserin belki bir yanıyla da bir parodi, bir pastiş olabileceğine ise dikkat çeker (Akatlı, 1998c., s.83-85).

Roman'ın ne olduğu ve daha ne olabileceğinin de zaten, "Gece "lerle, "Çocuktaki Bahçe"lerle, " Yaşamın Ucuna Yolculuk"larla, "Son iki Eylül"lerle belirleneceğini düşünen Akatlı, roman üzerine polemikler kurmak yerine, roman üzerine, roman türünün faydasına olacak açılımları değerlendirir. Metnin edebî düzeyini değerlendirmeyi tercih eden yazar, tür bazındaki değerlendirmelere ve post-modern eserlere açık fikirlilikle yaklaşır (Akatlı, 1998c., s.96).

Fusun Akatlı, zor okunabilecek eserleri sağlam bir zemine oturtulduysa takdir ederken, eseri didik didik okur ve “yazar sorumluluğu” diye tabir ettiği sorumluluğu elden bırakmaz. Fakat yazar kurgunun altından kalkılamadığını düşünüyorsa sert eleştiriler yapar. Akatlı eleştirisini yaparken, tek tek güzelliklerin, bir bütünsellik içinde görülmesini bekler aksi takdirde güzellikler buluşuklar olmaktan öte bir anlam taşımazlar. Ona göre bütünsellik içinde roman karakterleri de yaşantı olanakları içinde yazınca aktarılmalıdır:

“iddiasız, yorumsuz, gücünü, ayrıntılarda yakalanan gerçek bir 'küçük insan' dramını dümdüz sergilemesinden, hiçbir şeyi gözümüze sokmaksızın, akışı içinde bir çelişkili ve acılı ve sefil ve ... işte olduğu gibi . . . bir yaşam parçasından pek çok şeyi pastel vurgulamalarla duyurabilmesinden alıyor.”(Akatlı, 1998c, s.119).

Kendi okuma deneyimini aktarmayı ihmal etmeyen Akatlı, *Adı Nalan'ı* okuyup bitirince bir katafalkın önünde olmadığını, yaşayan birinin nabzını duyduğunu ve birilerinin yaşamakta olduğunun dolayısıyla, onları yaşatan bir başkasının ölümünü silmeye çalıştığından bahseder. Silemeyişi üzülmeyen Akatlı, ölümünden sonra, olanaklarının bir bölümünün daha kuvveden fiile çıkmasıyla, bu kez romancı Güner'e selam diyebilmesine sevinir (Akatlı, 1998c, s.120).

Romanda her zaman, denge, ahenk, dil titizliği, özgünlük ve bütünsellik arayan Fusun Akatlı Tezer Özlü'nün *Çocukluğun Soğuk Geceleri* adlı eserinin gidiş-gelişlerin kurgusundaki dengeyle, kolaylıkla yinelemeye düşebilecekken, her yineleyişte yeni bir şey söyleme başarısıyla, kusursuz denebilecek diliyle, olanca

yoğunluğuna karşın katılıp kalmayan, hiçbir şeyi abartmayan, okurun duyarlığına abanmayan duygu dozuyla ve bütün incelikleriyle; yalnızca ilginç olmakla kalmayıp, yazınsallık katında da özgün bir yer hakkeden bir kitap olduğunu düşünür. Akatlı, romanın okunmasıyla kazanılabileceklerin azımsanmaması gerektiğini belirtir (Akatlı, 1998c, s.129).

En sert eleştirilerini roman türünde yapan Füsun Akatlı, olumlu eleştirilerinin yanında yapıcı hüviyette, dikkate alınan eleştirilere yer verir. Eleştirilerini yaparken yer yer mizahi ve sarkastik bir dil kullanır. Eleştirilerinin sebebini ise açıklamaya özen gösterir. Romanın tekniğine, diline, yapısına, bütünselliğine yönelik eleştiriler getirir. Genelde ustalığına güvendiği romancılar üzerine yazan Akatlı, yanlış ilgi gördüğünü düşündüğü veya romancının potansiyelinin altında kaldığını düşündüğü eserleri de eleştirir. Yazar Selim İleri'nin romancılığını beğenmesine ve yakınlıklarına rağmen iltimas geçmemiş, dilini eleştirmiştir:

"Romanın 'iddialı' bir tekniği var. ileri'nin yabancı olmayan bir teknik bu. Ek olarak zaman ögesiyle ilginç bir alışverişi denemiş. Üçüncü kişi adlı ve miş'li geçmişin, geniş zamanın, şimdiki zamanın hikayesi kipi ile aktarılan bilinç akışı; geçmiş, hali ve düşünüleni içiçe yansıtmakta. Yani anımsanan, algılanan ve kurgulanan aynı çizgi üzerinde. Ancak, dizgide değişik karakter kullanımına da başvurulmamış olduğu için, zaten alabildiğine tekdüzelik içinde gelişen söylem, yer yer biçemi açığa düşürüyor. Dört yüz sayfalık son derece 'mütecannis' bir söylemin bütün yükünü o noktalı virgüller taşıyabilir mi?" (Akatlı, 1998c, s.55-56).

Füsun Akatlı, Orhan Pamuk'u eleştirirken, bir-iki sevgisiz ve çeşnisiz roman daha okuduğunu söyleyen eleştirmen Sessiz Ev'in, onların en başarılı olduğunu belirtir (Akatlı, 1998c, s.85-86).

Roman yazmanın ve yayınlamanın bir terapi yöntemi olmadığını belirten eleştirmen, eleştirilerini yaparken yazar sorumluluğundan dem vurur. Ona göre yazar sorumluluğu denen "şey" yumurta küfesi değildir. Füsun Akatlı, Latife Tekin'i eleştirirken kitabı didik didik okuduğunu, üzerinde düşündüğü için, Tekin'in masalcısından 1 kese altın ve 40 sopa hak ettiğini söyler. Bir eleştirmen olarak, "yazar sorumluluğu" denen o şeyin onda da olduğunu hatırlatır (Akatlı, 1998c, s.114)

Füsun Akatlı'ya göre ninelerin anlattığı masallar, çocukların kurduğu düşler de bazen güzel ve renkli olabilirler, hatta dinleyeni değişik düş dünyalarına

sürükleyebilirler ama yazınsal değildirler. Akatlı, Nazlı Eray'ı eleştirirken dili yeterince işlememesinden ve dilsel anlatım sorunundan bahseder:

“Ama bütünlük, dengeleme, ekonomi, yazınsal olanla olmayanın ayırt edilmesi gibi kaygılar taşınmadığı için kitap başıboş bırakılmış bir imgelemin ürünlerinin üst üste, art arda yığılmasından ibaret kalmış. Çağrışım düzeneğinin çığırından çıkması, yazarı sanatsallıktan uzağa düşürmüştür.” (Akatlı, 1998c,123).

Fusun Akatlı, Attila İlhan'ın *Fena Halde Leman* adlı romanını ise diyalektik açıdan değerlendirir ve eleştirir. Atilla İlhan'ın *Kurtlar Sofrası'nun* ve *Aynanın İçindekiler* dizisinin eni konu belirginleştirdiği roman anlayışına, ne bu son romanın yazılmasına temel oluşturan anlayışa ilkece itirazı olmayan Akatlı, Attila İlhan'ın *Fena Halde Leman*'ı da diliyle-kurgusuyla diyalektik denebilecek bir tekniğin uygulanması olarak gördüğünden bahseder ve kurgu acemiliklerini vurgular. Roman eleştirisi yaparken sloganlaştırmaya ve şematikleştirmeye karşı olan eleştirmen, Atilla İlhan'ın romanıyla söyleyemediklerini, sakız edilmiş bildirilerle söylemeye kalkışacağını düşünmeyi, düpedüz onun yazarlığına haksızlık olarak görür. Yeni izleksel kanallar açacak olan bu romanı okumalarını okuyucuya ise salık verir (Akatlı,1998c, s.43-46).

Fusun Akatlı ilk eleştirisini roman eleştirisi olarak kaleme almış ve öykü türünden sonra en çok roman türüne dair eleştiriler yazmıştır. Fusun Akatlı roman eleştirisi yaparken güncel ve rüşünü ispat ettiğini düşündüğü yazarlara yönelmiştir. Bu sebeple de en şiddetli eleştirilerini roman türü üzerine vermiştir. Roman eleştirisi yaparken “roman” çıkış noktasıdır. Eleştirileri tartışma zemini oluştururken, okurken bir bakış açısı sunar ve tanıtmaya niteliği de taşıyabilir. Romandan bilinçlendirme bekler bu yüzden de romanın düşünsel yapısını değerlendirir. Roman kişilerinin dünyasını ise yaşantı olanakları ekseninde ele alır. Bütünsel bir yaklaşım sergilemek yazarın diğer eserleri ile mukayese eder ve eserin edebiyat tarihindeki yerini ortaya koyar. Eserde kullanılan anlatım unsurlarını eseri aydınlatmak için kullanır. Nihai olarak eleştirmen için son ölçüt ise romana duyduğu sevgidir.

3.3. Şiir

Fusun Akatlı için şiir imgelerin, simgelerin ustaca kullanılışı değildir. Şiir dizelerin belli bir ses düzeniyle, belli bir tartım kollanarak alt alta getirilişi de değildir. Akatlı 'ya göre şiir bir yaşantının dile çevrilişi olduğu kadar bir dilin

yaşantıya çevrilişidir. Ona göre ana dili dil olanlarla, ana dili yaşamak olanların ama öbür dilde de anlaşılanların mutlu birlikteliğidir şiir. Akatlı için iki lisan iki insansa, bir şair bir lisandır (Akatlı,1980, s.92).

Akatlı şiire hassas bir yaklaşım sergiler. Ona göre şiiri, şairleri çizgilere sığdırıp onları özetlemek ve kategorilere indirgemek yanlıştır. Akatlı'ya göre şiir bir dünyadır, bir yaşama ve yaşatma biçimidir. Yazar için dizgeler, şemalar, kategoriler ise dondurulmuş, soyutlanmış kavramların alanında işe yarar. Orası kötü felsefelerin, metafiziklerin alanıdır. Orada şiire yer yoktur. Çünkü şiir en kavramlaştırılmaz, en dondurulmaz, en dizgeleştirilmez olandır. Yazar durumun yalnızca şiir de değil, bütün, gerçek ve halis edebiyat da böyle olduğu görüşündedir (Akatlı, 1977, s.175).

Yazınsallığı ve bütünselliği önceleyen Akatlı şiirde sesi sadece vezin, kafiye ya da ritm olarak görmez. Akatlı şiiri bunların hepsi ve hiçbirini olan bir duyum-algı birlikteliği olarak değerlendirir (Akatlı, 1998c, s.151).

Fusun Akatlı, şiirin araçlarına bakar. Ona göre şair doğayı ya da gerçeklikler dünyasını imgeye çevirecektir. İş budur. Yazara göre bu çeviride çok farklı araçlar kullanılabilir. Özellikle, bir düzeni değiştirip, varlığını o düzene aykırılığıyla pekiştiren yeni bir düzen kurmak peşindeyse şair, yani mantık dilini mantık-üstü dille değiştirecekse, masal ya da masalın sistemli bir ayrı/aykırı dünya tasarımına dönüşmüş hali denilebilecek mitos, şiire çok yatkın bir araç olarak görülür (Akatlı, 2003b, s.136).

Öykü eleştirileriyle ön plana çıkan yazarın şiirde öykü unsurlarını değerlendirmesi dikkat çeker. Akatlı, öykülük bir malzemeden, şiir denebilecek bir şiir çıkartılabilmesinin ise hep ilgi çekici geldiğini belirtir (Akatlı, 1998c., s.202).

Ona göre, kişiyi şiire getirmenin yolları mektup, iç konuşmalar ya da günlük olabilir (Akatlı, 1998c, s.168).

Akatlı'ya göre şiirin çok okuyana sunduğu çağrışımlar kimi zaman salt bir ses/söz yakıştırmasından kaynaklanır ve şairinin öykünmeciliğini, esinlenmeciliğini kanıtlamazlar (Akatlı, 1998c, s.196).

Akatlı'ya göre Türk yazınında en verimli tür şiirdir. Ona göre kimileri Türk şiirinin verimli sayılmasını çok eskilere dayanan bir şiir geleneğinin bulunmasıyla açıklar, kimilerinin de onun eğilimli olduğu gibi nedensel/tarihsel bir açıklamanın her durumda geçerli olmayabileceğini düşündüğünü belirtir. Fakat yazara göre nadir de olsa yazın sorunlarını düşünenlere şiir konusunda "asgari müşterek" sağlamak nasip olmuştur. Hiç olmazsa bir Türk şiirinin tartışma götürmeyecek biçimde var olduğu kabul edilmiştir (Akatlı, 1999a, s.49-51).

Akatlı, olabildiğince nesnel bir saptamayla türler arası karşılaştırmaya girmeye çalıştığını belirtir. Ona göre Türk şiiri bugün ve yarın için Türk yazını onurlandıracak bir yetkinliktedir. Bu şekilde konumlandırır. Yazara göre yazında nesnellik yapay bir tavır olduğundan, nesnellikte tutarlı kalınamaz. Öznellikse dürüstlüğü, tutarlılığın, sağlıklılığın temelidir. Akatlı, öznellik bakıp ve nesnel bir sonuca varma niyetindedir. Ona göre Türk şiirinde varlığında, verimliliğinde, düzeyli olduğunda anlaşılabilineceğini umduğu birtakım doruklar vardır. Okura tam olarak şiir, yazın türleri içinde en başarılı sayılabilecek alandır dedirten de bu doruklardır (Akatlı, 1999a, s.49-51).

Fusun Akatlı, şiirin tarihsel serüvenini değerlendirdiğinde çağdaş Türk şiirinin oluşumu ve gelişiminde en çok katkısı olduğuna inandığı şairler arasında Yahya Kemal, Nazım Hikmet, Behçet Necatigil, Melih Cevdet Anday, Turgut Uyar, Edip Cansever, Cemal Süreya, Hilmi Yavuz, Murathan Mungan, İsmet Özel isimlerini sayar (Akatlı,1993, s.23).

Yazar, Ali Hikmet, Azad Ziya Erem, Birhan Keskin gibi isimlerin izleyebildiği kadarıyla gerçek yazınsal değeri ön planda tutan ve kalıcılık şansı yüksek isimler olduğunu söyler (Akatlı,2009, s.25).

Akatlı'ya göre 1970'lerin ortalarından itibaren, Türk şiiri oldukça uzun süren bir tıkanıklık dönemi yaşadı. Yazar, yaklaşık on yıl kadar belki her zamankinden çok şiir ve şiir kitabı yayımlandığını fakat buna rağmen şairlerin, birbirlerine benzediğini söyler. Yazara göre genel panoramaya bakınca bu dönem kötü, zevksiz ya da en fazlası ortalama, sıradan, pırıltısız şiirlerle geçti. Ona göre elbette yılların ustaları ve tek tük çıkan has şairler, mutlak bir çoraklığa izin vermiyorlardı. Ama Akatlı genel olarak o dönem birbiri ardına yayınlanan şiir kitaplarına uslanmaz bir

umut, yatışma bilmez bir heyecanla yaklaşıldığını, sonra, eli boş, bezgin, yine eski, bildik şairlere dönüp, onların kitaplarından medet umulduğunu aktarır. Akatlı'nın, anlatmak istediği kendi şiir okuma yaşantılarıdır (Akatlı, 1998c, s.200 201).

Fusun Akatlı Melih Cevdet, Oktay Rifat, Turgut Uyar, Edip Cansever, Cemal Süreya, Ece Ayhan, Metin Eloğlu, İlhan Berk, Ülkü Tamer, Ahmet Oktay gibi isimlerin Türk şiirine etkisine ve yapılanmasına dikkat çeker. Yazar, aynı şiirsel güce ve sağlamlığa sahip olduğunu ileri sürebilecek bir akım ya da harekete rastlayamadığını belirtir. Ona göre kuşkusuz 70'li ve 80'li yılların tek tek has şairleri, vazgeçilmez şiirleri vardır. Şiir, darboğazlarda direnmeyi sürdürmüş, sürdürmektedir. Ona göre; zamana meydan okuyacak şairler ile, onların yanında zamanın şairleri ve "zamane şairleri" şiir ürettiler. Yazara göre bu şairler arasında Türk şiirine adlarını yazanlar oldu, şiiri dalgalandıranlar, havalandıranlar oldu, bu arada şiiri incitenler de oldu (Akatlı, 1998c, s.200 201).

Fusun Akatlı 70'li yıllardan itibaren Hilmi Yavuz, Murathan Mungan, Metin Altıok, İsmet Özel ve Hulki Aktunç'un Türk şiirine damga vurduğunu söyler. Akatlı, ardından Güven Turan, Mehmet Taner, Enis Batur, Lale Müldür, Seyhan Erözçelik, Tuğrul Tanyol, Adnan Azar, Haydar Ergülen, Şavkar Altinel, Turgay Kantürk gibi isimleri sayar. Yazar, Ali Cengizkan, Ahmet Erhan, Turgay Fişekçi, Egemen Berköz, Özdemir İnce, Orhan Alkaya, Cevat Çapan, Refik Durbaş, Ataul Behramoğlu, Süreyya Berfe, Yaşar Miraç, Sunay Akın, Ahmet Telli, Sina Akyol gibi farklı yaşta, farklı eğilimde isimlerin de dikkat çektiğini düşünür (Akatlı, 1998c, s.200 201)

Fusun Akatlı'ya göre artık gözü tok bir tavırla bile olsa mesela Yusufçuk dergisinden, Ali Cengizkan'ın, "Dayım gül takardı gömleğinin yakasına... " diye başlayan şiirini bulup seçmek ve yakalamak güç olacaktır. Yazara göre kitaplaşabilen şiirler, ne hikmettir bilinmez, çoğunca, yakındığı tikanıklığı yaratan ve dönerek o tikanıklığın düşük nitelikli ürünlerini oluşturan konfeksiyon şiirlerdir. Akatlı, satışı beş yüze bile yaklaşmayan amatör dergilerden; Ahmet Erhan, Tarık Günersel, Yıldırım Türker, Kaan Özbayrak, Akif Kurtuluş, Roni Marguiles, Lale Müldür, Haydar Ergülen gibi isimleri aralıklarla, tek tük yakalanabilen şiir tatları olarak değerlendirir (Akatlı, 1998c, s.200 201).

Miskalle tadılan şiirin bunalımdan çıktığını belirten Akatlı, şiir okurunun yüzünü güldürecek kitapların şiirin ne olduğunu ve ne olmadığını yayıncılara ve okurlara hatırlatmak yoluyla birbirinin ardı sıra ortaya çıktığını söyler. Ona göre bu patlamanın öznel ve nesnel koşullarını hazırlayan, yine önceki kuşaklar ve onların bütün şiirlerinin artarda, üst üste yayınlamasının bu duruma olumlu etkisidir. Bir yanıyla nedensellik, bir yanıyla süreklilik ilkelerini kollayan bu açıklama varsayımı yazara makul, bir o kadar da poetik görünür (Akatlı, 1998c, s.200 201).

Akatlı'ya göre us, ancak şairin dilinde yüreğin gizlerine inebilen, kendi kendinin kılavuzu olmakla yetindiğinde ise, sadece anlamlı sorular üretebilen bir yetidir. (Akatlı,1994, s.45) Akatlı, dünyayı aydınlatanın yalnızca yanıtlar değil, ama asıl sorular olduğuna ve bir sorular mesleği olan felsefenin, aklını yüreğine devşirmedikçe, benini tanıma yolunda insana ayak bağı bile olabileceğine dikkat çeker. Bir felsefeci olarak felsefe ve şiir ilişkisi üzerinde oldukça durur.

Akatlı'ya göre felsefeyle edebiyatın, özellikle de şiirin ilişkileri hep sorunlu olagelmıştır. Akatlı, Antikçağ felsefe metinlerinin bugüne kalabilen eserlerin pek çoğunun şiirsel ya da manzum metinler olarak yazıldığını belirtir. Ona göre İlkçağ filozofları bugün şair olarak sayılmasalar da söylemleri hep şiir biçimindedir. Antikçağ 'da şiirle felsefenin, felsefeyle bilimin kesişmesinin olağan kabul edilir. Ona göre bu ilişkilerin sorun olarak değerlendirilmesi, felsefenin edebiyat ya da şiir kisvesine bürünmesi; edebiyatın ya da şiirin ise felsefi bir söylem barındırmasına önyargı ile yaklaşılması daha yakın yüzyıllara tarihlenebilir (Akatlı, 2003b, s.143-148).

Akatlı'ya göre bilgi ve sanat alanları birbirinden kesin sayılabilecek çizgilerle ayrıldıkça ve bu alanlar da kendi içlerinde, yine özgül dallara bölündükçe, birinin diğeriyle fazla kesişime uğraması bir çeşit sınır aşımı olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Büyük sistemler çağı olarak bilinen 17. ve 18. yüzyıllarda edebiyatla felsefenin yolları tamamen ayrılmış ve hatta biraz da bu alanlar birbirine sırt çevirmiştir (Akatlı, 2003b, s.143-148).

Akatlı 19. ve 20. yüzyılda edebiyat-felsefe ilişkisinin veçhesinin değişime uğradığını belirtir. Ona göre bir yandan gittikçe güç kazanan pozitivist düşünce akımları tarafından metafizik köktenci olarak reddedilirken, diğer tarafta insanı ve

hayatı olanca doluluğuyla kavrama girişimindeki kimi filozoflar, felsefelerini, insan ve dünya tasarımlarını alabildiğine lirik bir söylemle, metaforlarla besleyerek, hatta metaforlara indirgeyerek ifade etmiştir. Akatlı'ya göre felsefeyle şiirin birbirinden ayırt edilemezcesine kucaklaşmasının doruktaki örneği, hiç şüphesiz, Zerdüş'tün ağzından konuşarak dönemin dünya, insan, yaşam kavrayışının ortasına bomba gibi düşen ve ortalığı tarumar eden Friedrich Nietzsche'dir (Akatlı, 2003b, s.143-148).

Akatlı'ya göre Heidegger, Kierkegaard gibi filozoflar, buhranlı savaş dönemlerinin düşünürleri ve özellikle de varoluşçu felsefenin yaygınlık kazanmasıyla birlikte, Albert Camus ve Jean-Paul Sartre gibi en önemli varoluşçu yazarların öykü, roman ve tiyatro oyunları felsefenin edebiyat içinde yer almasını meşrulaştıran örnekler olarak dikkati çektiler. Yazara göre diğer yandan o dönemde gerek etik gerek estetik değerler ve örneğin hukuk felsefesi gibi yine değerlerle bağıntılı bir disiplin, tarih felsefesi gibi kavram ve dil analizinin ötesine geçen bir araştırma alanı; saygınlıkları kabul edilse bile felsefeden dışarı konuluyordu. Bu sebeple felsefeden saymadıkları bütün bu bilgi alanlarını metafiziğe dahil edip, "Felsefenin uğraşamayacağı bütün bu konular, ancak edebiyatta ve şiirde gerçek ifadelerini bulabilirler." şeklinde bir yaklaşım sergiliyorlardı (Akatlı, 2003b, s.143-148).

Akatlı'ya göre pozitivist çağda edebiyatla felsefenin arasını açan unsurlar; aynı yüzyılın güçlü felsefe ve edebiyat akımlarından, başta varoluşçuluk olmak üzere, insan merkezli kimi görüşler tarafından epeyce üzerine gidildiyse de varlığı kendini hep hissettirdi (Akatlı, 2003b, s.143-148).

Felsefenin edebiyata ve şiire nasıl bir yaşama alanı tanıdığı üzerinde duran Akatlı, edebiyat ve şiirin felsefeye tanıdığı alanı sorgular ve olumlu bir cevap vermeyi kolay bulmaz. Akatlı 'ya göre, bir disiplin olarak edebiyat eleştirisi de inceleme ve çözümleme ve değerlendirmelerinde, saf(pure) edebî olanın, has şiir kumaşından olanın içindeki felsefe tortularını kusur saymaktadır. Yani eğer herhangi bir edebiyat ürününün, bir şiirin içinde felsefî bir öz, ya da felsefî sayılabilecek bir öge bulunuyorsa; buna ancak edebiyat yapıtının rengini ve dokusunu değiştirmeyecek biçimde özümsemiş, asimile edilmiş olarak sunulması halinde izin verilebilir. Yazara göre nasıl bazı pozitivistler Nietzsche'yi ya da Sartre'ı "şiir yazıyor, edebiyat yapıyor" diye felsefeden dışlamışlarsa, edebiyatçılar

da felsefeyi edebiyatın önüne geçiren, edebiyatını felsefesiyle var eden yazarların, şairlerin notunu kırmışlardır (Akatlı, 2003b, s.143-148).

Akatlı özellikle edebiyat-felsefe ilişkilerinin tartışıldığı bir bağlamda, konumunun özellikle ilginç olduğuna dikkat çeker. Akatlı hem felsefeci hem edebiyatçı olarak her iki tarafta da olamayacak ya da olabilecek bir konumda olduğunu belirtir. Akatlı, felsefe ve edebiyatın kardeş kardeş geçindikleri sürece mesele olmadığını ancak pek çok durumda, hiç olmazsa felsefenin de edebiyatın da yetkin ürünleri söz konusu olduğunda, bunun mümkün görünmediğini belirtir. Ona göre bu sebeple kendi durduğu yeri belirlemesi söyleyeceklerinin doğru yorumlanabilmesi açısından önem taşır (Akatlı, 2003b, s.143-148).

Akatlı, inanca değil, akla ve bilgiye öncelik veren, bilimlerin ışık tuttuğu yolda yürümeyi doğru bulan, aydınlanmacı bir felsefeden yana olduğunu ve bilgi verme iddiasındaki her türlü metafiziğin tamamıyla karşısında yer aldığını söyler. Akatlı felsefenin sadece bilgi konularını inceleyen ve her türlü sistemli dil yapısının analizini yapmaktan başka bir görevi olmayan bir disiplin olduğu düşüncesine de metafiziğe olduğu kadar karşı olduğunu belirtir. Dolayısıyla, ona göre Nietzsche'den Husserl'e, Heidegger'den Bergson'a, Kierkegaard'dan Sartre'a; insan ve varoluş sorunsallarını didikleyen bütün filozoflar, ona göre felsefenin yük aklarıdır. Yazar felsefeci konumunu böyle özetler (Akatlı, 2003b, s.143-148).

Akatlı, edebiyatçı olarak, edebiyat eleştirisi disiplinin izin verdiği ve vermediği felsefi öğelerden söz ederken ortaya koymaya çalıştığı düşüncüyü büyük ölçüde benimsediğini belirtir. Ona göre bir edebiyat yapıtının içinde felsefenin çıplak bir halde bulunması, o yapıya değer kaybettirir. Çünkü orada bir becerisizlik var demektir. Böyle bir öğeyi yama gibi taşıdığına ne o felsefe, felsefe olarak kalabilir edebiyat dokusu içinde; ne edebiyat edebiyatlığını koruyabilir (Akatlı, 2003b, s.143-148).

Akatlı'ya göre felsefesini şiirsel bir söylemle sunan, tüm insanlığa seslenmiş ve kalıcı bir sözün sahibi olmuş bir filozof Nietzsche'yi herkesin tanıır ama felsefe öğelerini şiirselleştirmeksizin şiirin içinde bir tortu gibi taşıyan hiçbir şairin adını bilinmez. Çünkü mutlaka kendini şair olarak var edemeden silinip gitmiştir (Akatlı, 2003b, s.143-148).

Akatlı'ya göre dünya edebiyatında da Türk edebiyatında da felsefenin bir edebiyat yapıtının bir boyutu olarak ele alınabileceği örnekler çok değildir. Ona göre şüphesiz pek çok büyük edebiyat yapıtında felsefe aranabilir ve bulunur. Akatlı, örnek olarak Shakespeare, Goethe, Dante, Dostoyevski, Proust, Camus gibi pek çok ismi sayar. Ama yazara göre felsefesi ağırlıklı olarak yapıtının özü sayılabilecek; ya da yapıtını kavramaya çalışırken felsefi boyutun görmezden gelinmeyecek kadar ön plana çıktığı saptanan yazar ve şairlerin sayısı azdır. Çünkü ne kadar çok felsefe varsa, tortu bırakılmadan eritilmesi o kadar daha zor olur. Akatlı'ya göre yazar o felsefeyi, o şiirin, o romanın, o oyunun içinden sıyrıp çıkartılamayacak kadar içkin, içselleşmiş kılmış olmalıdır. Şair bunu edebî tadı, şiir tadını hiç bozmadan yapmış olmalıdır. Akatlı, belki bir kaşık felsefe ile bu işin daha kolaylıkla başarılabileceğini ama bir galon felsefeyle şiir üretmenin çok tehlikeli olduğunu söyler (Akatlı, 2003b, s.143-148).

Akatlı, bir şiirin felsefi boyutlu bir yapı göstermesini ne bir erdem olarak değerlendirir ne de bir kusur olarak. Akatlı, çağdaş Türk edebiyatına baktığında; felsefeyi şiirin bir boyutu olarak, yani o şiirin yapıtaşlarından biri olarak görebileceği şairlerin sayısının azlığına dikkat çeker. Akatlı'ya göre, Türk şiirinin büyük ustaları arasında Melih Cevdet Anday, Behçet Necatigil ve Fazıl Hüsni Dağlarca'nın şiiri bu niteliği göstermektedir. Ona göre, bu şairlerde felsefe şiire öylesine sinmiş ve içselleşmiştir ki, artık ne onsuz düşünebilirsiniz o şiiri ne de ayırıştırabilirsiniz. Akatlı'ya göre felsefe ile edebiyatın buluşup ortak yaşayabildiği ve her iki tarafı da rencide etmeksizin, felsefeye değilse de şiire artı değer sağlayarak bütünleşebildiği örneklerdir bunlar. Yazara göre belki bazı fireler verilmiştir, bazı şiirler diğerlerinden daha az başarılı olmuştur; ama genele baktığında bu kanaatini savunur (Akatlı, 2003b, s.143-148).

Akatlı'ya göre hiçbir has şiir, üzerinde gevezelik edilmeye elvermez. Akatlı has şiirin var olduğu bir yerde başka ayartmalara kapılmayı pek anlaşılabilir bir şey gibi görmez ama ona göre edebiyatı, şiiri, başka ve daha muteber olduğu vehmedilen bilim gibi, felsefe gibi alanların hizmetine vererek veya hizmetinde göstererek sözüm ona yüceltmek eğilimi öteden beri var olagelmıştır (Akatlı, 2003b, s. 132-133). Akatlı'nın felsefenin şiire girmesine yaklaşımı ise şu şekildedir:

“İster istemez diyorum, çünkü felsefe, şiire girecekse çok yalıtkan bir kılıfın içine sığınarak girmelidir: yoksa kimyasal olarak şiiri bozar diye düşünürüm ben. Tarih de öyle, mitoloji de öyle ya, felsefe büsbütün öyle. Çünkü felsefe ağırdır -en ağırlarıdır- kolay kolay bileşime katılmaz, dibe çöker. Üstelik şiire zarar verdiği gibi, kendi de şiirden zarar görür.” (Akatlı, 1995, s.21).

Akatlı’ya göre yazın adına, sanat adına olduğu kadar, gerçek toplumculuk adına da bir sanat anlayışının dayandığı felsefe temeli zarar görüyorsa ve bu zararın farkına varılamıyorsa; şiir de öykü de roman da göçük altında kalacaktır (Akatlı, 1994, s.28).

Fusun Akatlı yaşamın bir hırgür olabileceğini, ama yaşamının şiirle olacağını söyler (Akatlı,1980, s.95). Akatlı’ya göre şiir, şairinin dünyaya karşı bir tavrı ise, dünyanın da ona karşı bir tavrıdır. Akatlı, karşı sözcüğünü alışlagelmiş yanlış kullanımıyla, rastgele savurmadığını belirtir. Yazara göre örneğin birine karşı sevgi duyulmaz ama varsa bir alıp veremedikleri dünyayla kişi birbirlerine karşı tavır koyarlar şeklinde açıklar (Akatlı, 1980, s.91).

Bağnaz toplumculuğa, toplumcu sanatı slogana indirgeyenlere, insanı, duyguyu, bireyselliği küçümseyenlere, şiiri işportaya düşürenlere içerleyen Akatlı kuşkusuz toplumcu bir ozanın, insanı bütün boyutları ve toplumsal olduğu kadar bireysel diyalektiğiyle özgürce işlemek çabasını her şiirin ve daha da genelinde tüm edebiyatın temeli değerlendirir. Ona göre toplumcu şiirde insan bütün boyutlarıyla, toplumsal ve bireysel diyalektiğiyle kavranmakta ve esnaflığa düşülmemektedir. Örnek olarak Nazım Hikmet’i gösterir. Ona göre şiirde bağnaz toplumculuğun, slogancılığın, toplumculuk esnaflığının yeri yoktur (Akatlı, 1977, s. 133-136).

Fusun Akatlı’ya göre şiirde, kavga, direniş öfke, kin, isyan, savaşım, kan, barut, pranga, kelepçe, panzer, mavzer olacak; ama ille de melal, hüzn, umutsuzluk, yılgınlık olmayacak, toplumsaldan kaynaklanmayan mutluluklar, acılar ve isyanlar olmayacaktır (Akatlı,1994, s.28).

Gençliğinde şiir yazan Fusun Akatlı şiiri ayrı bir lisan olarak görür. Şiirde duyum ve algı birlikteliği bekler. Fusun Akatlı için şiir en kavramlaştırılmaz, en dondurulmaz, en dizgeleştirilmez olandır. Şiir kavramına hassas yaklaşır. Türk yazınında en verimli türü şiir sayar. Özellikle çağdaş Türk şiirinin oluşumu ve gelişimini sağlayan isimlere değinir. Fusun Akatlı en çok şiirin felsefe ile olan

ilişkisi üzerinde durmuştur. Akatlı'ya göre felsefe, şiire girecekse çok yalıtkan bir kılıfın içine sığınarak girmelidir.

3.3.1. Şiir Eleştirisi

Fusun Akatlı türler bazında bir ayırım yapmasa da en az şiir eleştirisi üzerine yazmıştır. Akatlı, şiir üzerine yazmak belalı bir iş olduğunu vurgular. Akatlı'ya göre eleştirmen yavan, sade suya bir yazı yazarsa ihanet suçluluğu hisseder. Yazara göre kuşkusuz "amaç metin", böylesi bir sığılığı salt varoluşuyla hiçe indirgeyiverir. Eğer eleştirmen, üst perdeden atıp tutmaya kalkar, kuramsal ve hatta "bilimsel" bir yaklaşım edası da vererek, yazıyı terimlere, çizemlere vb. boğarsa, şiir asıl bunu hiç bağışlamaz ve yazanı acımasızca gülünç duruma düşürür. Ona göre şiir özentisi ve büyüklük taslamalara birebir bir ayıraçtır ve sahtekarlığı hiç tutundurmaz (Akatlı, 1998c, s.27-28).

Akatlı'ya göre Türk eleştiri yazınında en ihmale uğrayan tür, şiirdir. Şiir üzerine çok az yazılmakta, yazılanların da pek azı işlevi yerine getirerek bir niteliği tutturabilmektedir. Ona göre şiir hakkında ya pek kuramsal, soyut düşünceler ileri sürülür ve şiir bir çeşit ulaşılmazlık tülüne sarıp sarmalanır ya da pek sade suya yazılarla, şiirin şiiriyeti tehdit edilerek, o "açıklama" adı verilen tatsızlıklarla işin keyfi kaçırılır (Akatlı, 1998c, s.27-28).

Fusun Akatlı, şiir kirlenmesi tehlikesinden bir ölçüde koruyabilecek inceleme, eleştiri, deneme türünden yapıtların değerini ve önemini vurgular. Akatlı, şairi ya da ömrünün baharında şiir yazmışlığı olanı bol bir toplum olduğumuzu belirtir. Ona göre şiir ya da ölçülü-uyaklı söz sevilir. Herkes bazı şiirleri beyitleri bilir, söyler. Çeşitli durumlarda şiire başvurulur. Şiirle övünülür. Ama öte yandan da şiirin katledilişi karşısında ses çıkmaz. Ona göre ülkede akıl almaz bir şiir zevksizliği kol gezer. Ona göre kendini şair sananların saçma sözlerine tepkisiz kalış da hatta bu seviyesizlikten bir şiir doyumu sağlayış da "şair bir halk" olmakla çelişip durur (Akatlı, 1999a, s.144).

Akatlı'ya göre şiir kitabı; satışı, dolayısıyla yayınlanması en güç olan kitaptır. Yayınevleri şiir kitaplarını basarken tiraj kaygısı yaşasa da yine de birileri bir yerlerde şiir yazmakta, yayımlamakta, birileri de onları okumaktadır. Yazara göre elbette böyle de şiir öğrenilir, bir şiir beğenisi, sezgisi geliştirilebilir. Ancak

bu kendiliğindenlik olanağı bu süreci hızlandıracak, bilinçlendirecek ve asıl önemlisi, kötü şiir salgınının kaçınılmazcasına yol açtığı şiir kirlenmesi tehlikesinden bir ölçüde koruyabilecek inceleme, eleştiri, deneme türünden yapıtların değerini ve önemini azaltmaz (Akatlı, 1999a, s.144).

Akatlı'ya göre, şiir üzerine güç ve pek nadir olmakla birlikte iyi yazı yazılır. Yazar bunun gerektirdiği o usu başa devşirme önkoşulu yüzünden onu sevindiren bir şiir karşısında usa teslim olmayı istemez. Ona göre teslim olunacak, şiir dururken ve teslim olunacak şiir mebzul değilken, tutup da en kabadayısı kavramlarla hemhal olabilen bir kısıtlandırılmış usun insanı yedmesine boyun eğmek, önce insanın kendine haksızlık etmesi olur. Yazara göre eğer yazan öyle yapar, öyle yazarsa, kendine; okur onun öyleliğini okursa, okura haksızlık etmiş olur (Akatlı, 1998c, s.27-28).

En az şiir eleştirisi kaleme aldığı saptayan Akatlı, şiir eleştirisi yazmanın onu zorladığını ve “bilimsel” eleştiri yapan biri de olmadığını söyler. Akatlı, edebî eleştiri metnlerinin, hakkında yazıldıkları metin üzerine yazınsal bir metin oluşturmaları üzerine bir yol ve tarz seçtiğine dikkat çeker. Yazar, hakkında yazılan metin, şiir olunca kendi yazısındaki yazınsallığı bir yerlerde kaybetme ihtimalinin onu tedirgin ettiğini belirtir (Akatlı, 1998c, s.27-28). Akatlı, şiir üzerine yazmak hakkındaki düşüncelerini şöyle dile getirir:

“Şiir üzerine yazarken yetersizleşir insan -insan, <İnsan . . . > dediğinde hep benini geneller haksızca-; yetersizleşince ve genelleyince ben'ini, şairin silahını mı seçmelidir monellosunda -neyse o şairin, o şiirinde, o silahı? Şiir üzerine yazmak, Rus roleti oynamak gibidir; şairin silahı başkasının elinde tutukluk yapar ve ... şiirin canevinin balkonlarından Karavana!> kahkahaları ..” (Akatlı, 1980, s.83).

Akatlı, kısa bir yazının sınırları içinde, isabeti sınanamayacak acele yargılara varmaktan da derinleştiremeyeceği çözümlemelere girişmekten de kaçınmak istediğini belirtir. Yazar, şair hakkında söyleyeceklerini, yıllar içinde pekişerek "kanaat" haline gelmiş düşüncelerinin küçük bir özetiyle sınırlı tutmayı tercih eder. (Akatlı, 1995, s.79).

Yapı ve anlam çözümlemelerinin küçük bir değinme yazısını istila etmesine izin verilmemesi gerektiğini düşünen Akatlı'ya göre bu yaklaşım şiirden keyif alınmasını, ister istemez erteler (Akatlı, 1995, s.100).

Akatlı, kimi şairlerin ikinci sınıf yazıncı saydıkları, hatta yazıncı bile saymadıkları eleştirmen için şiir üzerine yazmak zor olduğunu yineler. (Akatlı,1980, s.86) Akatlı'ya göre şairin ve şiirin özel yerini saptamak, "bilimsel" yanı olan bir çabadır ama asıl önemli olan, bir şiir deneyimine, tanıklık ötesi bir katılımı sağlamaktır. Yazar bu sebeple yazdığını belirtir (Akatlı, 1995, s.87).

Şiir eleştirisi yazarken ise bütünsel bir yaklaşım sergileyerek şair odaklı olmayı ve esas olarak şiiri almayı tercih eder bu tercihi de şöyle ifade eder: "Benim şiire yaklaşmakta en kazasız belirlediğim yol, sözün çoğunu şairine söyletmektir." (Akatlı, 1980, s.85).

Fusun Akatlı, kırk yılın başında bir şiir üzerine yazacak olduğunda, şiirin şiirliğiyle okunmasına ket vurabilecek her yaklaşımdan sakındığını belirtir. Ona göre, bir dil yapısından alınanı, yine dil aracılığıyla aktarmak için geriye az bir yöntem seçeneği kalır. Turgut Uyar'ın "Şiir üstüne bütün çözümlemeler, bütün kurallar hep ama hep ortalama şairler için" (Bir Şiirden, s. 6) sözünü mottosu olarak belirlediğini söyleyen Akatlı yöntemini, "ne o ne o yöntemi" olarak belirler. Akatlı, yazınsal tercih olarak şiir eleştirisinde çözümsel, bireşimsel, yapısalcı, diyalektik hatta izlenimci bir yöntem seçmediğini belirtir (Akatlı, 1998c, s.153).

Akatlı'ya göre belli bir şiir ya da şair üzerine yazarken, çıkış noktası olarak şiir anlayışları, akımlar, türler, hatta dünya görüşleri alınınca bazı yanılgılara düşülmesi kaçınılmaz olur. Hatta şiir akımları ve şiir anlayışları üzerine yazarken bile, akımlar-içi, anlayışlar-içi ayrımları gözden uzak tutmamak için mümkün mertebe gevşek bir dizgeleştiricilik benimsenmelidir. Akatlı'ya göre bir şiiri, ya da bir şairin şiir tavrını anlamak, giderek özümsemek, onu şu ya da bu akımın, anlayışın içerisine yerleştirip bırakmak demek olmasa gerektir. Böyle yapılıncı şiiri dokuyan çok çeşitli iplikler birbirine yapışıp, tutam tutam kalın çizgiler oluşturur (Akatlı, 1977, s.176-179).

Akatlı'ya göre şiir, kalın çizgilerde kaybolan, kendini ancak çok ince çizgilerde veren bir şeydir. Akatlı, şiire giden bireşimci yani sentezci yolu, kentlerin-köylerin içerisinden geçmeyen, onları sadece yaşamasız tabelalar, aklar olarak üzerinde taşıyan karayolu asfaltlarına benzetir. Ona göre bu yollarda hep kişiliksiz benzin istasyonları, "meyhane "değil "restoran", olan uğraklar bulunur.

Bu uğraklardan da ne köy olur ne kasaba! Yazara göre kenar mahallelerine, çıkmazlarına, ücra köşelerine girip çıkan dolambaçlı, inişli-çıkışlı sokaklardan geçmeksizin bir kent nasıl tanınmazsa, çözümleyici (analizci) yola girilmeksizin şiire de varılamaz. Akatlı'ya göre akımlar ölür, akımlarda ve akımlarla akanlar yiter, adlarına akım bağlayanlar, şiire şiir damarından kan verenler yaşar (Akatlı, 1977, s.176-179).

Akatlı'ya için önemli olan, şiirin bir düşünceye, bir ideale, kendinden başka herhangi bir şeye alet edilmemesidir. Şiir, şiir olacaksa, vesile mertebesinde durmaz. Ona göre pek çok şey, düşünce öğeleri, felsefî temalar, şiire vesile olabilir. Yazara göre şiirin genel geçer doğruları yanında: her şair, özel olarak incelenmeyi gerektiren özgün yapı ve ses çözümleri ile gelir (Akatlı, 1995, s.86).

Akatlı eleştiri yaparken şiirin menfaatlerin gözetilmesi gerektiğini ve yazınsal değerlerin korunması gerektiğini düşünür. Ona göre yüzeysel ve kestirme sonuçlara atlamak yerine şiirlere şiirin araçları açısından eğilmek şiirsel menfaatler sağlayacaktır (Akatlı, 2003b, s.133).

Şiiri okuyanlar kadar, yazarlar için de dizelerle ilgilenmenin verimliliğine inanan Akatlı, dizeyi bilen şairin, bütünü kurtaramadığında bile şairliğini koruyacağını söyler. Ona göre dizeyi başaran, kısalık uzunluk bakımından değil, ruh bakımından destan yazar (Akatlı, 1977, s.252).

3.3.2. Şiir Eleştirileri

Fusun Akatlı gençliğinde şiirler yazmış olmasına rağmen en az şiir türüne dair eleştiriler kaleme almıştır. Eleştiride en temkinli ve seçici yaklaştığı tür şiir olmuştur. Şair odaklı yazar Fusun Akatlı, sınırlı sayıda şairliğini beğendiği ve tanıdığı şairler üzerine yazmıştır. Denemenin imkanlarından faydalanarak şahsi yakınlıklarına ve okuma deneyimine en çok değindiği tür şiir olmuştur.

Fusun Akatlı *Zamanı Yaşatan Roman*, *Zamana Direnen Şiir* adlı kitabında yer alan şiir eleştirilerini *Niçin Diyalektik*, *Yaz Başına Neler Gelir*, *Edebiyat Defteri*, *Tenha Yolun Ortasında* adlı kitaplarından derlenmiştir. “Şiir Üzerine” adlı başlıkta toplanan yazılar ile otuz yaşını bitiren eleştirmen kimliğinin rötuşsuz

fotoğrafının okura sunmak istemiştir. Melih Cevdet Anday'dan Murathan Mungan'a on iki şair üzerine yazdıklarını toplamıştır.

“Şiir Üzerine” adlı bölümde Melih Cevdet Anday, Turgut Uyar, Edip Cansever, Cemal Süreya, Hilmi Yavuz, Attila İlhan, Metin Altıok, Murathan Mungan, Hulki Aktunç, Özdemir İnce, Ahmet Güntan, Cüneyt Çalışkur adlı yazarların şairlikleri ve şiirleri üzerine eleştirel denemeleri yer alır. Memet Fuat'ın yazdığı şiir antolojisi üzerine bir yazısı da yer almaktadır. Eleştirmenin, şiir ve şiir eleştirisi hakkında düşüncelerinin pratik olarak uygulandığı bu kitap bir eleştirmen olarak Füsun Akatlı'nın şiir seçimlerindeki kriterlerini ve eleştiri uygulamalarını bir arada bulmamıza olanak sağlar ve ışık tutar.

Felsefe Gözüyle Edebiyat adlı kitabıyla 2004 yılında Memet Fuat Eleştiri/İnceleme Ödülü'nü kazanan Füsun Akatlı, “Şiir” adlı bölümde Melih Cevdet Anday ve Fazıl Hüsnü Dağlarca adlı yazarların şairliklerini ve şiirlerini felsefi açıdan ele alarak eleştirmiştir. Felsefeci yönünün en çok ortaya çıktığı eleştiri yazılarıdır. Türk şiirinde felsefi olarak Melih Cevdet Anday, Fazıl Hüsnü Dağlarca ve Behçet Necatigil'in öne çıktığını düşünmesine rağmen Behçet Necatigil hakkında eleştiri yazısı yazmamıştır.

Kırmızı Gagalı Pelikan adlı eserini “Kırk Yıldan Kırk Sesleniş” başlığı altında yayınlayan Füsun Akatlı, “Şiir Üzerine” adlı bölümde Melih Cevdet Anday, Turgut Uyar, Edip Cansever, Cemal Süreya üzerine yazdığı eleştirileri derlemeyi seçmiştir. Şairliğine en çok hayranlık duyduğu şairleri seçtiği görülmektedir.

Belli bir yöntemle bağlı kalmadan kendi düşünsel yordamı ve sezgisiyle eleştiri yapan ve öznel bir tutum sergileyen Füsun Akatlı, eleştirmen kimliğine denemeciliğinden hem de felsefeciliğinden çok şey katmıştır. En çok denemeye yaklaşan, okuma deneyimini paylaştığı ve şahsi bilgiler verdiği eleştiri yazıları şiir türü üzerinedir. Geçmişte kendi de şiir yazan Akatlı'nın felsefeci kimliğinin izleri de en çok şiir türü üzerinde görülmektedir. Az sayıda şiir eleştiri yazısı yayımlayan Akatlı'nın şiir eleştirisi hakkındaki düşünceleri eleştirel denemelerinden, röportaj ve söyleşilerinden takip edilebilir.

Akatlı, şairin şairliğini ön plana çıkaracak ya da kendi sevdiği şiirler üzerine yazar. Eleştirilerini yaparken şair odaklı bir yaklaşım sergiler. Öznel bir tavır

sergileyen eleştirmen, yer yer tematik yaklaşımları odağına alır. Belirli bir yöntem seçmeyen eleştirmen, bazen tümünden gelim bazen tüme varım şeklinde şiirleri çözümler. Psikanalitik yöntemden çok felsefi bir yaklaşım sergiler.

Şiir eleştirisi yaparken, biçim, içerik ve yapı, şiirin ögeleri, matematik ve mantığı gibi ölçütleri kendine kıstas alır. “Şiir nedir?” sorusuna cevap olarak duyum ve algı birlikteliğinde arayan yazar, şiirin ve şairin kategorize edilmesine karşı çıkar. Şiir eleştirisi yaparken çağrışım, imge, varsa kişi ve öykü unsurları, akıl gibi kavramlar üzerinde durur.

Füsun Akatlı, çağdaş Türk şiirinin oluşumu ve gelişiminde en büyük pay sahibi olduğuna inandığı şairler hakkında yazmıştır. 1970’li yılları ise kurak sayar ve daha az yazmıştır. En verimli türü şiir saymasına rağmen en az ürünü şiir eleştirisi üzerine vermiştir.

Akatlı, felsefenin edebiyata ve şiire yaşam alanı tanınması ve bu bağlamda felsefeyle şiir üretmek penceresinden sağlanan olanaklar üzerinde durur. Felsefe ve şiirin birbirini beslemesi ve dengede olmasını beklerken şiirin felsefi temelli kaynaklarına yönelir. Düşünsel arka plan olarak “toplumsallık” da ele alınır.

Yazınsallığı her zaman üst değer olarak kabul eden Akatlı, şiirlere şiirin araçları ile yaklaşırken, kanaat haline gelen düşüncelerini kısa bir yazı olarak kaleme alır. Yazar, belli bir yöntem tercih etmez ve her şaire farklı yaklaşır. Kendi deyimiyle sözün çoğunu şairine söyletir. Akatlı, bu şekilde şairin şiirini şiir yapan nüansları ortaya koymaya çalışır ve sevdiği unsurlara dikkat çeker. Onun amacı şiir deneyimine tanıklık ötesi bir katılım sağlamaktır. Yazar, en ihmale uğrayan türü şiir olarak değerlendirir ve vasat şairler üzerine yazmak istemez. Akatlı, adlarına akım bağladığını düşündüğü Türk şiirinin en önemli isimleri üzerine yazmayı tercih eder. Akatlı, şiir eleştirisi yaparken şiire ve şaire göre çağrışım, dize ve bütün arasındaki uyum gibi ölçütleri kullanır.

Füsun Akatlı, Melih Cevdet Anday’ı eleştirirken özellikle felsefesi üzerinde durur. Melih Cevdet Anday’ın zaman ve tarih kavramlarını nasıl ele aldığını inceler ve şairin görüşlerine başvurur. Şairin düşünürlüğü üzerinde dururken tema çerçevesinde örnekler verir ve eserlerinden bahseder. Kimi izleksel ve kavramsal malzemeleri nasıl kullandığına değinirken, şiirine daha farklı yaklaşımlar da

bulunulabileceğinden bahseder. Tarih, mitoloji ve felsefenin izlerini sürer. Düşünsel arka planı, felsefesi ve temel sorunsalları üzerinde durur (Akatlı, 1998c, s.143-151).

Şairin ses-biçim birlikteliği olarak tanımladığı içeriği şiirinde yakalamaya, duyumsamaya çalışır. Anday'ın kendi düşüncelerine sadık kalma ve izini sürme yaklaşımını benimseyip ya, yine aynı yaklaşımla, şiirde yapı, biçim ve ses öğeleriyle bağlantılı olarak Melih Cevdet Anday'ın ne düşündüğüne bakmak ister. Şiir haritasındaki yükseltelerin, koyakların, kıvrımların kimilerine uğrayıp geçtiğini söyleyen Akatlı, şiirleri paylaşarak o şiirin ikliminden esintiler aktarmaya çalışmıştır (Akatlı, 1998c, s.143-151).

Şiir üzerine çok düşünce üretmiş bir şair ve onun "corpus"u dururken, şiirde içerik ve biçim konusunda ileri sürülebilecek en tutarlı sözleri onun ağızından yinelemek ister. Ona göre Melih Cevdet Anday'ın şiirinde yapı ve ses; felsefi arka planın ya da içerik çözümlemeleri sonucu elde edilecek 'öz'ün önüne çıkar. Ona göre şair ses kavramını ele alırken kavramlardan imgelere döner. Akatlı, şiirin bir düşünceye, bir ideale, kendinden başka herhangi bir şeye alet edilmemesini gerektiğini düşünür (Akatlı, 1998c, s.143-151).

Akatlı'ya göre Anday'ın şiirinde edebiyat ve felsefe arasındaki karşılıklı bozuşmanın izleri görülmez. Ona göre şairin de dediği gibi felsefi temalar, Anday'a bir şiir yazma olanağı tanır. Ona göre mistik bazı öğeler de Anday'ın şiirini çok daha kolay açıklayabilir. Anday için bunlar şiire bir vesiledir (Akatlı, 1998c, s.146).

Fusun Akatlı, Türk şiirinin sayılı doruklarından saydığı Turgut Uyar'ı eleştirirken onu anlatmayı şiirini anlatmak sayar. Ona göre; Turgut Uyar'ın şiirinde her şey bir, "yaşamanın şiirini yazma" ve "şiirini yazdığınca yaşama" gibi bir şey olur çıkar. Turgut Uyar ile dostluklarından, vefatından ve kendi okuma deneyiminden bahseder. Aşık ve duru bir şiirin kapanık ve vakur şairi olarak niteler. Uyar poetikasını içinde ve bütüncül ele almaya özen gösterir. Kitapları ularken çizgisini belirlemeye çalışır. Şiirini izleyebilmek için şairin tavrını, en rafine dünya görüşünü ve şiire bakışını ele alır. Şairin ince işlenmiş işçiliği önemsedğini ve yalın ama kaba ve asla ham olmayan bir üslup kullandığını belirtir. İmge

kullanımına ve İkinci Yeni olayı içerisindeki yerine ve çizgisine değinir (Akatlı, 1998c, s.152-164).

Akatlı'ya göre *Arz-ı Hal*'de ve *Türkiyem*'de öne çıkan sade bir insan, yalın, süssüz umutlar, özlemler, pastel imgelerdir. Ona göre şairin şiirini imgeleri ve diliyle koşut olarak karmaşılaşması, sesini ve etkisinin frekansını yükseltmesi, *Dünyanın En Güzel Arabistanı*'yladır (Akatlı, 1998c, s.153).

Akatlı'ya göre *Dünyanın En Güzel Arabistanı* bir patlamadır. Ona göre düşünsel, imgesel, erotik, lirik boyutlarda ve bunları eklemlendiren dilsel yapıda bir patlamadır. Bu patlamanın durulur gibi olurken, aslında için için daha da beslenmekte olduğunu duyuran ise, Akçaburgazlı Yekta mezmurlarıdır. Ona göre şair Akçaburgazlı Yekta'nın mezmurlarını, destansılığın soyutlanmış çağcıl bir destandan parçalar gibi alımlar. Dilsel alımlamaya değinen Akatlı, şairin en beğendiği şiirlerine ve onu en çok temsil ettiğine inandığı şiirlerine eleştirisinde yer vermiştir. *Divan*'da ise başka bir Turgut Uyar bulurken bu durumu oyunsu bir çeşitleme ve misilleme olarak değerlendirir (Akatlı, 1998c, s.152-164).

Akatlı, Turgut Uyar'ın daha çok gözle okunacak bir şiir yazdığını söyler. Ona göre genellikle sessiz okunan ya da pesten okunan, öyle isteyen bir şiirdir. Akatlı, şiirin sesi dediğinde, ille okurken kulağa gelen sesi değil, bir iç sesi kasteder, ona göre *Tütünler Islak*'ta bu iç ses bir musikiye ulaşır. Yazara göre şairin izleklerine bakıldığında, kumaşta yalnız bunu yanıltmayan bir ana damar olarak yakalar. Akatlı, şiirde izleksel bir çözümlemeye kışkırtan bir şiir tutumu görmese de ona göre Turgut Uyar'da, yalnızlık, hüzn, ölüm, yaz ve özellikle haziran hep gündemdedir (Akatlı, 1998c, s.156-157).

Fusun Akatlı, Edip Cansever'i eleştirirken anlatı yapısının harcını nasıl şiirin potasında kardığından bahseder ve anlatı yapısının unsurlarının şiirdeki kullanımını açıklar. Ona göre; okuduğu bir şiirdir, bu şiir ona öykü(ler) anlatmaktadır. En çok öykü eleştirileriyle dikkat çeken eleştirmenin bu eleştirisi şiir eleştirileri arasında öykü unsurlarına değinmesi sebebiyle dikkat çeker. *Tragedyalar*'ı eleştirirken kişi ve ayrıntıyı anlatının harcı olarak değerlendirir (Akatlı, 1998c, s.161-171). Öykünün iç kişileri Cemile, Cemal, Seniha ve Ester dört duvardır:

“Bunca kişi ve Ester'in duvarın ardında saydığı, Seniha'nın kapının dışında saydığı onca ayrıntıyla ve katedralin orguyla, Kurtuluş tramvayıyla, Cansever'i okuyan her okur bir değil birkaç öykü yazabilir kendine. Öyküde olay yoktur. Bu olaysız zengin öykü, bu şiirin harcıdır ("harc"ın her iki anlamında). Öykülerin hiçbirini -olası öykülerin hiçbirini- anlatmadım bu yazıda. Yazdımsa, sırf bir atmosferi yazdım.” (Akatlı, 1998c, s.171).

Akatlı, biçem ve imge kullanımına değinirken mektubun şiiriyle günlüğün şiiri öyküye katılırken aralarına ince bir çizgi çizdiklerini ve şair şiir içinde biçem ve ses ayarı yapmakta olduğunu belirtir. Ona göre her türlü okumaya şiirin kapıları açık bırakılmıştır. Okurdan etkin katılım bekleyen bu şiirin, açtığı pek çok sayıda olanakla ek bir değeri daha taşımakta olduğu kanısındadır (Akatlı, 1998c, s.161-171).

Füsun Akatlı, Cemal Süreya'yı eleştirirken şahsi yakınlıklarından ve okuma deneyiminden bahseder. Yazar, şairin dil duyarlılığına dikkat çeker. Akatlı, Adeta Cemal ağabeyiyle dertleşir, söyleşir. Cemal Süreya'nın denemelerinde şiir üzerine düşünüşü ve düşünürlüğünün şairliğinden beslenmesi üzerinde durur. şiirinin bireşimi üzerinde durur. Ona göre Süreya'nın şiirinde erotizm, yalnızlığın hüznünü seyreltir. Akatlı'ya göre Süreya'nın derin ve yeğin dil duyarlılığı, erotizmin dozunu şiirsel düzeyde tutar (Akatlı, 1998c, s.172-175). Usun ve zekanın dile dolanış şiirsel olanı zedelenmesine engel olan ise, lirik bilinçtir:

“şiirini belirleyen üç ana öğe, hana öznel alımlayışımın sırasıyla ulaştı: Hüznün renkleriyle pastelleşmiş bir lirizm, işlek ve keskin bir zekanın akımlarıyla şiiri oylumlandırıran bir dil ve diyalektiğini kendi içinde taşıyan -en erotikken en romantik, en romantikken, en erotik oluveren- bir erotizm.” (Akatlı, 1998c, s.173).

Füsun Akatlı, Hilmi Yavuz'u eleştirirken entelektüel kimliği üzerinde de durur fakat çok yönlülüğü dışında salt şair kimliği ile alır. şairliğinin ana kanalları, imge ve ses kullanımı, dili ve poetikası üzerinde durur. İmge ile sözcüğün tunç alaşımı olarak imgenin şiirdeki yerini perinlediğine dikkat çeker ve onun hakkında artık kanaat haline gelen düşüncelerini paylaşır (Akatlı, 1998c, s.176-177).

Füsun Akatlı, Attila İlhan'ı eleştirirken ise diyalektik pencereden bakar ve doğru toplumcu anlayışın yetkin örnekleri arasında görmez. Olumsuz yönde eleştirilerde bulunan Akatlı, şairi insanı bütün boyutlarıyla, toplumsal ve bireysel diyalektiğiyle kavranmakta gördüğu Nazım Hikmet ile kıyaslar. şematik ve slogancılığa ve şairin yaklaşımına karşı çıkar (Akatlı, 1998c, s.178-172).

Fusun Akatlı, Metin Altıok'un şiirlerini eleştirirken özel bir tanıklığın öznel bir yaklaşımla veya metne bağlanarak yansıtılmasına bir örnek ya da okumanın aktarılması olarak düşünülebilecek bir yazı olarak değerlendirir. Denemenin sınırlarında yerini arar (Akatlı, 1998c, s.183-188).

Fusun Akatlı, Murathan Mungan'ın şiirlerini eleştirirken, şairin çok yönlülüğüne değinir fakat kaynak olarak şairliğinden beslendiğini vurgular. Eserleri, dili, çizgisi üzerinde durur. Kendi tabiriyle kalın çizgili bir özet-çizem(şema) ortaya koyar. İmge, biçem, işlev, semantik gibi kavramlar üzerinde dururken şair kimliğini açıklar (Akatlı, 1998c, s.189-191).

Akatlı'ya göre Mungan'ın Yaz Sinemaları'nda şiirin dili kendi içinde bütünlenmiş ve yeni boyutlarda biçimlenmek üzere açık uçlar da bırakarak şairin imzasını sentaksı içine almıştır. Ona göre daha çok sematik düzlemde saptanabilir olan Mungan kimliği, bu kitabıyla sentaksa da damgasını vurmuş görünür (Akatlı, 1998c, s.189).

Fusun Akatlı, Hulki Aktunç'un şiirlerini eleştirirken dönemin ödül töreninde yaşanan olaylardan bahsederek tanıklık yapar. Akatlı, Hulki Aktunç'un anlatı yazarlığı ile tanınması ve dünyasından bahsederken dil ve duyarlılık dünyasına adım atarken şiirlerini kullanmasına dikkat çeker. Yazar, şairin "humor" duygusunu ve temel bileşenlerini aktarır. Akatlı eleştirisini yaparken şair kimliği üzerine fikir verebilecek örnekler seçer (Akatlı, 1998c, s.192-194).

Akatlı'ya göre *İslıkla Tarihçe*, dört dörtlük Batılı görünümünün gerisinde, her türlü özentiden uzak, Türk şiir geleneğinin içinden kültürümüzün çeşitli renkleriyle geçerek süzülmüş bir şiir birikimini barındırır. Ona göre Aktunç'un şiirlerinde, öykü ve romanlarından tanınan bir dünyası vardır ve şiirleri de işte o dünyadan ses getirir (Akatlı, 1998c, s.192-194).

Akatlı, Aktunç'un sözcüklere, onların serüvenlerine ve çağrışımlarına tutkun bir yazar olduğunu söyler. Ona göre bu şairliğinde de büsbütün böyledir. Akatlı'ya göre Aktunç'un şiirinde sözcük, olanca anlam yükü ve biçimsel dengesi ile imgenin önünde yer alır. Yazara göre Aktunç tekniği ile duyarlılığını barıştırmıştır ve birkaç öğeyi bir arada gözetmek, adeta hak geçirmemek gibi bir kaygısı vardır. Ona göre sözcük ve dizelerin yapı içindeki fiziksel var oluşları sesle eşlenerek şiire bir

iç armoni sağlanırken, semantik öğelerin de iki kanaldan, kendi işlevlerini yerine getirmelerine özen gösterilmiştir. Aktunç onlardan hem anlam iletmede hem imge üretimini destekleyici olarak yararlanmıştır (Akatlı, 1998c, s.193).

Fusun Akatlı, Özdemir İnce'nin şiirlerini eleştirirken beşinci şiir kitabını tanıtmak için yazar. Bölümleri hakkında bilgi verir. En Özdemir'ce şiirini arar bulur. Ona göre *Rüzgâra Yazılı* çağrışımlar ile şair şiirinde bir iş olduğunun bilincindedir. Akatlı'ya göre Özdemir İnce'nin şiirlerinin uyandırdığı çağrışımların kimileri de örneğin Nazım Hikmet, Lorca, Ritsos, İnce gibi şiir ülkesinin yurttaşlarının zaman zaman aynı kaplardan yemeleri, aynı kumaştan giysi dikmeleriyle açıklanabilir niteliktedir. Ona göre İnce diğer şiirlerinde, genellikle benimsediği dize düzenine, ses uyumuna bağlı kalmıştır. Akatlı, *Rüzgâra Yazılıdır*'daki ana izleklerin; umut, değişmenin-dönüşmenin diyalektik bilinci, ölüm olduğunu belirtir. Ama Akatlı'ya göre bu izlekler hemen ardından ölüm düşüncesini yaşama direnciyle bastırma gibi, dogmatik olmayan bir devrimciliğe koşut olarak gelişir. Ama ona göre İnce'nin, ancak şiiri değil, şiirinin nesnel karşılığı militan olabilir. Yani İnce'nin şiiri şiir kalır, şiirinin toprağı devrimcidir. Akatlı İnce'yi aranan, zor bulunan bir bireşim olarak değerlendirir (Akatlı, 1998c, s.197).

Akatlı'ya göre *Rüzgâra Yazılıdır* bir kuram-eylem bütünselliğine dayanan, şiirden ödün vermeyen hem şiirselliği hem çağdaş bir dünya görüşünü aktarmakla bir bireşime varan, şiirin yitirmeye yüz tuttuğu yayın piyasası karambolünde - hazır yayınlanabilmişken- kaçırılmaması gereken bir kitap olarak okunmalı ve değerlendirilmelidir (Akatlı, 1998c, s.195-199).

Fusun Akatlı, Ahmet Güntan'ın *İlk Kan*, Cüneyt Çalışkur'un *Neler Anlatır İlk Merhabam* ve Talan, Murathan Mungan'ın ise *Kum Saati* adlı şiir kitapları hakkında tanıtma niteliğinde yazmıştır (Akatlı, 1998c, s.200-204).

Fusun Akatlı'nın en az şiir türü üzerine eleştiri yazısı yazmıştır. Fusun Akatlı şiir eleştirisi yaparken şair odaklı yaklaşmıştır. Seçtiği şairler Türk şiirinde yer etmiş, beğendiği ve tanıdığı şairlerdir. Bu sebeple en çok şiir eleştirisi yaparken denemenin imkanlarından faydalanmış kendi tanıklığı ve okuma deneyimini aktarmıştır. Felsefi yaklaşımı da en çok şiir türü üzerine görülür. Amacı şiir

deneyimine tanıklık ötesi bir katılım sağlamaktır. Eleştiri yazınında en ihmale uğrayan türü şiir olarak değerlendirir ve vasat olarak gördüğü şairler üzerine yazmaz. Şairin şairliğini ortaya koyacak şiir örneklerini ya da şairin sevdiği şiirlerini okur ile paylaşır. Şairin şiirinde ön planda olan şiir unsurlarına yer verir.

SONUÇ

Fusun Akatlı'nın eleştirilerini incelemeyi amaçlayan bu çalışmada yazarın eleştirileri, edebî türler ve bu türlerin eleştirisine yönelik görüşleri ardından da bu görüşler çerçevesinde kaleme aldığı eleştiri yazıları incelenmiştir. Fusun Akatlı'nın "eleştirel denemeler" yazdığı dikkate alarak bütünlüklü kuramsal bir çerçeve oluşturmak için giriş bölümünde "edebî eleştiri", "deneme", "eleştirel deneme" kavramları ve bu kavramların felsefeyle ilişkisi irdelenmiştir. Yazarın Türk edebî eleştiri tarihindeki yerini belirlemek amacıyla tezin ilk bölümünde Türk edebiyatında edebî eleştirinin tarihsel gelişimi üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde önce Akatlı'nın öz yaşam öyküsü ve eserleri ele alınarak kronolojik olarak ayrıntılı bir biçimde sıralanmış ardından eleştiri ve eleştirmen ile ilgili görüşleri değerlendirilmiştir.

Tezin ana gövdesini oluşturan üçüncü bölümde Fusun Akatlı'nın eleştirileri öykü, roman ve şiir olmak üzere üç türe göre sınıflandırılarak türler ve türlerin eleştirisine yönelik görüşleri ardından da bu görüşler çerçevesinde kaleme aldığı eleştiri yazıları incelenmiştir.

Türk edebî eleştirisinde deneme ve eleştirinin harmanlandığı, denemenin imkanlarından faydalanarak "eleştirel deneme" biçiminde kaleme alınan eleştirilere Nurullah Ataç'tan itibaren bir eğilim görülmektedir. Eleştirel denemeler kaleme alan eleştirmenler arasında donanımı, düşünsel altyapılarından kaynaklanan eğilimleri, çeşitli mecralarda yaptıkları değerlendirmeleriyle edebiyat dünyasına tesir eden en güçlü isimler arasında Fusun Akatlı da dikkat çeker.

1970'li yıllardan itibaren "eleştirel denemeleri" ve eleştirel tutumuyla Türk edebiyatında yer edinen Akatlı değerlendirmelerini sistematik bir şekilde, yöntemli olarak ve aynı zamanda edebiyat tadı taşıyan denemeler şeklinde tartışmaya açmak ister.

Türk edebiyatında edebî eleştiri anlayışında dikkat çeken unsurlardan biri de özellikle 1960'lı yıllardan sonra toplumsallık ve toplumsal problemlere duyarlılıktır. Bir dünya görüşü olarak toplumculuğa eğilim gösteren Akatlı eleştirilerinde şematikleşme ve sloganlaşmaya şiddetle karşı çıkmıştır. Sanatı ve yazınsallığı ön koşul sayan eleştirmen dünya görüşü ile edebî unsurların dengede olmasını bekler.

Eleştirmen olarak felsefeci Füsun Akatlı'nın çok etkisinde kaldığını ve neredeyse tamamıyla onun tarafından biçimlendirildiğini söyleyen Akatlı eleştiride düşünce disiplininin temel alınması ve yöntemli, tutarlı düşünmeye vazgeçilmez bir yer verilmesi gerektiği düşüncesindedir. Eleştiri kuramlarını kıyasladığında genellikle sanat ve özellikle edebiyat yapıtlarının doğru değerlendirilebilmesinin ancak yapıtı tekliği ve bütünlüğü içerisinde ele alarak mümkün olabileceği düşüncesindedir. Kuramla tarihle vb. ile eleştiri yazılmadığını, eleştirinin temelinin öykünün ta kendisi olduğunu düşüncesinde olan Akatlı'nın kendi yazıları için belirlediği düşünsel yaklaşım diyalektik materyalizmdir. Füsun Akatlı'nın eleştirilerindeki düşünsel yaklaşımı ele alındığında felsefeci kimliğinin etkisi görülür. Bu bakışı kuramsal inceleme olarak değil bakış açısı ve dünya görüşü olarak yansıtırken herhangi bir çizgiyi bilinçli bir şekilde kalınlaştırmamak hatta her anlamda kalınlıklardan kaçınmak için eleştirilerini kendi düşüncesini tek ölçüt olarak ileri sürmeden yapmaya çalışır. Aynı tutumu tür seçiminde de sergiler. Eleştirel deneme yazdığını söyleyen Akatlı bu iki türün yıllardır tartışlageldiği biçimde birbirine karşıt olarak değil tam tersine birbirini besleyecek şekilde etkileşimli olarak konumlandırılması gerektiğini düşünür. Eleştiriyle denemenin sınırı onun için bir biçem sorunudur.

Deneme türünün biçem, dil ve tavır bileşenlerinden bir yazma olanağı olarak geniş ölçüde yararlanan Akatlı, eleştiride şekilciliğe, dogmatizme ve formülcülüğe karşıdır. Edebiyat eleştirisinin de kuramsal temelini estetikte değil, sanat felsefesinde bulmasının nesnel ve geçerli bir yaklaşımın ön koşulu sayılabileceğini düşünür ama kendisini öznel bir eleştirmen olarak konumlandırır. Çünkü ona göre eleştirmen her şeyden önce bir okurdur ve kendi okuma deneyimini aktarır bu yüzden de belli bir ölçüde öznelidir.

Füsun Akatlı eleştirmenliği bir üst kimlik olarak değerlendirir. Eleştiriye bir bilgi ve formasyon meselesi olduğu kadar ahlak meselesi olarak gören yazar kaçınılmaz olarak eleştirmene çeşitli görev ve sorumluluklar yükler. Bu doğrultuda ona göre eleştirmenin işlevi ya da görevi sadece duyurmak değil yeni bir bakış açısı katmak ve sorgulatmaktır. Akatlı için yazarın kendi kitabını anlatmasıyla, eleştirmenin o kitabı başka kitaplarla karşılaştırarak Türk ve dünya edebiyatının genel panoraması içinde değerlendirmesi birbirinden farklıdır. Eleştiri yaparken de amacı,

bir bilmeceyi çözmek için ipuçları vermek, yol göstermek değil; bir metni çözümlemeye yönelik okumalarından bir örnek sunmaktır. Eleştirmenin bir eseri okumadan değerlendirmesini doğru bulmayan Akatlı, eleştirdiği eserleri titizlikle okur.

Sözün her anlamıyla öyküye burnunu soktuğunu ve “Öykücü yürek avına çıkarsa, eleştirmen de sürek avına çıkar.” deyişiyle öykü eleştirileri yazdığını belirten Akatlı, Türk eleştiri tarihinde öykücülerimiz üzerine en çok eleştiri yazısı kaleme alan isimlerden biridir.

Fusun Akatlı en çok öykü eleştirisi yazmış ve en çok öykü eleştirileriyle tanınmıştır. *Bir Pencereden* ve *Öykülerde Dünyalar* sadece öykü eleştirilerinin bulunduğu kitaplarıdır. Fusun Akatlı’nın daha çok yöneldiği yazarların ise çağdaşı olan, çağcıl, eserlerini beğendiği ya da potansiyel gördüğü yazarlar olduğu görülmektedir.

En sistematik eleştirilerini *Bir Pencereden* adlı öykü eleştirisi kitabında kaleme alan eleştirmenin, öykü ve öykü eleştirisi hakkında düşüncelerinin pratik olarak uygulandığı bu kitap, bir eleştirmen olarak Fusun Akatlı’nın öykü seçimlerindeki kriterlerini ve eleştiri uygulamalarını bir arada bulmamıza olanak sağlar ve ışık tutar.

Türk öykücülüğünün dünya edebiyatında yetkin bir yere sahip olduğunu düşünen Akatlı, öykücülüğümüzün Sabahattin Ali, Orhan Kemal, Sait Faik kanallarından hatırı sayılır bir şekilde devam ederek yetkin örnekler verdiğini 70’li yıllarda özellikle kadın yazarlar ile bir patlama yaşadığını belirtir. En çok öykücülüğümüzde altın yıllar olarak nitelendirdiği 1970-1985 yılları arasında ürün veren yazarlar üzerinde duran Akatlı, Tomris Uyar, Bilge Karasu, Pınar Kür, Selim İleri, Nezihe Meriç, Murathan Mungan, Sevgi Soysal gibi isimlerin eserleri üzerine sıkça eleştiri yazıları kaleme alır.

Yazın yapıtının gerçekliğini yazınsal ve dolayısıyla kuşku götürmez bir biçimde dilsel bir gerçeklik olarak değerlendiren Akatlı dilsel gerçekliğin bir kurmacanın, bir yapıtının, hatta bir uydurmanın, yazınsallığın temelini oluşturduğunu belirtir. İyi ve has edebiyattan sayılmak için yeni hatta yepyeni bir söyleyişle söylemek ve o söyleyişin de içinde yer aldığı dilin

sözünden/şiiirinden/serüveninden damıtılmış olması gerektiğini söyleyen Akatlı bu karmaşık ve girift ölçütlerin ise ölçülebilir türden olmadığını ekler. Ona göre öyküyü dünya edebiyatı bağlamında ele aldıktan sonra belli bir çizgiye yerleştirip düzeyini belirlemek ardından dilini, kurgusunu, biçem özelliklerini, yapısal örüntüsünü ve yaratılan dil dünyasını kimi karşılaştırmalar, belirlemeler ve değerlendirmelerle birlikte ortaya koyabilecek bir eleştirel etkinliğin anlamı vardır. Dil üzerine titizliği ile bilinen Akatlı dil bilincini çok daha kapsayıcı bir kültür elemanı olarak düşünür. Anlatım biçimi ile dilin çok iç içe olduğunu söyleyen Akatlı her ikisinin de kurguyla birlikte yoğurulduğunu, öyküyü var edenin ve öykü yapanın ise “öykü dili” olduğunu savunur. “Öykü dili” derken salt dilden farklı bir şey kastettiğini ve o öykünün dilini kastettiğini söyleyen yazar, kurguyu, tahkiyeyi, konuşmayı, kişileri kucaklayan, eriten ve sonra billurlaştıranın dil olduğunu ve onun kendi bakışında en önemli yazınsal ögenin de dil olduğunu söyler. Dilin doğru kullanılıp kullanılmadığı konusunda hassasiyet sahibidir.

Turnusol görevini eleştirmene yükleyen Akatlı kendi eleştiri anlayışına temel olmak üzere öncelikle Türk öykücülüğünü tarihsel gelişim süreci çerçevesinde anlamaya ve anlatmaya çalışır. Füsun Akatlı türler bazında eleştiri yaklaşımını kabul etmez ve eleştiri yazarlarının belli bir türe yakın bir ilgiyle eğilmesinin o türün iç sorunları üzerinde daha çok düşünmüş olmaktan ve bunun o yazara meleke kazandırmasından kaynaklandığını söyler. Öyküyü de diğer türler gibi sevdiğini, öykü eleştirisine yönelmesinin nedeninin ise yazmaya başladığı dönemde Türk edebiyatında öykü türünün olağanüstü bir zenginleşme göstermesine dayandığını belirtir. 70’li yıllarda öykücülükte yaşanan patlamayla birlikte bu öykücülerle aynı ortamda bulunması Akatlı’yı yaşadığı dönemin öykücülerinin ürünleri üzerinde düşünmeye, karşılaştırmalar ve değerlendirmeler yapmaya yöneltmiş böylece kendiliğinden öykü üzerine yazan bir eleştirmen olarak öne çıkmıştır. Akatlı sıradan tematik incelemeye dayalı öykü eleştirisini anlamlı bulmaz. Öykü kişilerinin iyi kurgulanmış ve özgün olması Akatlı’nın eleştirisinde öne çıkardığı ölçütlerden biridir fakat onları “konu” ve “kişiler” başlığı altında değil de “diğerdaşıklıklar” yani anlatım biçimi, dil, kurgu başlıkları altında ele almaya özen gösterir.

Öykü eleştirisinde de bütünsel bir yaklaşım sergilenmesi gerektiğini düşünen Akatlı eseri esas almak gereğine dikkat çeker ve bunu yazarın öykü dünyasını

bütünleyen bir unsur olarak ele alır. Yazarın dünyasını anlamaya, açıklamaya ve tahlil çalışır. Eseri yorumlamaya yardımcı olabilecek dış unsurlara başvurmaktan çekinmeyen eleştirmen, öyküyü tahlil etmeye geçmeden önce yazarın yazın anlayışı, eserleri ve öykü dünyası hakkında bilgi verir, öykücülüğünün evrelerinden söz eder. Bir yazarın öykücülüğünü eleştirisine ele aldığı o yazarın eserlerini kronolojik değerlendirir; bir edebiyat tarihçisi gibi onların Türk öykücülüğü içindeki yerlerini, etkilendikleri öykücüler ve öykü anlayışını verir. Öykü kitaplarında yer alan öyküleri de sırasıyla içerik ve biçim açısından tanıtır.

Çağdaş Türk yazınında öykücülüğe eğilen eserlerin, eleştirilerin ve öykücülerin ise sıkı bir takipçisi olan Akatlı tanımayan öykücülerini tanıtmayı, tanınanları ise yeni bir gözle bir daha okunmaya özendirilebilmesini amaçlar ve bu doğrultuda yazar.

Fusun Akatlı yazarlığın kapsamlı bir dünya görüşü ve sanat görüşü yönünden sorumluluk getirdiği fikrinde olan bir eleştirmendir, değerlendirmelerinde buna dikkat çeker. Akatlı için toplumcu gerçekçiliğin, edebiyattan, sanattan ödün vermeksizin izlenmesi olumlu bir değer olarak görülür. Diyalektik bakış açısını elden bırakmaz. Öykülerin Türk yazınındaki yerini saptar. Mukayeseye de başvururken yapıcı eleştirilerde bulunur. Yazarlık bilincine ise bir değer olarak yer verir. Yazarın, öykücülüğünü ve öykülerin oylumlarını aydınlatacak diğer eleştirmenlerin yazılarına başvurmadan kaçınmaz. Fusun Akatlı yer yer, denemeci kimliğinin etkisiyle öznelliği kullanarak bir yazarın eserleriyle nasıl tanıştığını ve okuma serüvenini de anlatır. Yaptığı olumsuz sayılabilecek eleştirilerde yapıcı bir hüviyet, edebiyatın ve yazarın çıkarına dönük bir tavır sergiler. Öykünün bel kemiğini oluşturan kavrama dayalı eksen, çözümlemenin de eksenini oluşturmalıdır diye düşünen Akatlı, yazarın okurun eline tutuşturduğu anahtarın peşine düşer. Toplumsalla bireyselin (ya da kişisel) diyalektik dengesi ve toplumculukla ‘edebiyatçılığın’ bütünleşmesi bakımından da üzerinde duran Akatlı, bir yazarın bir öykünün dil içinde yaşadığının, varoluşunun dilsel nitelikte olduğunun bilincinde olmasını ve yazının, ancak bir dünya görüşüyle yoğrularak anlama kavuşacak bir etkinlik olduğunun bilincinde olmasını bekler. Dili düzgün ve nitelikli kullanımın ise titizlikle üzerinde durur.

Fusun Akatlı’nın otuz yıllık eleştirel denemelerini bir araya getirerek kendi tabiriyle eleştirmen kimliğinin rötuşsuz bir fotoğrafını sunmak amacıyla yayımladığı

Zamanı Yaşatan Roman/Zamana Direnen Şiir adlı kitabında roman ve şiir eleştirileri yer alır. Bir eleştirmen olarak Füsun Akatlı'nın roman türü ve şiir türündeki seçimlerindeki kriterlerini ve eleştiri uygulamalarını bir arada bulmamıza olanak sağlar ve ışık tutar.

Füsun Akatlı'nın roman türüne yaklaşımı ele alındığında eleştiri yaparken niyeti eseri okumayanlar için bir tanıtmaya niteliği, okumuş olanlar için bir tartışma zemini ve bir okuma bakış açısı oluşturmaktır. Roman eleştirisi yaparken “roman” odaklı okuma ve eleştiri yapan Akatlı, yazısını okuyanlara tartışma zemini oluşturmaya, okurken bir bakış açısı sunmaya ve yazısının tanıtmaya niteliği de taşımasına özen gösterir. Akatlı roman eleştirisi yaparken bütünsel bir yaklaşım sergilemek ve yapıtın esas alınmasından yola çıkan bir yaklaşım sergilemek ister.

Roman tartışmalarının çeşitli düzey ve düzeyliliklerde sık sık gündeme gelmesinden şikayetçi olan Akatlı genel olarak roman türünün dünyada ve Türk edebiyatında karşı karşıya bulunduğu, kuramsal düzlemde ele alınması gerekecek sorunların pek ilgi görmediğine dikkat çeker. Füsun Akatlı'ya göre roman özellikle Cumhuriyet döneminde gelişen ve serpilerek bir sanat olmuştur. Hikâye ve şiir türüne nazaran daha az başarılı roman yazarı olduğunu düşünen Akatlı romanı bir yazınsal metin olarak değerlendirir. Türk yazınında roman türünü diğer türlere göre kısır sayar fakat edebiyat türleri arasında kendini yakın hissetme bakımından bir ayrım görmez. Genellikle beğendiği kitaplar üzerine yazmayı daha cazip bulan eleştirmenin beğenmediği bir kitap üzerine yazması için, onun hak etmediği bir ilgi görmesi ya da yanlış değerlendirildiğini düşünmesi gerekir. Haklarında olumsuz eleştiriler yazdığı romanlar için böyle bir durumun söz konusu olduğunu söyleyen eleştirmen öyküde böyle durumlarla pek karşılaşmadığını düşünür.

Öyküden sonra en çok roman alanında eleştiriler yazan Füsun Akatlı'ya göre olanaklı ya da gerçekleşmiş bir durumu, anlamı olanı, anlamıyla insanın ve kişilerin yaşamında etkinlikle var olanı görmek, daha da öte, dolaylı ya da dolaysız olarak yaşamaktır bilinç. Bu bağlamda romandan bilinçlendirme bekleyen Füsun Akatlı, sanat ve düşüncenin dengede olması gerektiğine inanır ve eleştirilerine bunu yansıtır. Ona göre felsefe: günlük yaşama öyle bakan o gözde, dil olarak bilinç dolayımına yaslanan ve ayıklayıp seçtiği malzemeye o biçimi veren yazar sezgisindedir.

Kurmaca dünyayı “yazınsal gerçeklik” bağlamında ele alan eleştirmen kişilerin dünyasını ise kişi, tip, birey olabilmeleri ekseninde ele alır. Diğer türlere göre daha az başarılı roman yazarı olduğunu düşünen Akatlı, genellikle başarılı bulunduğu, romancılıkta rüştünü ispat ettiğine güvendiği yazarları eleştirmeyi tercih eder ve öykü ile şiire göre daha sert eleştiriler kaleme alır. Kendi de en sert eleştirilerini roman türü üzerine kaleme aldığını kabul eder. Beklentilerin örtüşmesine ve spekülasyonları değil verileri esas almak gerektiğine dikkat eder. Akatlı’ya göre roman dünyası bir işaretler dünyasıdır ve yazarı yazarken güdüleyen temel motiflerin okurken okuru da güdülemesi eserleri edebiyatta çok özgün bir yere konumlayabilir. “Roman” odaklı olmasına rağmen bütünsel bir bakış açısı oluşturmak için yer yer yazarın diğer eserleri ile mukayese ve eserin edebiyat tarihindeki yerine değinen eleştirmen, konu, izlek, izlekçe, biçim, kullanılan teknikler, yapısı, sorunsallar, atmosfer, yerlem, anlatıcı gibi eserde öne çıkan unsurlara başvurur. Fakat roman için son ölçü “sevgi”dir.

Fusun Akatlı, öykü ve romanı kıyasladığında düşüncesi roman olsun, öykü olsun anlatı, yaşamdaki gibiyle dile getirdiğidir. Öykü, yaşama, varlığını kanıtlama ve sürdürme yolunda, romanla, açığa vurulmayan ve düşmanca olmayan bir rekabeti sürdürmektedir. Akatlı’ya göre eleştirmenlerinkiyle ters orantılı bir şekilde öykücülerin çabalarıyla yürütülen bu rekabet, öykünün; yazın ve yayın çevrelerince, okura ulaşma yolunda, romanın önüne geçmek için değil, yanında kalmak için sürdürdüğü ve kendi imkânlarına yeni açılımlar ekleyerek sosyoekonomik koşullara karşın yenik düşmemeyi başarabildiği bir rekabet olarak değerlendirilmelidir.

Okuduğu her romanla bir "kurmaca dünya"ya giren eleştirmen yaşayan “kişi” olmanın karşı karşıya getirebileceği durumları, sayısız yaşantı dilimlerinden oluşan bir genel insanlık ve yaşam yelpazesinden oluşan özgül roman dünyasında yazınca anlatabilmeyi değerlendirir.

Fusun Akatlı eleştirilerini yaparken bütüncül bir tutum sergiler, yazarın tipik özelliklerini sergileyen tutumuna değinir. Yazarın, yazarlık serüveninde eserin yerini belirler ve eserin ortaya koyduğu atmosferi değerlendirir. Romanın bölümlerinden bahsederken, romanın serimlerine değinen eleştirmen yazınsal borç saydığı eleştirmen görevlerini yerine getirmeye çalışır. Eklemlenen romanın bütünü konumlandırmaya çalışırken romanın oylumlarından ve motiflerinden bahseder.

Romandan alıntılar kullanarak, romanı aydınlatmaya ve romandan nüanslar sunarak romandan enstantaneler yakalamaya çalışır. Tahlil ve eleştirilerini yaparken alıntıları delil ve veri niteliğinde kullanır.

Romanın kuruluşunu ele alırken, “yazar” bakış açısını ana unsur olarak ele alır ve yazar-kışı eksenli romanları kurgu ve biçem özelliğı olarak değerlendirir. Romandaki “anlatı yerlemleri”nden yola çıkarak anlatıcıyı mercek altına alır. Romanın çatısı, biçemi, kullanılan motifler, mekân, zaman, kişiler, çatışmalar, atmosfer, izlek ve izlekçeler, teknikler, düşünsel yapı, biçim-öz ve romanda öbek haline gelen unsurlar dikkate alınır. Romanın baş köşesi ve yapı taşı olduğı düşünölen unsurlar öne çıkarılır.

Yeni yazarlara az yer veren eleştirmen en sert eleştirilerini roman türünde yazılan eserler hakkında yazmıştır. Anlatı metinlerinden bazılarını da roman türü altında değerlendirmiştir. Eleştirilerinde yer yer kendi okuma ve yazma deneyimine, yazar hakkındaki düşöncelerine ve yazarın edebî kişiliğıne, kuramsal sorunlar ve dil üzerine düşöncelerine, çeşitli tema benzerlikleri ve aynı konulu eserler hakkındaki ortaklık ve ayrılıklara dair mukayeselere, yanlış anlaşıldığını düşöndüğü yazın olaylarına, haksız yere ilgi gördüğünü düşöndüğü romanlara, yayına hazırlanış süreçlerine, ne tür bir roman (polisiye, tarihi, senaryo vb.) olduğına yer verir. Dil titizliğı ile bilinen eleştirmen, romanın dilinin, romanın iletisine ket vurmamasını, anlatının mecrası olmasına karşın onun akışını belirlemek yerine, onun akışıyla belirlenmesini, iz düşürmenin aracı ve izdüşümün ta kendisi olmasını bekler.

Fösun Akatlı’nın şiire yaklaşımı ele alındığında Türk yazınında en verimli türü şiir olarak kabul eder. Türk şiirinin tartışma götörmeyecek biçimde var olduğıunda fikir birliğı sağlandığına dikkat çeker. Eleştirmen, Çağdaş Türk şiirinin oluşumu ve gelişiminde en büyük katkı sahibi olduğına şairler arasında Yahya Kemal, Nazım Hikmet, Behçet Necatigil, Melih Cevdet Anday, Turgut Uyar, Edip Cansever, Cemal Süreya, Hilmi Yavuz, Murathan Mungan, İsmet Özel isimlerini sayar.

Belli bir yöneme bağı kalmadan kendi düşönsel yordamı ve sezgisiyle eleştiri yapan ve öznel bir tutum sergileyen Fösun Akatlı, eleştirmenliğine denemeciliğınden hem de felsefeciliğınden çok şey katmıştır. En çok denemeye yaklaşan, okuma deneyimini paylaştığı ve şahsi bilgiler verdiğı eleştiri yazıları şiir türü üzerinedir.

Geçmişte kendi de şiir yazan Akatlı'nın felsefeci kimliğinin izleri de en çok şiir türü üzerinde görülmektedir. Az sayıda şiir eleştiri yazısı yayımlayan Akatlı'nın şiir eleştirisi hakkındaki düşünceleri eleştirel denemelerinden, röportaj ve söyleşilerinden takip edilebilir.

Fusun Akatlı, felsefeci ve edebiyatçı olarak konumundan dolayı felsefeyle edebiyatın, özellikle de şiirin ilişkilerini değerlendirir. Eğer herhangi bir edebiyat ürününün, bir şiirin içinde felsefî bir öz, ya da felsefî sayılabilecek bir öge bulunuyorsa; bunu ancak edebiyat yapısının rengini ve dokusunu değiştirmeyecek biçimde özümsemiş olarak sunulması halinde kabul edebilir. Ona göre bir edebiyat yapısının içinde felsefenin işlenmemiş halde bulunması, o yapıta değer kaybettirir.

Her zaman sorumluluk bilinci bekleyen Akatlı, felsefenin edebiyata ve şiire yaşam alanı tanınması ve bu bağlamda felsefeyle şiir üretmek penceresinden sağlanan olanaklar üzerinde durur. Birbirini beslemesi ve dengede olmasını beklerken şiirin felsefî temelli kaynaklarına yönelir. Düşünsel arka plan olarak “toplumsallık” ele alınır.

Fusun Akatlı, çağdaş Türk şiirinin oluşumu ve gelişiminde en büyük pay sahibi olduğuna inandığı şairler hakkında yazmıştır. 1970'li yılları ise kurak sayar ve daha az yazmıştır. Gençliğinde şiir de yazan eleştirmen en verimli türü şiir saymasına ve türler bazında bir ayırım yapmamasına rağmen diğer türlere göre az sayıda şiir eleştirisi kaleme almıştır.

Eleştiride en temkinli ve seçici yaklaştığı tür şiir olmuştur. Şair odaklı yazan Fusun Akatlı, sınırlı sayıda şairliğini beğendiği ve tanıdığı şairler üzerine yazmıştır. Çünkü Akatlı'ya göre şiir üzerine yazmak belalı bir iştir. Şiirin şiirliğiyle okunmasına ket vurabilecek her yaklaşımdan sakınmak gerekir. Dolayısıyla eleştirmen için geriye fazla bir yöntem seçeneği kalmaz. Bu doğrultuda yöntemini ne o ne bu ne de izlenimci olarak tercih eder.

Akatlı şiire hassas bir yaklaşım sergiler. Ona göre şiiri, şairleri çizgilere sığdırmamalı ve onları, özetlememeli, kategorilere, kataloglara tıkıştırılmamalıdır. Şiir bir dünyadır, bir yaşama ve yaşatma biçimidir.

“Yazınsallığı” her zaman üst değer olarak kabul eden eleştirmen, şiirlere şiirin araçları ile yaklaşmayı tercih eder. Kendi deyimiyle sözün çoğunu şairine söyler. Bu şekilde şairin şiirini şiir yapan nüansları ortaya koymaya çalışır ve sevdiği unsurlara dikkat çeker. Amacı şiir deneyimine tanıklık ötesi bir katılım sağlamaktır. En ihmale uğrayan türü şiir olarak değerlendirir ve vasat şairler üzerine yazmak istemez. Türk şiirine en çok etki ettiğini düşündüğü isimler üzerine yazar. Şiire ve şaire göre çağrışım, dize ve bütün arasındaki uyum gibi ölçütleri kullanır.

Kısa bir yazının sınırları içinde, isabeti sınanamayacak acele yargılara varmaktan da derinleştiremeyeceği çözümlemelere girişmekten de kaçınmak isteyen Akatlı, onun için, şair hakkında söyleyeceklerini, yıllar içinde pekişerek "kanaat" haline gelmiş düşüncelerinin küçük bir özetiyle sınırlı tutmayı yeğlediğini belirtir. Şiir eleştirisi yazarken ise bütünsel bir yaklaşım sergileyerek şair odaklı olmayı ve esas olarak şiiri almayı ve esas sözü şaire söyletmeyi tercih eder.

Akatlı, eleştiri yaparken ele aldığı şiirlerde şairin karakteristik şiirlerini ya da kendi sevdiği şiirleri örnek göstermeyi tercih eder. Eleştirilerini yaparken şair odaklı bir yaklaşım sergiler. Öznel bir tavır sergileyen eleştirmen, yer yer tematik yaklaşımları odağına alır. Belirli bir yöntem seçmeyen eleştirmen, bazen tümünden gelim bazen tüme varım şeklinde şiirleri çözümler. Psikanalitik yöntemden çok felsefi bir yaklaşım sergileyen Akatlı, kendi okuma deneyimine yer verir. Şiir eleştirisi yaparken, biçim, içerik ve yapı, şiirin öğeleri, matematik ve mantığı gibi ölçütleri kendine kıstas alır. “Şiir nedir?” sorusunun cevabını duyum ve algı birlikteliğinde arayan eleştirmen, şiirin ve şairin kategorize edilmesine karşı çıkar. Şiir eleştirisi yaparken çağrışım, imge, varsa kişi ve öykü unsurları, akıl gibi kavramlar üzerinde durur.

Sonuç olarak Füsun Akatlı’nın eleştirileri incelenirken nevi şahsına münhasır bir eleştiri anlayışı ile öznel yaklaşım çerçevesinde kaleme aldığı eleştirel denemeleriyle öykü, roman ve şiir türlerinde görüşleriyle tutarlı örnekler verdiğini söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Akatlı, F. (1977). *Niçin Diyalektik*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Akatlı, F. (1980). *Yaz Başına Neler Gelir*. İstanbul: Ada Yayınları.
- Akatlı, F. (1982). *Bir Pencereden*. İstanbul: Adam Yayıncılık.
- Akatlı, F. (1987). *Edebiyat Defteri*. İstanbul: Afa Yayınları.
- Akatlı, F. (1989). *Felsefe Kıyılarında*, İstanbul: Afa Yayınları.
- Akatlı, F. (1993). Soruşturma. *Varlık*. (1030) s.23.
- Akatlı, F. (1994). *Zamansız Yazılar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Akatlı, F. (1995). *Tenha Yolun Ortasında*. İstanbul, Oğlak Yayınları.
- Akatlı, F. (1998a). *Acıyla, Sevgiyle, Kahramanca...* . İstanbul: Boyut Yayın Grubu.
- Akatlı, F. (1998b). *Öykülerden Dünyalar*. İstanbul: Boyut Yayın Grubu.
- Akatlı, F. (1998c), *Zamanı Yaşatan Roman, Zamana Direnen Şiir*. İstanbul: Boyut Yayıncılık.
- Akatlı, F. (1998d). Söyleşi. *Adam Öykü*. (18). s.22-30.
- Akatlı, F. (1999a). *Sis Lambası*, İstanbul: Boyut Yayın Grubu.
- Akatlı, F. (1999b). *Düşünce Ufkunda Pupa*, İstanbul: Boyut Yayın Grubu.
- Akatlı, F. (2003a). *Kültürsüzlüğümüzün Kışı*. İstanbul: Dünya Yayınları.
- Akatlı, F. (2003b). *Felsefe Gözüyle Edebiyat*. İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- Akatlı, F. (2004a). Söyleşi. *Varlık*. (1158). s.45-51.
- Akatlı, F. (2004b). Söyleşi. *Virgül*. (79). s. 33-41.
- Akatlı, F. (2005). Öykü Hakkında Soruşturma. *Varlık*. (1171) s.15.
- Akatlı, F. (2007). *Rüzgâra Karşı Felsefe*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Akatlı, F. (2009). Kimler yazıyor. *Varlık*. (1222). s.25.
- Akatlı, F. (2010). *Kırmızı Gagalı Pelikan*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Akatlı, F. (2018) *Rüzgâra Yazılıdır*. M. Çay (Ed.) İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları.

- Akyıldız, K. (2002). *Nurullah Ataç'ın Eleştiri Pratiğinde Uygarlık Sorunu*. Basılmamış Master Tezi. Ankara: Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü. s. 3
- Akyüz, K. (2015). *Modern Türk Edebiyatı'nın Ana Çizgileri (1860-.1923)*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi Yayınları.
- Andaç, Feridun. (2002). *Söz Uçar Yazı Kalır*, İstanbul: Can, s.376.
- Babacan, M. (2003). Ara Nesil'de Eleştiri. *Hece Dergisi Eleştiri Özel Sayısı*. (77/78/79). s.71-85.
- Batur, E. (1980). Denemeyi Deneyenler. *Yazko Edebiyat*. (2). s. 59-61.
- Barthes, R. (2003). Eleştiri Nedir?. (H. Uçan, Çev.). *Hece Dergisi Eleştiri Özel Sayısı*. (77/78/79). s.740-743.
- Bezirci, A. (1983). *Nurullah Ataç, Yaşamı, Kişiliği, Eleştiri Anlayışı, Yazıları*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Binyazar, A. (1973). Cumhuriyet Döneminde Eleştiri ve Deneme. *Türk Dili*. (266).
- Çetin Baycanlar, S. (2007). *Türk Edebiyatında 1951-1961 Yıllarında Eleştiri (Kültür-Sanat ve Edebiyat Dergileri)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çetin, N. (2003). 1960-2000 Yılları Arasında Türk Edebiyatında Eleştiri Çalışmaları. *Hece Dergisi Eleştiri Özel Sayısı*. (77/78/79). s.167-184.
- Demiralp, O. (2020, Mayıs 8). Füsün Akatlı... Oğuz Demiralp'in kaleminden. Ekim 8, 2023 tarihinde <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/fusun-akatli-oguz-demiralpin-kaleminden-1737646> adresinden alındı.
- Ecevit, Y. (2003). Türk Edebiyat Eleştirisinde Postmodernist Yönelimler. *Hece Dergisi Eleştiri Özel Sayısı*. (77/78/79). s.260-265.
- Emiroğlu, Ö. (2019). *Türk Edebiyatında Gelenekten Moderne Değişim (1718-1895)* (2. baskı). İstanbul: Kesin Yayınları.
- Ercilasun, B. (2004). *Servet-i Fünun'da Tenkit* (4. baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, B. (2013). *İkinci Meşrutiyet Devrinde Tenkit*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Günyol, V. (1982). Vedat Günyol ile Deneme Üzerine Söyleşi. *Varlık Dergisi*. (898). s.8-10.
- Gülşen, H. (2005). *Millî Mücadele Dönemi Edebiyatında Tenkit*. İstanbul: Azim Yayıncılık.
- Gülendam, R. (2003). Marksist (Toplumcu) Edebiyat Eleştirisi. *Hece Dergisi Eleştiri Özel Sayısı*. (77/78/79). s.252-259.

- Halman, T. (2003). Batılı Eleştiri Kuramlarının Etkisinde Eleştiri Sorunu. *Hece Dergisi Eleştiri Özel Sayısı*. (77/78/79). s.454-455.
- Hızlan, D. (2010). *Fusun Akatlı: Kırmızı Gagalı Pelikan*. İstanbul: Kırmızı Yayınları. s. 9-13.
- İleri, S. (2018). *Fusun Akatlı: Rüzgâra Yazılıdır*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları.
- Kadıbeşegil, F. (Ed.). *Kendi Kalemlerinden (1970-1982)*. (1982). Ankara: Oluşum Yayınları.
- Kaplan, M. (1948). *Namık Kemal Hayatı ve Eserleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Kılıç, F. (1998). *XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Lefevbre, H. (2017). *Diyalektik Materyalizm* (2. Baskı), (B.Yıldırım, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Mengi, N. (2005). Bir Edebi Tür Olarak Deneme ve Türk Edebiyatındaki Yeri. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 14(2). s. 353-368.
- Moran, B. (2018). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri* (29. baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mutlu, B. (2021). Öznel-İzlenimci ve Nesnel-Bilimsel Yönelim Çerçevesinde 1960-1980 Yılları Arasında Eleştiri. *Türk edebiyatının Problemleri Sempozyumu (Sumgayıt, 20-21 Mayıs 2021)*. Sumgayıt: Azerbaycan Cumhuriyeti Sumgayıt Devlet Üniversitesi. s. 312-315.
- Mutlu Özçelebi, B. (1997). *Cumhuriyet Döneminde Eleştiri (1923-1938)*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sazyek, H. (2003). Kuram, Teori, Eleştiri Üzerine. *Hece Dergisi Eleştiri Özel Sayısı*. (77/78/79). s.414-417.
- Şengül, A. (2020). Edebi Eleştiri. Ramazan Korkmaz (Ed.). *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı 1839-2000* (13. Baskı). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Tolasa, H. (2002). *Sehî, Latîfî ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre. 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özcan, T. (2006). Deneme. T. Halman (Ed.) *Türk Edebiyatı Tarihi*. 4(527-539) İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özçelebi, H. (1996). *Cumhuriyet Döneminde Eleştiri (1939-1950)*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

- Özçelebi, H. (2006). *Cumhuriyet Döneminde Edebî Eleştiri (1951-1960)*. Yayınlanmış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Tanpınar, A. (2017). *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* (27. baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, A. (2020). *Edebiyat Üzerine Makaleler* (14. baskı). Z. Kerman (Haz.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tuğcu, E. (2018). *Osmanlı'nın Son Döneminde Şiir Eleştirisi* (3. baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Uç, H. (2003) Eleştirinin Batıdan Bize Serüveni Filozoflar-Romancılar-Eleştirmenler. *Hece Dergisi Eleştiri Özel Sayısı*. (77/78/79). s.185-205.
- Uçman, A. (2003). Tanzimat ve Servet-i Fünûn Dönemi Türk Edebiyatında Eleştiri. *Hece Dergisi Eleştiri Özel Sayısı*. (77/78/79). s.48-70.
- Wellek, R. & Warren, A. (2019). *Edebiyat Teorisi* (6. baskı). (Ö. Huyugüzel, Çev.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Yağcı, Ö. (2002). *Cumhuriyet Dönemi Denemeler Seçkisi*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yalçın, S. (2010, Temmuz 11). İki Onurlu Hayat Füsun Akatlı-Metin Altıok. Ekim 12, 2023 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr/iki-onurlu-hayat-fusun-akatli-metin-altiok-15283024> adresinden alındı.
- Yetkin, S. (2003). *Edebiyat Üzerine Denemeler*. Ankara: Palme Yayıncılık, s. 41.

ÖZ GEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : Çisem ELİBOL
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce (İleri Seviye), Fransızca (Başlangıç Seviye), Almanca (Başlangıç Seviye)
Aldığı Sertifikalar : Usta Öğretici Oryantasyon Kurs Programı / Millî Eğitim Bakanlığı
Uzmanlık Alanı :

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	Türk Dili ve Edebiyatı	Hacettepe Üniversitesi	2020
Y. Lisans	Türk Dili ve Edebiyatı	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	2024

Görevler:

Görev Unvanı	Görev Yeri	Yıl
Ücretli Öğretmen	Pınarbaşı Ortaokulu	2022
Usta Öğretici	Ergene Halk Eğitimi Merkezi Çorlu Halk Eğitimi Merkezi	2022 2023

Eserler:

A. Uluslararası hakemli dergilerde yayımlanan makaleler:

A1. Elibol, Ç. & Mutlu, B. (2023). Füsün Akatlı'nın Eleştiri, Öykü ve Öykü Eleştirisi Hakkındaki Görüşleri Üzerine Bir İnceleme. *Turnalar Dergisi*. (90). s.3-10.

B. Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında (proceedings) basılan bildiriler:

B1.

C. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplar veya kitaplardaki bölümler:

C1. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplar:

C1.1.

C2. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplardaki bölümler:

C2.1.

D. Ulusal hakemli dergilerde yayımlanan makaleler:

D1.

E. Ulusal bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında basılan bildiriler:

E1.

F. Sanat ve tasarım etkinlikleri:

F1.

G. Diğer yayınlar: (Yukarıdaki maddelerde yer alan başlıklardaki kategorilere girmeyen ve belirtilmek istenen tüm eserler bu maddenin altında belirtilecektir.)

G1.